

Η ΝΟΣΟΣ ΩΣ ΓΕΝΙΚΗ ΤΟΥ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΥ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗ ΠΑΡΕΚΤΡΟΠΗ

Με ιδιαιτέραν χαράν δημοσιεύουν αί «Δακτίνες» ειδικήν μελέτην του διαπρεπούς καθηγητού της χειρουργικής και ακαδημαϊκού κ. Μαρίνου Γερουλάνου. Η μελέτη αυτή, αποτελούσα περίληψιν έμμελλας γενομένης έν τή 'Ακαδημία 'Αθηνών τήν 6ην Ματου 1947, έχει γενικόν ένδιαφέρον και προσφέρει πολύτιμον συμβολήν είς τήν σπουδήν του ανθρώπινου οργανισμού και τής ανθρώπινης προσωπικότητος καθ' όλου, επί τής βάσει των νεωτέρων αντίληψεων τής επιστήμης.

Συνήθως, όταν ομιλούμεν περί νόσου, αντίλαμβανόμεθα ταύτην ως άνώμαλον του οργανισμού κατάστασιν, ήτις προκύπτει από ανατομικήν όργάνου τινός αλλοίωσιν ή διαταραχήν τής λειτουργίας αυτού, κατόπιν επιδράσεων αίτινες έπέρχονται είτε έξωθεν έκ του περιβάλλοντος, είτε έσωθεν έξ αυτού του οργανισμού. Κατά τήν αντίληψιν ταύτην έκάστη νόσος αποτελεί ίδιαν σαφώς καθοριζομένην όντότητα, ήτις είς οποιαδήποτε στιγμήν έπέρχεται επί του ύγιους οργανισμού και μετατρέπει τήν ύγια φυσιολογικήν αυτού κατάστασιν είς άνώμαλον παθολογικήν.

Η έν ευεξία ζωή δέν προκύπτει όμως από τήν μονομερή λειτουργίαν των καθεκταστων όργάνων, ή δέ νοσηρά κατάστασις έκ τής πλημμελούς λειτουργίας ένός τούτων, άλλ' ή ευεξία προκύπτει: έκ τής εύρυθμού όλων των όργάνων συλλειτουργίας. Πάσα δέ έκρυθμος όργάνου τινός λειτουργία επιδρά επί του συνόλου των όργανικών λειτουργιών και μεταβάλλει ταύτας προς τόν σκοπόν άφ' ένός μόνυ να επιφέρη νέαν προσαρμογήν των λειτουργιών προς συντήρησιν τής ζωής, άφ' έτέρου δέ να έξουδετερώσ η έπελθούσαν

βλάβην και επαναφέρη τό όργανον είς τό κατά φύσιν.

Ο βιολογικός σκεπτόμενος ίατρός γνωρίζει, ότι ούδεμία όργανική λειτουργία είναι δυνατή, χωρίς ταυτοχρόνως να συμμετέχουν άπασών αί λαιπαί όργανικά λειτουργία. Τούτο δέ πολύ περισσότερο, εάν διαταραχθή ή λειτουργία του όργάνου, όποτε άμέσως επακολουθούν αυτόματως ρυθμιστικά επιδράσεις επί πασών των λειτουργιών των όργανικών συστημάτων, προς τόν σκοπόν άποκατάστασις τής διαταραχθείσης λειτουργικής ίσορροπίας. Η νόσος αποτελεί όθεν, έκτός από τήν πλημμελή του όργάνου λειτουργίαν, και αντίδρασιν του όλου όργανισμού έναντίον τής παρεκκλίσεως άπό τήν εύρυθμον των όργάνων συλλειτουργίαν. Ως έκ τής τοιαύτης παρεκκλίσεως προκύπτουν έκρυθμοί προς τά έξω έμφανείς λειτουργικά έκδηλώσεις, αίτινες αποτελούν τά νοσηρά συμπτώματα, τά όποία ή ειδική νοσολογία έχει κατατάξει είς ομάδας, και περιγράφει ως ειδικάς νόσους.

Δέν υπάρχουν επομένως μεμονωμένα νόσοι, αί όποιαί σαφώς άπ' άλλήλων να καθορίζονται, αλλά γενικά του όργανι-

σμοῦ νοσηραὶ καταστάσεις, αἵτινες ἐκδηλοῦνται ἐκάστοτε κατὰ διάφορον τρόπον εἰς ποῖον καὶ ἔντασιν καὶ ἀποτελοῦν ἐν τῷ συνόλῳ αὐτῶν μίαν σειράν ἢ «ρέουσιν συνεχῆ» νοσηρῶν καταστάσεων, εἰς τὰς ὁποίας συμμετέχει τόσον ὁ σωματικὸς, ὅσον καὶ ὁ ψυχικὸς παράγων.

Ρυθμιστικὰ λειτουργία. Ἀπὸ τὸ βιολογικῶς ἐνιαῖον τοῦ ζῶντος ὀργανισμοῦ, προκύπτει ἐνιαῖα συνολικὴ λειτουργία, ἣτις εὐρίσκειται εἰς διηγετικὴ παραλλαγὴν καὶ προσαρμόζεται αὐτομάτως εἰς τὰς ἐσωτερικῆς φύσεως ἀνάγκας, αἵτινες προκύπτουσιν ἐκ τῆς λειτουργίας τῶν ὀργάνων καὶ συστημάτων, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰς ἐπιδράσεις αἵτινες ἐπέρχονται ἐξωθεν ἐκ τοῦ περιβάλλοντος. Ὡς ἐκ τοῦ δυνατοῦ τῆς παραλλαγῆς ταύτης τῶν λειτουργιῶν, δύναται νὰ ἐπανορθωθῇ μέχρι τινὸς βαθμοῦ, ἢ ἐπελθοῦσα λειτουργικὴ διαταραχὴ πρὶν ἢ ἀλλοιωθῇ μορφολογικῶς τὸ ὄργανον, ὅποτε ἐμφανίζεται ὡς ἐντετοπιμένη καὶ σαφῶς καθοριζομένη νόσος. Ἐκ τῆς τῆς τοιαύτης ἀντιλήψεως τῆς συνολικῆς καὶ ἐνιαῖας τοῦ ὀργανισμοῦ λειτουργίας καὶ τῆς ἀμέσου προσπάθειας ἀποκατάστασης πάσης διαταραχῆς ταύτης, προκύπτει ὅτι ὑφίσταται αὐτόματος ρυθμιστικὴ λειτουργία, ἣτις ἀποβλέπει εἰς τὴν ἀπόδοσιν εὐρύθμου ἢ τὴν ἀποκατάστασιν ἐκρύθμου τοῦ συνόλου λειτουργίας.

Πᾶσα δὲ ὀργανικὴ λειτουργία προκύπτει ἐκ τῆς συγχρόνου ἐπιδράσεως τόσον τῶν νευρικῶν παραγόντων, ὅσον καὶ ἐκ χημικῶν οὐσιῶν αἵτινες διαφοροτρόπως ἐπενεργοῦσιν. Ἡ ἐπ' ἀλλήλων ρυθμιστικὴ τῶν λειτουργιῶν ὄλων τῶν ὀργάνων πρὸς τὸν σκοπὸν διατηρήσεως ἐνιαῖας λειτουργικῆς ἀποδόσεως τοῦ συνόλου τοῦ ὀργανισμοῦ, ἀποτελεῖ τὸ κύριον, τὸ προέχον γνῶρισμα τῆς ἐκδηλώσεως τῆς ζωῆς ἢ μᾶλλον ἀποτελεῖ αὐτή, αὐτὴν ταύτην τὴν ζωὴν.

Ἡ ζωὴ ἀποτελεῖ τι τὸ ἐνιαῖον καὶ ἀδιαιρέτον, παρὰ τὴν ὑπαρξίν τῶν καθέκαστα ὀργάνων καὶ τὴν εὐρυθμίον ἢ ἀνόμαλον λειτουργίαν τούτων. Καὶ ἐξαρτᾶται μὲν ἡ υγεία ἐκ τῆς εὐρύθμου αὐτῶν συλλειτουργίας, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐκρυθμὸς λειτουργία ὡς ἐπανορθωτικὴ προσπάθεια, συντελεῖ πρὸς ἐξυπηρέτησιν καὶ συντήρησιν τῆς ζωῆς.

1. Ἐνδοκρινῆ ὄργανα. Ἐξαιρετικῶς χαρακτηριστικὴ ἐμφανίζεται ἡ ἀλληλεπίδρασις τῶν ὀργάνων κατὰ τὴν συνολικὴν ἐκδήλωσιν τῆς ζωῆς διὰ τῆς ἐπενεργείας τῶν ὁρμονῶν, ἰδίως τῶν προερχομένων ἐκ τῶν ὀργάνων ἔσω ἐκκρίσεως. Ἐκ τούτων ἐξαρτᾶται πᾶσα ὀργανικὴ λειτουργία, ἀλλὰ καὶ ἡ περίπλοκος λειτουργία αὐτῶν τούτων τῶν ὀργάνων ἐξαρτᾶται ἐξ ὀλοκλήρου ἀπὸ τῆς ἐπιδράσεως τοῦ ἑνὸς τούτων ἐπὶ τῶν λοιπῶν.

2. Κυκλοφορικῶν σύστημα. Διὰ τῶν ρυθμιστικῶν τούτων λειτουργιῶν ἀποκαθίσταται ἀξιοθαύμαστος προσαρμογὴ τῆς κυκλοφορίας τοῦ αἵματος εἰς τὰς ἐκάστοτε ἐμφανιζομένας τοῦ ὀργανισμοῦ ἀνάγκας.

Ὁ καρδιακὸς ρυθμὸς, ἡ ποσότης τοῦ μετακινουμένου αἵματος εἰς ἐκάστην συστολήν τῆς καρδίας καὶ κατὰ λεπτόν τῆς ὥρας ἢ ταχύτης τῆς εἰσροῆς καὶ ἐκροῆς τοῦτο ἐκ τῆς καρδίας εἰς τὴν κυκλοφορίαν καὶ διὰ ταύτης εἰς τὰ διάφορα ὄργανα, ἢ ρυθμιστικῆς κυκλοφορίας τοῦ ἐν ἐφεδρεῖα αἵματος, ἀναλόγως τῆς ἀναγκαιούσης ροῆς αἵματος εἰς τὰ ἐκάστοτε ἐργαζόμενα ὄργανα, ἅπαντα αἱ λειτουργίαι αὗται, κανονίζονται αὐτομάτως ἀνταντακλαστικῶς, μέσῳ τοῦ φυτικοῦ νευρικοῦ συστήματος. Οὕτω προκύπτει κυκλοφορικὴ προσαρμογὴ ἀπὸ τὰ ἀργοῦντα πρὸς τὰ ἐργαζόμενα ἐκάστοτε ὄργανα, οὕτως ὥστε νὰ παρέχεται εἰς τὰ τελευταῖα ἡ δυνατότης ἀπροσκόπτου λειτουργίας.

3. Ρυθμιστικὴ τῆς θερμοκρα-

σ ί α ς. Ἄνευ ἐπακριβοῦς ρυθμίσεως τῆς θερμοκρασίας τοῦ ὄργανισμοῦ ἀπέναντι τῆς τοιαύτης τοῦ περιβάλλοντος, ἣτις διαρκῶς μεταβάλλεται, ἡ ζῶη διὰ τὰ θερμομαίμα ζῶα θά ἦτο ἀδύνατος.

Ἡ ρύθμισις τῆς θερμοκρασίας κανονίζεται διὰ τοῦ κεντρικοῦ νευρικοῦ συστήματος (Κ.Ν.Σ.) δὲν εἶναι δὲ παθητική, μηχανική, ἀλλ' ἐξαρτάται ἐκ τῆς προκυπτούσης, βιολογικῶς καθοριζομένης, ἀνάγκης. Τὸ ψυχρὸς ἐπιβάλλει ἠϋξημένην μυϊκὴν ἐργασίαν, σωματικὴν κόπωσιν, κλπ. καὶ ταῦτα ἀπαιτοῦν λήψιν ἀφθονώτερας τροφῆς. Μῦς καὶ πεπτικὸν σύστημα ἐργάζονται ἐνατικώτερον καὶ ἡ καύσις αὐξάνει. Ἐπὶ ἠϋξημένης ἐξωτερικῆς θερμοκρασίας προκύπτει χάλασις τῶν μυῶν, ἀποφυγὴ κοπώσεως καὶ ὀλιγωτέρα ἀνάγκη λήψεως τροφῆς καὶ ἡ καύσις ἐλαττοῦται.

Ἄπαντα τὰ συστήματα, ἅπαντα τὰ ὄργανα συνεργάζονται διὰ τὴν ρύθμισιν τῆς θερμοκρασίας, ἣτις ἐξ ἄλλου ἀμεινώτατα συνδέεται μὲ τὴν διατροφήν τῶν ἰσθῶν, τὴν συντήρησιν τούτων, τὴν εὐρυθμον παντὸς ὄργανου λειτουργίαν, τὴν ἀδιατάρακτον ἐξέλιξιν τῆς ζῶης!

4. Ἡ ρύθμισις τῆς ἀναπνοῆς ἐξαρτάται ἀπὸ πολυειδεῖς ἐπιδράσεις, αἵτινες καταλήγουσιν εἰς ἐνιαίαν λειτουργίαν κανονισμένην ἐκ τοῦ ἀναπνευστικοῦ καὶ κυκλοφορικοῦ συστήματος ἀφ' ἑνὸς καὶ τῆς βιολογικῆς ἀνάγκης ὄλων τῶν ἰσθῶν καὶ ὀργάνων ἀφ' ἑτέρου.

5. Ἡ ρύθμισις τῆς ὕδριξις ἰσορροπίας συνδέεται μὲ τὴν ἐναλλαγὴν τῶν ἀλάτων καὶ ἰόντων ἐν τῷ ὄργανισμῷ.

6. Ρύθμισις τῆς ἐναλλαγῆς τῆς ὕλης. Διὰ τῶν τροφῶν παραλαμβάνει ὁ ὄργανισμὸς τὰ ὑλικά, ἅτινα κατεργαζόμενα ἐντὸς τοῦ πεπτικοῦ συστήματος, χρησιμοποιοῦνται ἀφ' ἑνὸς πρὸς διατροφήν, συντήρησιν καὶ ἀνανέ-

ωσιν τῶν κυττάρων ὄλων τῶν ὀργάνων καὶ ἰσθῶν, καὶ ἀφ' ἑτέρου πρὸς ἀπόδοσιν τῶν ἀπαιτουμένων ὀργανικῶν λειτουργιῶν διὰ τὴν συντήρησιν τῆς ζῶης. Ἡ οὕτω προκύπτουσα βιολογικὴ ἀνάγκη τῶν ἰσθῶν, ἐξαρτάται ἐκ τῆς ἐργασίας, ἣτις παρέχεται ὑπὸ ἐκάστου ὄργανου, ὡς καὶ ἐκ τῆς σωματικῆς ἢ διανοητικῆς ἐργασίας ἣτις ἀποδίδεται πρὸς τὰ ἔξω.

7. Ρύθμισις τοῦ ὕπνου. Ὁ ὕπνος δὲν εἶναι παθητικὸν φαινόμενον, ἀλλ' ἀποτελεῖ ἐνεργητικὴν ρυθμιστικὴν λειτουργίαν, ὡς ἐκ τῆς ὁποίας ἐπέρχεται διακοπὴ τῶν σχέσεων τῶν ὀργάνων πρὸς τὸν ἔξω κόσμον. (Γ. Παμπούκης). Ὁ ὕπνος οὕτω ἐπιτελεῖ σοβαρωτάτην ρυθμιστικὴν ἐνεργητικὴν λειτουργίαν πρὸς εὐρυθμον καὶ ἀπρόσκοπτον ἐξέλιξιν τῆς ζῶης.

Αἱ ρυθμιστικαὶ λειτουργίαι προκύπτουσιν ἐκ τῆς ἀνάγκης, ὅπως ἐκάστοτε προσαρμολόγῶνται αἱ καθέκαστα ὀργανικαὶ λειτουργίαι πρὸς τὰς διηλεκτικὰς μεταβαλλομένας ἀπαιτήσεις τοῦ ὄργανισμοῦ πρὸς συντήρησιν τῆς ζῶης.

ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΑΙ ΔΙΑΤΑΡΑΧΑΙ ΚΑΙ ΑΝΑΤΟΜΙΚΑΙ ΑΛΛΟΙΩΣΕΙΣ

Τὴν τοιαύτην αὐτομάτως ρυθμιζομένην συλλειτουργίαν τῶν ὀργάνων καὶ συστημάτων ἔρχεται νὰ διαταράξῃ ἡ νόσος, ἣτις καὶ αὕτη ἀποτελεῖ πλημμυλῆ ἢ καὶ ἐπιβλαβὴ συνολικὴν τοῦ ὄργανισμοῦ λειτουργίαν. Δὲν ἀποτελεῖ δὲ τὴν νόσον μονομερῶς ἢ διαταραχὴ τῆς λειτουργίας ἢ ἢ ἀνατομικὴ τοῦ ὄργανου ἀλλοιώσεις, ἀλλὰ πάντοτε ἢ διαταραχὴ τῶν λειτουργικῶν σχέσεων καὶ τῆς εὐμενοῦς ἐπ' ἀλλήλων ἐπιδράσεως τοῦ συνόλου τῶν λειτουργιῶν. Ἡ νόσος δὲν ἀφορᾷ ὅθεν μόνον τὸ ὡς πάσχον ἐμφανιζόμενον ὄργανον, ἀλλὰ τὸ σύνολον τοῦ ὄργανισμοῦ καὶ προέρχεται ἀπὸ τὴν δυσμενῆ ἐπίδρασιν τῆς πλημμυλοῦς λειτουργίας ἐνὸς ὄργανου ἐπὶ τοῦ συνόλου καὶ ἐκδη-

λοῦται ὡς δυσαρμονία τῶν ρυθμιστικῶν λειτουργιῶν. Ταύτην ὁμιως παρακολουθεῖ κατὰ πόδας ἢ προσπάθεια ἐπανορθώσεως τῆς διαταραχθείσης συλλειτουργίας ἧτις εἶναι βιολογική ιδιότης τοῦ πρωτοπλάσματος. Ἡ νοσηρὰ κατάσταση ἀποτελεῖ ὅθεν προσπάθειαν προσαρμογῆς πρὸς νέαν ἁρμονίαν καὶ ἐπανόρθωσιν τῆς διαταραχθείσης λειτουργικῆς ἰσορροπίας. Ἐκ τῆς προσπάθειας ταύτης προκύπτουν τὰ ἀντικειμενικῶς ἀντιληπτά νοσηρὰ συμπτώματα, διὰ τῶν ὁποίων καθορίζεται ἡ νόσος. Ὁ ἕμετος ἐπὶ κοιλιακῶν παθήσεων, ὁ βῆξ ἐπὶ πνευμονικῶν, αἱ διάρροιαὶ ἐπὶ ἐντερικῶν, ἡ ἐκροτὴ βλέννης ἐπὶ παθήσεων τῶν βλεννογόνων ὑμένων, τὸ ὀρθῶδες ἢ ἰνώδες ἐξίδρωμα, τὰ ἐντοπισμένα συμπτώματα τῆς φλεγμονῆς τῶν ἰσθῶν, ἀποτελοῦν ἐπανορθωτικὴν προσπάθειαν. Καὶ αὕτη ἀκόμη ἢ ἀνύψωσις τῆς θερμοκρασίας τοῦ σώματος, ὁ πυρετὸς ὅστις κοινῶς θεωρεῖται ὡς κατ' ἐξοχὴν νοσηρὸν σύμπτωμα, προκύπτει ἐκ τῆς ἐπανορθωτικῆς προσπάθειας τοῦ ὀργανισμοῦ.

Δὲν εἶναι ὅθεν πάντοτε τὰ νοσηρὰ συμπτώματα, ἦτοι ἡ νόσος πλημμυλῆς ἐκδήλωσις τῆς ζωῆς, ἀλλὰ πολλαχῶς ἠδύνημένη, ὑπέριμετρος ζωικὴ ἐκδήλωσις ἧτις προέρχεται ἀπὸ τὴν προσπάθειαν τοῦ ὀργανισμοῦ ὅπως ὑπερνίκηση τὸ αἷτιον καὶ ἐπιφέρῃ τὴν ἐπανόρθωσιν τῆς ἐπελθούσης βλάβης.

Μετὰ τὴν ἀποδρομὴν τῆς λειτουργικῆς νόσου δυνατὸν ν' ἀποκατασταθῇ πάλιν ἡ εὐρυθμὸς λειτουργία τοῦ ὀργανισμοῦ. Δυνατὸν ὁμιως ἢ ἀρχικὴ λειτουργικὴ διαταραχὴ νὰ προκαλέσῃ ἀνατομικὴν ἀλλοιώσιν ἑνὸς ἢ πλείονων ὀργάνων ἧτις ἐπίσης ἀποτελεῖ ἐπανορθωτικὴν ἐπεξεργασίαν καὶ εἶναι εἴτε παροδικὴ εἴτε παραμένει ὡς μόνιμος πλέον βλάβη. Ἐπὶ χρονίου βρογχικοῦ ἀσθματος παρατηρεῖται ὑπερτροφία τῶν μυϊκῶν ἰνῶν τῶν βρόγχων. Ὑπερτροφία τοῦ μυϊκοῦ τοι-

χώματος τῆς οὐροδόχου κύστεως προκύπτει κατόπιν κωλύματος ἐκκενώσεως ταύτης. Ἡ ὑπέριμετρος ἰνώδης πάχυνσις τοῦ τοιχώματος, περὶ τὸ ἔλκος τοῦ στομάχου-δωδεκαδακτύλου, τὸ τυλῶδες ἔλκος, ἀποτελεῖ ἐπίσης ἀνατομικὴν ἐπανορθωτικὴν προσπάθειαν. Αἱ συμφύσεις τῶν ἐνδοπεριτοναϊκῶν ὀργάνων ἢ τῶν δύο φύλλων τοῦ ὑπεζωκότος, τὸ ὀρθῶδες ἢ ἰνώδες ἐξίδρωμα, ἀποτελοῦσι προληπτικὴν ἐναντίον τῆς ἐπεκτάσεως τῆς νόσου ἐπεξεργασίαν. Ἀπὸ τὴν τοιαύτην ἐπανορθωτικὴν προσπάθειαν προκύπτει ἢ μετατροπὴ τῶν μυϊκῶν στοιχείων τῆς καρδίας εἰς σὺλῆν καὶ ἡ συρρίκνωσις τῶν βαλβίδων ταύτης μετὰ καρδιακὴν ἔμφραξιν. Ἡ χρονία διάμεσος συρρικνωτικὴ νεφρίτις τὴν αὐτὴν ἔχει αἰτιολογίαν. Ἄπασαι αἱ παθήσεις αὗται προκύπτουσιν ἐκ τῆς τοιαύτης ἐπανορθωτικῆς ἐπεξεργασίας, ἧτις συνεπάγεται τὴν βαρεῖαν ἀνατομικὴν βλάβην ἢ τὴν καταστροφὴν τοῦ ὀργάνου. Τὴν ἀπαρχὴν ὁμιως καὶ τοιαύτων ἀλλοιώσεων ἀποτελεῖ ἡ λειτουργικὴ ἀνωμαλία.

Ἀντίθεσις ὅθεν μετὰ τὴν λειτουργικὴν καὶ ὀργανικὴν νόσου δὲν ὑφίσταται. Ἐκ τῆς λειτουργικῆς νευροκινητικῆς καὶ νευροεκκριτικῆς δυσαρμονίας, προκύπτει μόνον σειρὰ παθολογικῶν καταστάσεων ἀπὸ τῆς ἐλαφροτέρας καὶ μόλις ἐμφανοῦς λειτουργικῆς, μέχρι τῆς βαρυτέρας καὶ βαρυτάτης καταστρεπτικῆς ἀλλοιώσεως τοῦ ὀργάνου. Αὗται δὲ ἀποτελοῦσι συνέχειαν παθολογικῶν ἐκδηλώσεων διαφόρου μόνον ἐντάσεως. Κλινικῶς δὲ ἐκ τῆς αὐτῆς κινήτικῆς ἢ ἐκκριτικῆς διαταραχῆς τῆς λειτουργίας τοῦ στομάχου-δωδεκαδακτύλου προκύπτουσιν, ὡς προΐοσαι διαβαθμίσεις λειτουργικῆς ἀνωμαλίας κατόπιν δὲ ὀργανικῆς ἀλλοιώσεως, ἢ πτώσις τοῦ στομάχου, ἢ κινήτικὴ ἀνεπάρκεια, ἢ ὑπερέκκρισις ἢ ἡ ἔλλειψις γαστρικοῦ ὑγροῦ, ἢ ἀχυλία, ἢ γαστρίτις, τὸ πεπτικὸν ἔλκος, ἢ διάρρηξις

τούτου κλπ. Έκ τῆς αὐτῆς αἰτιολογίας προκύπτουσιν αἱ διάφοροι ἥπατώσεις, ἡ λιθίασις τῶν χοληφόρων ὁδῶν, ἡ στάσις τῆς χολῆς, ἡ χολοκυστίτις, ἡ χολαγγεΐτις, ἡ ἥπατική κίρρωσις ὡς συνεχομένη σειρά παθολογικῶν καταστάσεων, αἷτινες προέρχονται ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἀρχικοῦ αἰτίου.

Ἐκ τῆς ψυχογενοῦς συσπάσεως τῶν στεφανιαίων ἀγγείων προκύπτει τὸ καρδιακὸν ἄσθμα, ἡ ἔμφραξις, ἡ οὐλόδης ἐκφύλισις τοῦ καρδιακοῦ μυός, ἡ καρδιακὴ ἀτονία, ἡ ἀνεπάρκεια τῶν βαλβίδων, στάσις κυκλοφορικῆ, ἀτροφία ἢ ἀνεύρωμα τοῦ καρδιακοῦ τοιχώματος, ρήξις, θάνατος. Ἀπασαὶ αἱ ἀλλοιώσεις αὗται ἀποτελοῦσι συνεχομένην σειράν παθολογικῶν καταστάσεων, διαφόρου μόνον ἐντάσεως καὶ προκύπτουσιν ἐκ τῆς αὐτῆς ἀρχικῆς λειτουργικῆς διαταραχῆς.

ΑΝΤΙΔΡΑΣΤΙΚΗ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑ ΤΟΥ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΥ

Ἀπέναντι ὅποιασδήποτε εἴτε ἔξωθεν εἴτε ἔσωθεν ἐπεληθούσης ἀλλοιώσεως ἐν τῷ ὀργανισμῷ ἀντεπεξέρχονται τὰ διάφορα ὄργανα καὶ οἱ ἴστοι ἐν γένει, ὡς ἐκ τῆς κοινῆς βιολογικῆς ιδιότητος τοῦ κυττάρου, ὅπως ἀμέσως ἐπιληφθῆ τῆς ἐπανορθώσεως τῆς βλάβης εἴτε ἐκδηλοῦται αὕτη ὡς λειτουργικὴ παρεκτροπὴ εἴτε ὡς μορφολογικὴ ἀλλοίωσις. Τοῦτο ἐπιτυγχάνεται ὄχι μόνον διὰ τῆς ἐπενεργείας τοῦ δικτυοενδοθηλιακοῦ ἴστου, ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦ συνόλου τοῦ ἐρειστικοῦ ἴστου καὶ τῶν ἐν αὐτῷ ἀγγείων.

Ἡ τοιαύτη ἐπανορθωτικὴ ἱκανότης τῶν ἰστῶν δυνατὸν νὰ μειωθῆ ἢ καὶ ἀπολεσθῆ, ὡς μετὰ ὑπερνίκησιν βαρείας λοιμώξεως, ἐπὶ χρονίῳ λοιμώξεως μακρᾶς διάρκειας εἴτε ἐξ ἐπιδράσεως ξένων πρὸς τὸν ὀργανισμὸν λευκομιάτων.

Δυνατὸν ἐκ τῶν τοιούτων ἐπιδράσεων νὰ προκύψῃ καὶ ἀντιθέτως, ἀντὶ μει-

ώσεως, ἐκδήλωσις ἐντονωτέρας ἀντιδράσεως. Τοιαύτη εἶναι ἡ ἐπίκτητος ἐνεργητικὴ ἀνοσία, ἡ κατόπιν χημικῆς ἐπενεργείας, πρῆξμένη ἱκανότης τῶν ἰστῶν πρὸς προάσπισιν τοῦ ὀργανισμοῦ, ἀπέναντι εἰδικῶν λοιμώξεων.

Ἐπέρμετρος ἀντιδράσις ἀπέναντι ξένων πρὸς τὸν ὀργανισμὸν λευκομιατῶν οὐσιῶν ἀποτελεῖ τὴν ἀλλεργικὴν ἐκδήλωσιν. Αὕτη ἀποτελεῖ ὑπερευαισθησίαν τῶν ἰστῶν, ἐξ ἧς προκύπτει ἀντιδράσις πέραν τῆς φυσιολογικῆς τοιαύτης.

Ἡ τοιαύτη λαθάνουσα μετατροπὴ τῆς γενικῆς τοῦ ὀργανισμοῦ καταστάσεως ἢ ἐπὶ μείζον ἢ ἔλαττον μεταβολὴ τῆς ἱκανότητος πρὸς ἀντιδράσιν ὀρίζει τὴν διάφορον ἐκάστοτε πορείαν τῆς νόσου, τῶν λοιμώξεων, τῶν ἐπιδημιῶν κλπ.

ΨΥΧΙΚΟΣ ΠΑΡΑΓΩΝ

Λειτουργικὴ διαταραχὴ καὶ ἀνατομικὴ ἀλλοίωσις ἀποτελοῦσιν ὅμως τὸ ἐν μέρος τῆς νοσηρᾶς τοῦ ὀργανισμοῦ καταστάσεως, τὸ ἐμφανὲς ταύτης μέρος, τὸ ὅποσον ἀντικειμενικῶς δυνάμεθα νὰ καθορίσωμεν, ἀλλ' οὐχὶ τὸ ὅλον. Ἡ ἐν τῷ συνόλῳ νοσηρὰ κατάστασις περιλαμβάνει καὶ τ ρ ῖ ο ν παράγοντα, τὴν ὑποκειμενικὴν τοῦ πάσχοντος συναίσθησιν τῆς ἡλλοιωμένης τοῦ ὀργανισμοῦ αὐτοῦ καταστάσεως καὶ τὴν ἐκ τούτου προκύπτουσαν στάσιν τοῦ ἀτόμου ἀπέναντι τῆς νόσου. Ἐξ ὧν τῶν παραγόντων τούτων τῶν ἀντικειμενικῶς καθοριζομένων καὶ τῶν ὑποκειμενικῶν, τῶν μὴ ἐκ τῶν ἔξωθεν ἀντιληπτῶν, ἀποτελεῖται ἡ νόσος. Λειτουργικὴ ἀνωμαλία καὶ ὀργανικὴ ἀλλοίωσις, ἀντικειμενικὴ ἐκδήλωσις καὶ ὑποκειμενικὴ συναίσθησις ἀποτελοῦσιν ἐνιαίαν κατάστασιν τὴν ὅποιαν συνολικῶς ὁ ἰατρὸς δεόν ν' ἀντιλαμβάνεται καὶ ἔρηνᾷ.

Αἱ ἐκ τῶν ἀντικειμενικῶς μὴ διαπιστουμένων ἀλλοιώσεων τοῦ κυττάρου,

ἐξελισσόμενα: λειτουργικαὶ διαταραχαὶ ἐκδηλοῦνται κατὰ πρῶτον, ἢ δὲ τοιαύτη μετατροπὴ τῆς ψυχικῆς διαθέσεως καὶ καταστάσεως τοῦ πάσχοντος γίνεται ἀντικειμενικά, σωματικά συμπτώματα. Ἡ ψυχικὴ ἐκδήλωσις προτρέχει πάντοτε τῆς σωματικῆς, εἴτε περὶ ὀξείας, εἴτε περὶ χρονίας νόσου πρόκειται. Ἡ ψυχὴ πάσχει πολὺ πρὶν ἢ τὸ σῶμα ὑποκύψῃ. Ἡ δυσθυμία, ἢ κακοδιαθέσις, ὁ φόβος, ὁ πόνος, ἢ ἀπνία, ἐμφανίζονται συνήθως ὡς τὰ πρωταρχικὰ συμπτώματα τῆς ἐπερχομένης νόσου καὶ βραδύτερον ἐμφανίζονται τὰ σωματικά.

Ὅπως δὲ ἐπενεργοῦσιν αἱ ἔξωθεν ἐπερχόμεναι ἐπιδράσεις οὕτω καὶ αἱ ἔσωθεν προερχόμεναι ἐκ λειτουργικῆς διαταραχῆς τῶν ὀργάνων. Κακὴ λειτουργία τοῦ στομάχου προκαλεῖ δυσθυμίαν, καταβολήν, δυσχέρειαν πνευματικῆς ἀποδόσεως, ὁμοίως καὶ δυσλειτουργία ἄλλων ὀργάνων, χρονία ἐπίμονος δυσκοιλότης κλπ.

Κληρονομικὴ προδιάθεσις καὶ ἰδιοσυγκρασία ἔχουσιν ἐπίσης ἰδιαιτέραν σημασίαν πρὸς κατανόησιν τῆς νοσηρᾶς τοῦ ἀσθενοῦς καταστάσεως. Ἡ ψυχονευρικὴ διάθεσις τοῦ πάσχοντος, ἣτις προκύπτει ἐκ τούτων, ἐπιδρᾷ μεγάλως εἰς τὴν ἐκδήλωσιν καὶ αὐτῶν τῶν φυσικῶν φαινομένων ἀπὸ μέρους τοῦ ὄργανισμοῦ. Ἡ ἐπίδρασις ἐνός γεγονότος εἶναι λίαν διάφορος ἀναλόγως τῆς ψυχονευρικῆς τοῦ ἀτόμου διαθέσεως. Ἐκ ταύτης δὲ προκύπτει ἡ ἔσωτερικὴ ἀντίδρασις τὴν ὅποιαν τοῦτο θὰ προκαλέσῃ. Τὸ αὐτὸ ἔξωτερικόν γεγονός, ἐπενεργεῖ ἐπὶ δύο ἀτόμων διαφοροτρόπως. Δύο ἄνθρωποι, εἰς ψύχραιμος καὶ εἰς νευροπαθῆς παρίστανται πρὸ τοῦ αὐτοῦ θανατηφόρου αὐτοκινητικοῦ δυστυχήματος. Ὁ εἰς ἀτενίζει τοῦτο μὲ σχετικὴν ἀπάθειαν προστρέχων δὲ βοηθήσῃ, ὁ νευροπαθῆς ἀντιδρᾷ σοβαρώτατα

διὰ νευροψυχικῆς διεγέρσεως, μετὰ ἀσυγκρατήτων φωνασκιῶν, κλαυθμῶν, ἐνίοτε μέχρι καὶ ὑστερικῶν ἐκδηλώσεων. Ἡ ἰδιοσυγκρασία δίδει εἰς τὸ γεγονός τὴν ἔκφρασιν, ἣτις ἐξωτερικεῖται ἀναλόγως τῶν ψυχοφυσικῶν ἰδιαιτήτων τοῦ ἀτόμου.

Ὅπως δὲ ἔξωτερικαὶ οὕτω καὶ ἔσωτερικαὶ ἐκ τῆς ψυχικῆς σφαίρας ἐπιδράσεις, τὰ συναισθήματα, ἡ ὀργή, ἡ λύπη, ὁ φόβος, ἐπίσης ὑποκειμενικαὶ ἀντιλήψεις προκύπτουσιν ἀπὸ βιολογικῆς τοῦ ὄργανισμοῦ ἀνάγκης ἢ καταστάσεως, ἢ πείνας, ἢ δίψας, τὸ αἰσθημα τοῦ ψύχους, ἰδίως ὁ πόνος ἐπενεργοῦσιν ἐπὶ τοῦ συνόλου ὅλως διαφοροτρόπως ἀναλόγως τῆς ψυχοσωματικῆς διαθέσεως τοῦ ἀτόμου. Ἐπιδρῶσι δὲ αὐταὶ ἐπὶ παντός ἀτόμου, ὄχι μόνον ἐπὶ τοῦ ψυχονευρικῶς εὐπαθοῦς ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τοῦ ὑγιούς εἰς διάφορον μόνον βαθμόν.

Διὰ τὴν ἐκτίμησιν ὅθεν τῶν περιγραφόμενων ὑπὸ τοῦ ἀσθενοῦς συμπτωμάτων καὶ παραπόνων δεόν νὰ λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν ἡ ψυχονευρικὴ τοῦ ἀφηγουμένου διαθέσις.

Ἐκ τῆς τοιαύτης ψυχονευρικῆς διαθέσεως ἐπηρεάζεται ἀκόμη καὶ ἡ πορεία καὶ ἡ ἔκβασις τῆς νόσου. Εἶναι γνωστόν πόσον συμβάλλει ἡ θέλησις, ἡ πεποίθησις τοῦ πάσχοντος εἰς τὴν ἴασιν τῆς νόσου καὶ πόσον ἡ ψυχικὴ κόπωσις ἢ ἀπελπισία, ἢ προσήλωσις εἰς τὴν ἰδέαν τοῦ θανάτου συντελεῖ εἰς τὴν κακὴν ἔκβασιν ταύτης.

ΑΝΑΜΝΗΣΤΙΚΟΝ—ΔΙΑΓΝΩΣΙΣ

Τὰς συγκεκαλυμμένας λανθανούσας τοιαύτας νοσηρᾶς τοῦ ὄργανισμοῦ καταστάσεις αἱ ὅποιαι ἐπὶ μακρὸν μόνον εἰς τὴν ψυχικὴν σφαῖραν ἐκδηλοῦνται, πρέπει νὰ ἔχῃ πάντοτε ὑπ' ὄψιν τοῦ ὁ λατρὸς, προκειμένου περὶ τῆς διαγνώσεως καὶ κατανοήσεως τῆς νόσου.

Ἐκ τῆς ἀφηγήσεως τοῦ πάσχοντος δυ-

νατόν να προκύψωσι πλείστα όσα καθοδηγούντα εις τήν ὀρθήν διάγνωσιν. Ἐκ τῆς ἀκροάσεως τῶν παραπόνων, ἀκόμη καί τῆς αἰτιολογίας τῶν ἐνοχλημάτων, ὡς ὁ πάσχων αὐτήν ἀντιλαμβάνεται, δυνατόν νά διαπιστωθῶσι σημαντικά γεγονότα ἀναγόμενα εἰς πλημμελεῖς λειτουργίας τῶν ὄργάνων.

Ἐκ τῆς ἀφηγήσεως τῶν ἐνοχλημάτων δυνατόν νά προκύψῃ ἡ διάγνωσις, ἀκόμη καί εἰς περιπτώσεις ὅπου ἡ κλινική καί ἐργαστηριακή ἔρευνα ἀστοχεῖ. Ἡ ὑπό τοῦ πάσχοντος περιγραφή τῆς ἀσθενείας του, ἀποδίδει τήν σωματικήν, ψυχικήν καί πνευματικήν κατάστασιν τούτου, χρησιμωτάτην διὰ τήν κατανόησιν τοῦ ψυχοφυσικοῦ συνόλου. Ἡ ἐξερεύνησις τοῦ ὑποκειμενικοῦ παράγοντος εἶναι διὰ τήν κλινικήν ἀναπόφευκτος.

ΘΕΡΑΠΕΙΑ

Ὁ ἀληθής θεράπων, πρέπει ν' ἀναγνώριζῃ τὰς ἐκ τοῦ ψυχικοῦ καί σωματικοῦ παράγοντος προκυπτούσας ἐκδηλώσεις, ὡς ἐξ ἰσοῦ σημαντικάς. Ἡ ἐνδόμυχος ζωὴ τοῦ πάσχοντος, ἡ ὑποκειμενικὴ ἐπεξεργασία τῶν ἐκ τῆς παθήσεως προκυπτόντων, ἡ ἐπίδρασις τούτων ἐπὶ τοῦ ψυχοφυσικοῦ συνόλου, ἐνδιαφέρουσι τὸν ἰατρὸν ἐξ ἰσοῦ ὅσον καί τὰ ἀντικειμενικά συμπτώματα. Δὲν ἀρκεῖ νά βασιζέται ὁ ἰατρὸς ἀποκλειστικῶς καί μόνον εἰς τὰ προκύπτοντα ἐκ τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, νομίζων ὅτι πέραν τούτων οὐ-

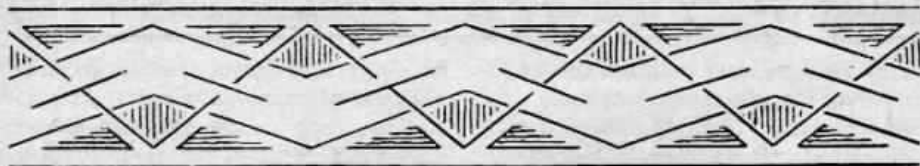
δὲν ὑπάρχει, διότι τὸ τοιοῦτον ἀποτελεῖ καθαρῶς ὕλιστικὴν ἀντίληψιν, ἥτις ἀντίκειται πρὸς πᾶσαν ἰατρικὴν δρᾶσιν, ἀφοῦ πᾶς θεραπευτικὴ ἐπενεργεῖ ψυχικῶς, παρηγορεῖ τὸν πάσχοντα, προσπαθεῖ νά ἐνισχύσῃ τούτον διὰ τοῦ λόγου, διὰ τῆς ὑποβολῆς, ἀσκῶν οὕτω ὑποσυνειδητῶς πραγματικὴν ψυχοθεραπείαν.

Πᾶς ἀσθενὴς ἔχει ἀνάγκην σωματικῆς καί ψυχικῆς θεραπείας. Τοῦτο πρέπει νά ἔχῃ πάντοτε πρὸ ὀφθαλμῶν ὁ ἀληθὴς θεράπων. Οὗτος χρησιμοποιοῦν ἀμφοτέρως τὰς μεθόδους παρατηρήσεως, τὴν ἐπακριθεῖ ἀντικειμενικὴν καί τὴν πέραν τῆς θετικῆς ἐρεύνης ὑποκειμενικὴν, πρέπει νά ἐφαρμόζῃ τὰ ἐκ τῆς θετικῆς ἐπιγνώσεως ἐνδεικνυόμενα, χωρὶς νά λησμογῇ ὅτι πέραν τούτου ἔχει ἐξ ἰσοῦ ἀποτελεσματικῶς νά δράσῃ μέσῳ τοῦ ψυχικοῦ παράγοντος.

Πρὸς τοῦτο πρέπει ὁ ἰατρὸς νά ἔχῃ ἔμφυτον τὴν διάθεσιν τοῦ θεραπεύειν. Δὲν ὀφείλει μόνῃ ἡ ἰατρικὴ ἐπίγνωσις. Τὸ θεραπεύειν ἀπαιτεῖ καί ἀναγνώρισιν τῶν σχέσεων τῶν περιπετειῶν τῆς ζωῆς πρὸς τὴν ψυχοσωματικὴν διάθεσιν τοῦ πάσχοντος. Προσέτι ἀπαιτεῖ καί ἱκανότητα εὐμενοῦς ἐπὶ αὐτῆς ἐπιδράσεως, ἧπερ ἀποτελεῖ καλλιτεχνικὴν τοῦ ἰατροῦ ἰδιότητα, προσὸν ἔμφυτον εἰς τὸν ἀληθῆ θεράποντα ἰατρὸν.

Μ. ΓΕΡΟΥΛΑΝΟΣ

Καθηγητὴς τῆς Ἰατρικῆς Σχολῆς
τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν
Ἀκαδημαϊκός.

ΑΝΩΤΕΡΑ ΑΤΜΟΣΦΑΙΡΑ ΚΑΙ ΑΚΤΙΝΟΒΟΛΙΑΙ

Πολύς λόγος γίνεται τούς τελευταίους μήνας περί τών «κοσμικῶν ἀκτίνων» πού ἐμφανίζονται μέ μεγάλην ἔντασιν εἰς τὴν «ἀνωτέραν ἀτμόσφαιραν», περί τών ὠφελίμων ἢ βλαβερῶν-καὶ πρό παντός περί τών καταστρεπτικῶν-ἀποτελεσμάτων τὰ ὁποῖα ἐπιφέρουν εἰς τούς ζωντανούς ὀργανισμούς καὶ περί τῆς μελλούσης χρησιμοποίησός των διὰ πολεμικούς ἢ εἰρηνικούς σκοπούς. Καὶ τὸ ἐνδιαφέρον περί τὸ θέμα αὐτὸ αὐξάνει ἀκόμη περισσότερο τὸν τελευταῖον καιρὸν, ἐξ ἀφορμῆς τῆς ὀλικῆς ἐκλείψεως τοῦ Ἡλίου πού συνέβη τὸν περασμένον Μάϊον καὶ ἦτο ὄρατὴ ἀπὸ τὴν Νότιον Ἀμερικὴν καὶ τὴν Ἀφρικὴν. Κατὰ τὴν ἐκπετην αὐτὴν ἐξετελέσθησαν εἰδικαὶ παρατηρήσεις σχετικαὶ μέ τὴν σύστασιν καὶ τὰς ἰδιότητες τῶν ἀνωτέρων στρωμάτων τῆς γῆνης ἀτμόσφαιρας, τὰ ὁποῖα ὑπόκεινται εἰς παντός εἶδους «βομβαρδισμόν», εἴτε ἐκ μέρους τοῦ ἡλίου, εἴτε καὶ ἐξ ἄλλων χώρων τοῦ διαστήματος. Ὁ «βομβαρδισμός» αὐτός, ἐφ' ὅσον ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸν ἥλιον, μεταβάλλεται μετὰ τῆς ἐποχῆς τοῦ ἔτους, τοῦ ὕψους τοῦ ἡλίου ὑπὲρ τὸν ὀρίζοντα, μετὰ τῆς φυσικῆς καταστάσεως αὐτοῦ κλπ. Τὰ ἀποτελέσματα τοῦ βομβαρδισμοῦ τούτου ἐλαττώνονται εἰς τὸ ἐλάχιστον, ὅταν συμβαίνει ὀλικὴ ἐκλείψις τοῦ ἡλίου.

Ἀξίζει ἐπομένως τὸν κόπον νὰ γράφουν μερικὰ ἐπάνω εἰς τὸ θέμα αὐτό, τὸ ὁποῖον ἐνῶ παρουσιάζεται καὶ εἶναι τόσο ἐπίκαιρον, δὲν στερεῖται καὶ τοῦ γενικωτέρου ἐκείνου ἐνδιαφέροντος πού

περιλαμβάνεται εἰς τὸ πλαίσιον τοῦ περιοδικοῦ τούτου.

Θὰ ἐχρειάζετο νὰ ἀρχίσωμεν μέ μιαν ἀνατομίαν τῆς ἀτμόσφαιρας πού περιβάλλει τὴν γῆν καὶ φθάνει τὸ ὕψος τῶν 800-1000 ἢ καὶ 1100 χιλιομέτρων ἐπάνω ἀπὸ τὴν ἐπιφάνειάν της. Ὁμιλοῦμεν περί τόσοσιν μεγάλου, ἀλλὰ καὶ ἀκαθορίστου ὕψους τῆς ἀτμόσφαιρας, διότι, ἐνῶ αὕτη πλησίον τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς εἶναι πολὺ πυκνὴ καὶ συνεχῆς, ὅσον ἀνερχόμεθα πρὸς τὰ ἐπάνω ἀραιούται αἰσθητῶς καὶ ἀπὸ τοῦ ὕψους τῶν 700 χιλιομ. ἀρχίζει νὰ διακόπτεται ἢ συνεχιά της. Ἔτσι ἐκεῖ ἐπάνω, τὰ ἀραιότατα στρώματα τῆς ἀτμόσφαιρας, ἄλλοτε εἶναι συνεχῆ καὶ ἄλλοτε διακόπτονται καὶ δι' αὐτὸ παρουσιάζεται τὸ φαινόμενον τῆς ἀσταθείας τοῦ ὕψους αὐτῆς.

Αἱ συνεχεῖς ἀναβάσεις ἀεροπλάνων, ἀεροστάτων καὶ εἰδικῶν πυραύλων ἐφωδιασμένων μέ ἀνάλογα ἐπιστημονικὰ ὄργανα, εἰς ὕψος 22.000 μ. (μέ ἐπιθάλας), εἰς 38.000-40.000 μ. (ἀνευ ἐπιθαλῶν) καὶ τελευταίως εἰς τὰς 160.000 μ. (πύραυλοι V-2) παρουσίασαν σαφῆ, ὅσον καὶ ἀξιοπερίεργον τὴν διανομὴν τῶν διαφόρων στιβάδων τῆς ἀτμόσφαιρας. Ἡ τροπὸσφαιρα πού ἀρχίζει ἀπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς γῆς καὶ φθάνει εἰς ὕψος, εἰς μὲν τούς πόλους 8 χλμ. εἰς δὲ τὸν ἰσημερινὸν 17 χλμ., συνεχίζεται ἀπὸ τὴν στρατόσφαιραν ἢ ὁποῖα σταματᾶ εἰς τὰ 50 χλμ. ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης. Μεταξὺ τῶν δύο τούτων στιβάδων, ἔχομεν τὴν

στενήν και άσταθή ζώνην, τήν τροπό-
παυσιν (πάχους 800-1000 μ.), ένω,
έπάνω από τό ύψος τών 50 χλμ. έκτείνε-
ται ή καλουμένη ανωτέρα ατμόσφαιρα,
πάχους 200 χλμ. Αύτη περιλαμβάνει
τήν Ιονόσφαιραν ή όποια υπο-
διαιρείται εις διάφορα έπί μέρους στρώ-
ματα, με ξεχωριστάς τό καθένα ιδιό-
τητας τās όποίας θεωρούμεν περιττόν
νά αναφέρωμεν έδω λεπτομερώς.

"Αξιόν Ιδιαιτέρας προσοχής είναι τό
ότι ή τροπόσφαιρα περιέχει τό τέταρ-
τον ή πέμπτον του όλου ποσού του άε-
ρος της ατμοσφαιρας, ότι μέσα εις αυ-
τήν υπάρχουν οι ύδρατμοί, σχηματίζον-
ται τά νέφη και συμβαίνουν όλα τά με-
τεωρολογικά φαινόμενα, και ακόμη ότι
ή θερμοκρασία του άέρος καθ' όσον ά-
νερχόμεθα έλαττοῦται κατά 6^ο εις κάθε
1 χλμ. ύψους. Ό αναγνώστης θά νομί-
ση ότι εξακολουθεί ή έλάττωσις αυτή
της θερμοκρασίας όσον τό ύψος αύξάνει,
θά παραξενευθη όμως όταν άκού-
ση, ότι εις τήν στρατόσφαιραν αντίστρέ-
φονται ριζικώς τά πράγματα: "Η θερ-
μοκρασία άρχίζει νά αύξάνη καθ' ό-
σον άνερχόμεθα, εις τρόπον ώστε από
τά 35-50 χλμ. νά έχωμεν αύξησιν 5^ο εις
κάθε 1 χλμ. ύψους. Και ένω κάτω τών
40 χλμ. ή θερμοκρασία είναι 50-60^ο υπό
τό μηδέν, έπάνω από τό ύψος αυτό έ-
χομεν τήν «θερμήν περιοχήν», ή όποια
συνεχίζεται οὔτως ώστε εις τά 275 χλμ.
νά υπολογίζεται ή θερμοκρασία εις
326,08! Έκείνο δέ πού πρέπει νά προσ-
τεθη είναι ότι εις τήν στρατόσφαιραν
δέν υπάρχει ούτε υδρογόνον, ούτε υδρα-
τμοί, ούτε φυσικά νέφη ή άλλα μετέω-
ρα. Έκει εμφανίζεται εις περισσοτέραν
κάπως ποσότητα τό άέριον όζον (O₃),
τό όποιον δέν είναι τίποτε άλλο, παρά
συμπεπυκνωμένον όξυγόνον. Τό λεπτόν
στρώμα του όζοντος συναντάται κυρίως
εις τό ύψος τών 40 χλμ. "Ακόμη πρέ-
πει νά προστεθη ότι εις τήν Ιονόσφαι-

ραν, τά άέρια από τά όποια αποτελεί-
ται αύτη είναι Ιονισμένα (*), ό έν-
τονώτερος δέ Ιονισμός αύτης παρατη-
ρείται εις τό ύψος τών 80-120 χλμ. Τό
στρώμα αυτό της ατμοσφαιρας παρου-
σιάζει μεγάλον αριθμόν ηλεκτρικών
φορτίων, ονομάζεται στρώμα τών
Kennely-Heaviside και λόγω της Ιδιαι-
τέρας σημασίας του, μελετάται μετ' έν-
διαφέροντος υπό πολλών έρευνητών.

Τό στρώμα του όζοντος της στρατο-
σφαιρας όφείλει τήν γένεσίν του εις μι-
αν σειράν φαινομένων πού εμφανίζον-
ται εις τήν ανωτέραν ατμόσφαιραν και
τά όποια προκαλούνται από ακτινοβο-
λίας του ήλιου. Αί ύπεριώδεις ή χημι-
καί άκτίνες του ήλιου απορροφώνται
Ισχυρώς (τά 99% της χημικής ακτινο-
βολίας απορροφώνται από τήν ατμό-
σφαιραν και μόνον 1% άνακλάται) υπό
της ατμοσφαιρας, προκαλούνται δια-
σπάσεις τών μορίων και τών ατόμων
των διαφόρων στοιχείων, εις τρόπον
ώστε εις τά ύψη εκείνα τά στρώματα
του άέρος περιέχουν μεγάλον αριθμόν
ατόμων με Ισχυρά ηλεκτρικά φορτία.
Περιέχουν ακόμη έλεύθερα Ιόντα και
ηλεκτρόνια. "Ετσι, με τόν άπλουστάτον,
άλλά και Ισχυρότατον αυτόν μηχανι-
σμόν, έπιτυγχάνονται γεγονότα πού πα-
ρουσιάζουν σαφή και αναντίρρητον σκο-
πιμότητα μέσα εις τήν ύλικήν Δημιουρ-
γίαν.

Διότι άν όλαί αί ακτινοβολίαί του
ήλιου δέν απορροφώντο από τό στρώ-
μα του όζοντος, άν τό μεγαλύτερον πο-
σόν τών ύπεριωδών έν γένει ήλιακών

(*) "Όταν ένα ή περισσοτέρα ηλεκτρόνια
άποσπασθοῦν από τό άτομον, τότε τό θετικόν
φορτίον υπερτερεί, και τό άτομον λέγεται
θετικόν Ιόν. "Αρνητικόν Ιόν θά κληθη τό
άτομον έκείνο εις τό όποιον έχουν προστεθη
ένα ή περισσοτέρα ηλεκτρόνια. Τό άέριον
πού έχει άτομα εις κατάστασιν Ιόντων, ονο-
μάζεται Ιονισμένον.

ἀκτίνων δὲν κατηναλίσκετο εἰς τὴν ἰόντωσιν τῆς ἀνωτέρας ἀτμοσφαιρας, τότε θὰ συνέβαινε τοῦτο τὸ καταπληκτικόν. Ὀλόκληρος ἡ ἐπιφάνεια τῆς γῆς θὰ ἐ-θομβαρδιζέτο συνεχῶς ἀπὸ ποικίλας ἡλιακάς ἀκτίνας (ἀκτίνας Röntgen, ραδίου κλπ.) τόσοσ ἰσχυρῶς, ὥστε ἐντὸς ὀλίγου θὰ ἐξηφανίζετο κάθε ζωντανὸς ὄργανισμὸς ἀπὸ τοῦ προσώπου τοῦ πλανῆτου μας, τὸ ἀνθρώπινον γένος θὰ ἐξέλιπε καὶ ἕνα ἀπέραντον νεκροταφεῖον θὰ ἐκάλυπτεν ὄλους ἐκείνους τοὺς τόπους εἰς τοὺς ὁποίους σήμερον ἀναπτύσσεται καὶ ἀνθεὶ ἡ ζωῆ.

Ἄλλ' ἡ ἰονόσφαιρα προσφέρει καὶ ἄλλην ὑπηρεσίαν εἰς τὸν ἄνθρωπον. Γνωρίζομεν ὅτι χάρις εἰς αὐτὴν ἡμπορεῖ νὰ ἐπικοινωνῆ διὰ τῶν ραδιοφῶνων καὶ νὰ συνδέη μεταξύ των πόλεις ποὺ εὐρίσκονται εἰς ἐκ διαμέτρου ἀντίθετα σημεῖα ἐπὶ τῆς γῆς. Πράγματι, τὸ μεγαλύτερον ποσὸν τῶν ἠλεκτρομαγνητικῶν κυμάτων ποὺ ἐκπέμπουν οἱ ραδιοφωνικοὶ σταθμοί, ἐφ' ὅσον μεταδίδονται εὐθυγράμμως, θὰ ἔφευγεν εἰς τὸ κενόν, χωρὶς νὰ ἡμποροῦν τὰ σήματα ταῦτα νὰ παραληφθοῦν ἀπὸ τὰ ραδιόφωνα. Ἡ ἰονόσφαιρα ὁμως, ποὺ εἶναι φορτισμένη ἠλεκτρικῶς πολὺ ἰσχυρῶς, δημιουργεῖ διαδοχικῶς ἀνακλαστικά στρώματα εἰς τὰ ὁποῖα ἀντανακλῶνται τὰ κύματα τοῦ ραδιοφῶνου καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, ἀντὶ νὰ φύγουν πρὸς τὸ διάστημα, ἐπιστρέφουν πάλιν εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τῆς γῆς καὶ καθιστοῦν δυνατὴν καὶ εὐκόλον τὴν διὰ τῶν ἠλεκτρομαγνητικῶν κυμάτων μακρυνὴν ἐπικοινωνίαν τῶν ἀνθρώπων. Τὰ κύματα δηλαδὴ τοῦ ραδιοφῶνου, ἐνῶ διαπεροῦν μὲ μεγάλην εὐκολίαν τὴν τροπόσφαιραν, μὲ τὰ πυκνὰ νέφη, τὰ στρώματα τοῦ κονιορτοῦ κλπ., φθάνουν ἐκεῖ ἐπάνω εἰς τὴν ἀραιοτάτην ἀτμόσφαιραν καὶ ἀντανακλῶνται μὲ μεγάλην εὐκολίαν διὰ νὰ ἐπιστρέψουν, πολὺ ταχέως, εἰς τοὺς ραδι-

οσταθμοῦς.

Ἄς ἔλθωμεν τώρα εἰς τὰς κοσμικὰς ἀκτίνας. Τὸ 1912 ὁ Hess, ἀνυψώσας πολλὰ ἀερόστατα εἰς ὕψος 5350 μ., παρετήρησεν ὅτι τὰ ἐπιστημονικά του ὄργανα ὕφισταστο τὴν ἐπίδρασιν καὶ διεταράσσοντο ἀπὸ τὴν παρουσίαν μιᾶς ἀγνώστου μέχρι τότε ἀκτινοβολίας. Τὸ 1914 ὁ Kollhörster διεπίστωσε τὴν ὑπαρξιν τῆς ἰδίας ἀκτινοβολίας εἰς ὕψος 9.300 μ., ἀργότερον δὲ ὁ Piccard ἔφθασε τὰς 16.000 μ. καὶ οἱ Regener καὶ Millikan τὰς 28.000 μ. Ἐξ ἄλλου ὁ Regener καὶ ἄλλοι εἰδικοὶ διεπίστωσαν τὴν παρουσίαν τῆς ἀκτινοβολίας αὐτῆς εἰς βάθος 200, 500 καὶ 1000 μέτρων ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς γῆρας (μεταλλεῖα) ἢ τῆς θαλάσσης. Ἐκεῖνο ὁμως ποὺ ἐσημείωσαν ἰδιαιτέρως διὰ τὴν «κοσμικὴν ἀκτινοβολίαν»—αὐτὸ τὸ ὄνομα ἐπήρε τελικῶς—εἶναι ἡ μεγάλη διεσδυτικότης ἢ διαπεραστικότης τὴν ὁποῖαν ἔχει. Ἐνῶ π. χ. αἱ ἀκτίνες X διαπεροῦν ἔλασμα μολύβδου πάχους ὀλίγων χιλιοσπομέτρων, ἐνῶ αἱ ἀκτίνες γ τοῦ ραδίου Β διεσδύουν εἰς βάθος πλακὸς μολύβδου ἢ χρυσοῦ πάχους ἑκατοστομέτρων, αἱ κοσμικαὶ ἀκτίνες διαπεροῦν εὐκόλως πλάκας μολύβδου πάχους 12-15 μέτρων! Ἐνα εἶδος ἐξ αὐτῶν διαπερᾶ καὶ πάχος μολύβδου 100 μέτρων! Ὁ Millikan ὑπελόγησεν ὅτι τὸ ὀλικὸν ποσὸν ἐνεργείας ποὺ δέχεται ἡ γῆ ἀπὸ τὴν ἀκτινοβολίαν αὐτὴν ἰσοῦται περίπου πρὸς ὄλην τὴν ἀκτινοβολίαν, τὸ φῶς καὶ τὴν θερμότητά, τὴν ὁποῖαν λαμβάνομεν ἀπὸ ὄλους μαζὺ τοὺς ἀστέρας (*).

(*) Βλέπε σχετικῶς μὲ τὸ ὄλον θέμα: Science Progress, London 1947 (No 137) p. 87-101, J. Jeans: The Universe Around Us, London 1946. H. T. Stetson: Earth, Radio and the Stars, N. York 1934, D. Barbier—D. Chalonge: De la Stratosphère à l' Ionosphère, Paris 1942 καὶ Θ. Γ. Κοιτσοῦμτζῆ λη: Πυρηνικὴ Φυσικὴ, Ἀθῆναι 1947.

Ποία όμως είναι η φύσις και η προέλευσις τής κοσμικής ακτινοβολίας και ποιαί αι επιδράσεις της επί τής γης; Τό πρόβλημα είναι εξαιρετικά δύσκολον. Μέχρι τουδε π. χ. παραμένει άγνωστος ή πηγή εκ τής οποίας προέρχονται αι κοσμικαί ακτίνες. Αποκλείεται ό ήλιος ως κυρία πηγή τής ακτινοβολίας αυτής, διότι ή έντασις της δέν έχει καμμιάν σχέσηιν με την θέσιν του ήλιου υπεράνω ή κάτωθεν του όρίζοντος. Ούτε οι αστέρες φαίνεται ότι προκαλούν τας κοσμικάς ακτίνας. Και θά ήμπορουσεν άριστα νά λεχθῆ περι αυτής, ότι έγραφε τό 1943 ό καθηγητής W. Westphal, ότι δηλαδή «αποτελεί ένα άπό τά πλέον αινιγματώδη και ένεκα τούτου, άπό τά περισσότερον έλκυστικά προβλήματα τής νεωτέρας φυσικής».

Τό μόνον βέβαιον γεγονός τό σχετικόν με τας κοσμικάς ακτίνας είναι κατά τόν Millikan ότι τά άνωτερα στρώματα τής ατμοσφαιρας τής γης βομβαρδίζονται συνεχώς άπό σωματια μεγίστης ένεργείας. Τά σωματια αυτά κατά πρώτον λόγον είναι πρωτόνια, και έπειτα ήλεκτρόνια, ποζιτρόνια, μεσοτρόνια και φωτόνια. Οι βομβαρδισμοί και οι καταγισμοί αυτοί είναι συχνότεροι εις την Ιονόσφαιραν, άποτέλεσμα δε τών τοιούτων ένεργειών είναι ή παραγωγή Ισχυρών ήλεκτρικών φορτίων που παρουσιάζονται εις τά ύψη εκείνα. Η κοσμική ακτινοβολία, καθώς και ή ύπεριώδης ακτινοβολία του ήλιου, άναπτύσσουν μεγάλην δραστηριότητα εις τά μόρια του άέρος που εύρίσκεται εις την ως άνω θέσιν. Διασπούν συνεχώς τά μόρια και τά άτομα και ούτως ή ένέργεια τής ακτινοβολίας άπορροφάται κατά τό μέγιστον ποσόν εις τά στρώματα εκείνα και δέν φθάνει με δλην την έντασίν της μέχρι τής επιφανείας τής γης. Τόν σπουδαιότερον ρόλον εις τό ζήτημα τούτο παίζει τό στρώμα

του δζοντος, διά τό όποιον είναι άνάγκη νά γραφούν όλίγα λέξεις Ιδιαιτέρως, διότι παρουσιάζεται έντελώς Ιδιότυπος ή άποστολή του και ή θέσις του εις τά ύψη εκείνα τής ατμοσφαιρας.

Τό μόριον του δζοντος, ως περιέχον τρία άτομα όξυγόνου, είναι περισσότερον δραστικόν και περικλείει περισσότεραν ένέργειαν άπό τό μόριον του όξυγόνου. Δι' αυτόν άκριβώς τόν λόγον, προκειμένου νά διασπαθούν τά μόρια του όξυγόνου, νά έλευθερωθούν ώρισμένα άτομα και νά σχηματισθῆ τό δζον, άπαιτείται Ισχυρά ακτινοβολία και κατά συνέπειαν ή εκ του βομβαρδισμού τής γης διά φορτισμένων σωματίων προερχομένη ένέργεια καταναλίσκεται κατά τό μέγιστον μέρος αυτής εις τόν σχηματισμόν του δζοντος. "Ετσι ύπολογίζεται ότι τά δύο τρίτα του όλικου ποσού τών ακτινοβολιών αυτών άπορροφώνται άπό τό λεπτότατον στρώμα του δζοντος και δέν φθάνουν με δλην την καταστρεπτικήν των δύναμιν επάνω εις την γην. Είναι άρα γε μεγάλο τό ποσόν του δζοντος; Απλούστατα 0,03%! Και τό άξιον Ιδιαιτέρας προσοχής είναι ότι ή μικρά αυτή ποσότης διατηρείται σταθερά. Διότι τό δζον, όλίγον κατ' όλίγον, αλλά συνεχώς, διασπάται και επανέρχεται εις την κατάστασιν του όξυγόνου. Ο ρυθμός αυτός του διασκορπισμού αλλά και τής συνθέσεως του δζοντος γίνεται πολύ βραδέως εις τρόπον ώστε νά διατηρηται ή άναλογία του 0,03%, τό γεγονός δε αυτό έχει Ιδιαιτέραν σημασίαν. "Αν τό δζον άνευεουτο με ταχύτατον ρυθμόν, εις τό ύψος τών 30 και 40 χιλιομέτρων θά άνεπτύσσετο ύψηλή θερμοκρασία, θά μετεδίδοτο αυτή έντός όλίγου εις τά κατώτερα στρώματα τής ατμοσφαιρας, και κατά συνέπειαν, θά κατακαίετο κάθε μορφή ζωής επί τής γης!

Είπομεν ότι τό ποσόν του δζοντος ει-

ναι πολύ μικρόν. Διά να γίνη τὸ πρᾶγμα καταληπτόν, ἀρκεῖ νὰ σκεφθῶμεν ὅτι ἂν ὄλον τὸ ὄζον πού εἶναι διασκορπισμένον εἰς ὀλόκληρον τὴν ατμόσφαιραν συνεπιέζετο εἰς ἓνα στῶμα καὶ ἀπέκτα τὴν πῆσιν τὴν ὁποίαν ἔχει ὁ ἀήρ εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης, θὰ ἐσχηματίζετο ἓνας φλοιὸς πάχους μόνον 3 χιλιοστῶν τοῦ μέτρου! Τὰ 3 λοιπὸν χιλιοστῶν τοῦ πάχους τοῦ ὄζοντος ἀποτελοῦν τὸ προπέτασμα ἐκεῖνο πού ἐξασφαλίζει τὴν ζωὴν ἐπάνω εἰς τὸν πλανήτην μας. «Εἶναι θεμελιώδης ὁ ρόλος τὸν ὁποῖον παίζει τὸ ὄζον ὡς πρὸς τὴν ζωὴν πού εὐρίσκεται ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς, γράφουν (σ. 146-147) οἱ Barbier καὶ Chalonge, διότι τὴν προστατεύει ἀπὸ τὴν ἐπιβλαπῆ δράσιν τῶν ἀκτινοβολιῶν βραχέων κυμάτων, μὴ ἀφίνον νὰ φθάσῃ μέχρις αὐτῆς, παρά μόνον ἢ ἀκριβῆς ἀναλογία, τῆς ὁποίας ἡ δράσις εἶναι εὐνοϊκὴ διὰ τὴν ζωὴν».

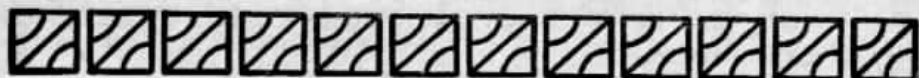
Ἄν σκεφθῶμεν λοιπὸν ὅτι αἱ τελευταῖαι ἔρευναι δίδουν σαφεῖς, σαφειστάτας ἐνδείξεις περὶ τῶν καταστρεπτικῶν ἀποτελεσμάτων τὰ ὁποῖα ἔχουν ἐπὶ τῶν ζωντανῶν ὀργανισμῶν αἱ ὑπεριώδεις καὶ κοσμικαὶ ἀκτῖνες ἐάν εἰσδύσουν ἐντὸς αὐτῶν εἰς ἰκανὴν ποσότητα, ὅταν λάθωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι ὠρισμένοι ἀσθένειαι, ὅπως π. χ. ὁ καρκίνος ἢ ἄλλαι βραδεῖαι ἀλλοιώσεις τῶν ὀργανισμῶν καὶ νευρικαὶ διαταράξεις φαίνεται ὅτι ὀφείλονται εἰς τὴν ἐπίδρασιν αὐτῶν, ὅ-

ταν τέλος μάθωμεν ὅτι συνεπιέει τοῦ βομβαρδισμοῦ τοῦ πλανήτου μας διὰ παντὸς εἶδους ἠλεκτρικῶς φορτισμένων σωματίων προκαλοῦνται γενετικαὶ μεταλλαγαὶ καὶ οἱ ἀπόγονοι δεικνύουν σημεῖα ἐκφυλισμοῦ, τότε ἡμποροῦμεν νὰ φαντασθῶμεν τὴν ἀνεκτίμητον ὑπηρεσίαν πού προσφέρουν εἰς τὸν ἄνθρωπον τὰ συστατικά τῆς ἀνωτέρας ατμόσφαιρας. Καὶ ὅταν ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ἀναλογιζώμεθα ὅτι μέσα εἰς τὰ φυσικοχημικὰ ἐργαστήρια καὶ ἐργοστάσια ὅπου προκαλεῖται τεχνητῶς ἢ παραγωγή τοιούτων ἀκτινοβολιῶν, καταβάλλεται προσπάθεια χρησιμοποίησεως αὐτῶν διὰ καταστρεπτικούς σκοπούς, χωρὶς νὰ τὸ θέλωμεν καταλαμβαθῶμεθα ἀπὸ ἓνα εἶδος μελαγχολίας.

Διότι ἔρχεται εἰς τὸν καθέναν ἡ σκέψις: Δὲν ὑπάρχουν ἄρα γε καλοὶ σκοποὶ εἰς τοὺς ὁποίους νὰ χρησιμοποιηθῇ ἢ κοσμικὴ καὶ ἐν γένει ἢ ὑπεριώδης ἀκτινοβολία; Ὑπάρχουν πάρα πολλοί. Ἄλλ' ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸν πνευματικὸν πλοῦτον καὶ τὴν ψυχικὴν ἀνωτερότητα τοῦ ἀνθρώπου νὰ τὴν χρησιμοποιήσῃ πρὸς τὸ καλὸν ἢ τὸ κακὸν τῆς ἀνθρωπότητος. Ἄς ἐλπίσωμεν ὅτι θὰ συμβῇ μόνον τὸ πρῶτον.

Δ. ΚΩΤΣΑΚΗΣ

Ἐφηγητὴς τῆς Φυσικομαθηματικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν καὶ τοῦ Πολυτεχνείου.

Ο ΓΕΩΛΟΓΟΣ L. DE LAUNAY ΕΜΠΡΟΣ ΣΤΟ ΜΕΓΑΛΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ

Ἀπὸ τὴν ἀντιμετώπισι τῆς σύγχρονης τραγικότητος ἀρχίζει τὸ φιλοσοφικὸ ἔργον τοῦ γάλλου σοφοῦ De Launay «Le Christianisme»⁽¹⁾. Γράφοντας τὸ βιβλίον αὐτό, σημειώνει κάπου ὁ ἴδιος, δὲν ἐσκόπευα νὰ γράψω ἕνα ἔργον, θέλησα νὰ κάνω ἕνα καλὸ στῆ βασανισμένη κοινωνία μας.

Γι' αὐτό, τὸ πολύτιμον τοῦτο ντοκουμέντον δὲν ἀπευθύνεται τόσο στοὺς Χριστιανούς-τοὺς νικητάς-ἀλλὰ σ' αὐτοὺς ποὺ ἀκόμα ζητᾶνε τὸ δρόμον μὲς' τὸ σκοτάδι τῆς ἀμφιβολίας. Ἄλλ' οὔτε πάλι σ' ἐκείνους ποὺ σαρκάζουν. Ὅχι. Εἶναι γιὰ κείνους, μᾶς πληροφοροεῖ, ποὺ διακηρῦττον ὅτι, τάχα ὁ Χριστιανισμὸς, ἔχει πᾶ ταφῆ. Ἔλα, ὅμως ποὺ οἱ ἴδιοι πολεμοῦν τὸν Χριστιανισμὸ μ' ἕνα πάθος ποὺ δὲν εἶναι μικρότερον ἀπὸ τὴν ὀργὴν μὲ τὴν ὁποία ἄλλοι τὸν ὑπερασπίζονται. Ἐνα πάθος ποὺ δὲν θὰ ὑπῆρχε, ἂν ἐπρόκειτο βέβαιον νὰ συζητήσῃ κανεὶς γιὰ ἕνα πτώμα. Σ' αὐτοὺς λοιπόν, ἀπευθύνεται ὁ De Launay μέσα ἀπὸ τὶς πολυτίμες σελίδες τοῦ βιβλίου αὐτοῦ. Σ' αὐτοὺς ποῦχουν δοθῆ σὲ ζωηροὺς ἀγῶνες, ἀδυσάπητους, ἀλήθειαν, γύρω ἀπ' τὸ μεγάλο θέμα τοῦ Χριστιανισμοῦ. «Συζητοῦν, ὑβρίζονται ἀγωνίζονται. Ἡ θρησκεία τοῦ Χριστοῦ ἔχει γίνεσθαι μοντέρνα κοινωνία τοῦ 20οῦ αἰῶνος π ε δ ί ο μ ά χ η ς». Ἀπευθύνομαι λοιπόν σὲ κείνους ποὺ τοὺς δάγκωσε τὸ φίδι τῆς ἀμφιβολίας, τοὺς λέγω ἀπ' τὸ χέρι, τοὺς μιλῶ σὰν ἀδελφός. Τοὺς δείχνω ὅτι εἶναι προκατειλημμένοι. Τοὺς λέω:

«Τὸ ὅτι δὲν καταστρέφομε ἕνα ἄγαλμα τοῦ Φειδίου, δὲν σημαίνει ὅτι πρέπει νὰ γίνωμε εἰδωλολάτρες. Ἔτσι καὶ σεῖς, κι' ἂν δὲν εἴσθε Χριστιανοὶ δὲν πρέπει νὰ μὴν ἐκτιμᾶτε τὸ μεγαλεῖον τοῦ Χριστιανισμοῦ, ποῦνε ἡ πηγὴ τῆς χαρούμενης ζωῆς, τῆς ἠθικῆς ἀναγεννήσεως, τῆς δυνάμεως».

Γιὰ νὰ ζήσουν κι' αὐτοὶ τὴν εὐχάριστι στιγμήν νὰ νοιώσουν τὸν Χριστιανισμό, πρέπει μέσα τους κάτι νὰ γκρεμιστῆ. Νὰ γκρεμιστῆ τὸ ἐμπόδιον ποὺ ἔχει τὴν ταμπέλα «Ἄρνησι τῆς πίστεως». Μ' αὐτῇ τῇ δουλειᾷ τῆς κριτικῆς τῆς ἀρνήσεως ὁ L. De Launay εἶναι εὐκολο πρᾶγμα, λέγει, νὰ ἀπορρίπτῃ κανεὶς τὴν πίστιν, μποροῦν εὐκολὰ νὰ καταδικάζουν τὸν Χριστιανισμὸ, νὰ σβύνουν τὴ λέξιν Θεός, νὰ περιγελοῦν τὸ κάθε τι. Ἄλλὰ στῆ θέσιν τοὺς τί βάζουν οἱ σύγχρονοι ἀρνηταί; Τὴν λογικὴν. Δὲν μποροῦμε, ἐφώναζαν, νὰ παραδεχθῶμε πίστεις, δόγματα. Δὲν μποροῦμε νὰ πιστέψωμε σ' ὅ,τι δὲν βλέπομε καὶ σ' ὅτι δὲν καταλαβαίνωμε μὲ τὴν λογικὴν μας. Θεός μας ἡ λογικὴν.

—Μὰ εἴσθε βέβαιοι; τοὺς ἐρωτᾷ ὁ Launay. Μὰ εἴσθε βέβαιοι πὼς ἡ ἐπιστήμη δὲν χρειάζεται τὴν πίστιν; Μπορεῖ βέβαιον νὰ μὴ χρειάζεται πίστιν σ' ἕνα γεωμετρικὸν θεώρημα, χρειάζεται ὅμως πίστιν γιὰ ἕνα ἀξίωμα ποῦναι ἀναπόδεικτον. Κι' αὐτὸ τὸ ἀξίωμα μπορεῖ νάβαι πολλὰς φορὰς ἀντίθετον πρὸς τὸν νοῦν μας, ὅπως στὴν Εὐκλείδειον γεωμετρίαν. Ἐξ ἄλλου δὲν βλέπω νὰ ὑπάρχουν περισσότερα μυστήρια στὴν Χριστιανικὴν θρησκείαν, ἀπὸ ὅσα ὑπάρχουν στὴν

(1) «Le Christianisme» Payot, Paris.

φιλοσοφία του 'Αϊνστάϊν.

Μά εξ άλλου, παρατηρεί ο De Launay, παντού, κάθε μέρα και κάθε στιγμή ο καθένας χρησιμοποιεί πίστι. Μήπως αυτό που λένε, ότι το λογικό είναι παντοδύναμο, δεν αποτελεί πίστι; Μήπως και οι όπαδοι της θεωρίας της εξέλιξης, αν και δεν την έχουν πειραματικά αποδείξει, δεν την πιστεύουν; «Θά μου επιτρέψετε ίσως να εξηγήσω στους ανθρώπους που πιστεύουν τον ξαντό τους σοφό, επειδή ξέρουν να χειρίζονται ένα τιμόνι, να ρίχνουν σ' ένα σωλήνα δύο αντιδραστικά; ή να εξετάζουν ένα φτερό ψύλλου με το μικροσκόπιο, να τους πω ότι ή πίστις αποτελεί το χαρακτηριστικό γνώρισμα και του πλέον ύλιστου σοφού, που περνάει τις ημέρες του αναζητώντας μέσα στο εργαστήριό του την αλήθεια, που πολλές φορές δεν την βρίσκει. Είναι και αυτός ένας μάρτυς μιας αναπόδεικτης πολλές φορές θρησκείας». «Με δυο λόγια-λέει μερικές σελίδες πιο κάτω.-αν περιορισθούμε στην ολοκληρωτική λατρεία της θεάς Λογικής, πρέπει να κατεβούμε ως τα βάθη του χάους, να καθίσουμε με σταυρωμένα τα χέρια και να περιμένουμε τον θάνατο. Θά μοιάζουμε με την γάτα, που στριφογυρίζει ώρα πολύ για να βρη την ούρα της χωρίς να το καταφέρει, γιατί απλούστατα.... την δαγκώνει. Δεν μπορούμε τίποτα να βεβαιώσουμε, τίποτα ν' αρνηθούμε. 'Η ζωή μας θά κυλάη σέ σκοτάδι άκατανόητων χμαιοών. 'Αλλ' αυτός ο σκεπτικισμός μπορεί μὲν να ζηση λίγο στις σκοτεινές χώρες του Κάντ, του Φίχτε, του Σέλιγκ, αλλ' όχι και στην 'Ελλάδα, τη χώρα με τό πολυ φως.... "Ας το καταλάβουμε, όλοι οι άνθρωποι-κι' αυτοί που νομίζουν ότι μόνη θεά τους είναι ή λογική-στό βάθος της καρδιάς των πιστεύουν.... "Όταν μαθαίνω μιá πράξι άγνωστη, μιá πράξι αυθοθυσίας, όταν αισθάνομαι μιá βαθειά συγ-

κίνησι μπροστά στην 'Ακρόπολι των 'Αθηνών ή στην 'Αγία Σοφία, είμαι απόλυτως βέβαιος ότι αυτό που με συγκινεί δὲν είναι μονάχα μιá σύνθεσι υδρογόνου(!) όπως θέλουν οι άπιστοι μονολογούντες».

«'Αλλ' εκεί που συντρίβεται ό άπιστος κυριολεκτικά, είναι όταν αναλογίζεται τον θεσμικό θάνατο που τώρα κηρύττει πιά και ή 'Επιστήμη, ένα θάνατο που θά προσβάλη μοιραία όχι μόνο την οικογένεια, το έθνος, τη φυλή, αλλά και την ανθρωπότητα, τη γη, τους ήλιους, το σύμπαν. Αυτή ή σκέψη κάνει το μαρτύριο του μοντέρνου ανθρώπου ανυπόφορο. Ποιός ό σκοπός τότε τόσων προσπαθειών που κατεβάλαμε, τόσων σκέψεων; Πολύ δύσκολα δεχόμαστε τη σκέψη ότι θά φθάσαμε σ' αυτό το κατάντημα χωρίς νάχουμε καμμιá άλλη ωφέλεια, καμμιá άλλη έλπίδα. 'Επαναστατούμε στην ιδέα του έξαφανισμού χωρίς ν' αφίσαμε περισσότερα ίχνη από όσα αφίνει ένα έντομο που στριφογυρίζει μερικές ώρες στον κορμό ενός δέντρου».

'Αλλ' ακόμα τί άλλο είναι που συγκυζει μερικούς; Τό θαύμα στο Χριστιανισμό θά πούν πολλοί. 'Ο Renan έλεγε, ότι «δὲν υπήρξε θαύμα που να διαπιστώθηκε». Του άπαντώ, λέει ό γεωλόγος De Launay. 'Απόδειξέ μου, κύριε, ότι δὲν υπήρξε θαύμα.... 'Ο άρνητής σιωπά. "Ας το νοιώσουμε έμεις βαθειά: «'Αρνούνται το θαύμα όχι για λόγους επιστημονικούς, γιατί εξ άλλου όλοι οι επιστήμονες άπ' τον Pascal και τον Ampere ως τους συγχρόνους επιστήμονες, πιστεύουν χωρίς δυσκολία στο υπερφυσικό θαύμα, άρνούνται μόνο και μόνο επειδή είναι π ρ ο κ α τ ε ι λ η μ μ ε ν ο ι» (57). Τό θαύμα δὲν μπορούμε να το νοιώσουμε. 'Αλλά μήπως μπορούμε να καταλάβουμε αυτά που βλέπομε; Τί είναι αριθμός; Τί είναι χρόνος; Τί εί-

ναι αιωνιότης; Τι είναι άπειρον;

"Όλα αυτά είναι άκατανόητα για τον άνθρωπο που νομίζει ότι όλα τα καταλαβαίνει. Και ο L. De Launay θυμάται τον Pascal και φωνάζει: Pascal! Pascal! Τι είναι αυτοί που λένε, δεν πιστεύω στον Θεό, στη δημιουργία, στην ψυχή γιατί, τάχα, όλ' αυτά είναι άκατανόητα; Είναι λοιπόν τ ρ ε λ λ ο ί; (2)

"Όταν όμως οι άρνηται της πίστεως έννοιωσαν σε τί παραλογισμούς έφθασαν κι' είδαν ότι η έπιστήμη ή άληθινή δεν μπορεί να τα εξηγήσει όλα και ότι οι έλπίδες των διαψεύδονται, τότε άρχισαν να μιλάνε για χρεωκοπία της έπιστήμης.

«Ω όχι! Η έπιστήμη χρεωκόπησε μόνο για κείνους που είχαν παράλογες άπαιτήσεις άπ' αυτήν, τονίζει ο μέγας σοφός. Οι άληθινοί έπιστήμονες ξέρουν τον ρόλο της έπιστήμης. Η Θρησκεία και η έπιστήμη συγκρούονται μόνο στα κεφάλια των ήμιαδών. Εμείς για να μην άπογοητευθούμε πρέπει να άπελευθερωθούμε άπ' τις πλάνες του 19ου αιώνας για να δούμε την νέα άρχή που συνδέει και συναδελφώνει την θρησκεία και την έπιστήμη. Εμείς, ως μην παίρνωμε ως μοναδική θρησκεία την έπιστήμη. Η έπιστήμη όσο κι' αν μās ένθουσιάζει, παραμένει πάντα γεγονός ότι είναι περιορισμένη σε ώρισμένο κύκλο. Έχει ώρισμένο πεδίο δράσεως. Τα θεμέλιά της είναι πολύ εύθραυστα. Δεν πρέπει να δώσωμε την καρδιά μας». Ένας άπό τους κριτικούς του στο άναμνηστικό τεύχος για τον De Launay σημειώνει και τα πιο κάτω: «Στις σχέσεις θρησκείας και έπιστήμης ο De Launay έχάραξε ο λ ό τ ε λ α ν έ ο υ ς δ ρ ό μ ο υ ς. Άφισε τον παλιό ντετερομινισμό και τους ανθρώπους που ήλθαν

να άποδείξουν την ύπαρξη του Θεού-Δημιουργού με την άλγεθρα και τη γεωμετρία. Όλοι αυτοί έμοιαζαν με κείνον που ψάχνει να βρη μικροσκοπικό αντικείμενο σε πυκνό σκοτάδι με φαναράκι ενός κηρίου. Όχι ένόνιζε τακτικά. Η έπιστήμη και η θρησκεία προχωρούν και οι δύο με στήριγμα την πίστι. Άν θελήσωμε να βγάλωμε αυτήν την πίστι άπ' τα μαθηματικά, τη γεωμετρία, τη φυσική, οι έπιστήμονες θα κατέληγαν σ' έναν άπόλυτο σκεπτικισμό. Στόν ίδιο σκεπτικισμό που καταλήγει και ο άνθρωπος χωρίς την Πίστι».

Να η νέα άρχή που ένώνει έπιστήμη-θρησκεία. Η άληθινή έπιστήμη μās βοηθάει, μās προτρέπει, να ζητήσωμε το Θεό, πέρα άπ' τα ύλικά, στον πνευματικό κόσμο, στη θρησκεία.

«Και όμως ο σύγχρονος άποστάτης άνθρωπος που δεν θέλησε να δεχθη τη μοναδική πίστι, δεν έδίστασε να πιάση, οποιαδήποτε σανίδα πίστεως βρεθη μπροστά του. Κι' ένώ άρνεϊται τον Χριστιανισμό, τονίζει ο μέγας αυτός μελετητής των συγχρόνων πνευματικών προβλημάτων, δεν διστάζει να πιστεύση σε μια θρησκεία ιδιικής του κατασκευής».

*

'Άλλ' αυτοί είναι ο κόσμος που φεύγει. Ζήσανε την νύκτα της άρνήσεως, μια νύκτα που φεύγει στο σκοτάδι, ποι χάνεται ένώ η καινούργια έποχή αρχίζει να ροδοχαράζει, διακηρύττει χαρούμενα ο De Launay. «Μια νέα ήμέρα ξεμερώνει». «Η προκατάληψη μεταξύν των μορφωμένων αρχίζει να φεύγη» σημειώνει επιγραμματικά.

«Πάει πιά η έποχή που οι έξυπνοι περιγελοΰσαν την Βίβλο, τον Χριστιανισμό γιατί δεν δεχότανε να ντυθη τη περούκα του ψευτοπολιτισμού. Δεν ζούμε πιά τους χρόνους που νόμιζαν ότι όλα μπορούν να τα εξηγήσουν με τις άλγε-

(2) Louis de Launay. Στο κεφάλαιο: «Souvenirs et pensées».

θρικές εξισώσεις. Δεν ζούμε πιά στην εποχή που την επιστήμη την είχαν καταντήσει επιστημονισμό στα κατώτερα στρώματα των ημιαθών, των άχαρίων που πέρνουν ειδήσι για την πρόοδο της αληθινής επιστήμης με άργοπορία μερικών δεκαετιών. Δεν ζούμε πιά στην εποχή, συνεχίζει, που έλειδη ή μεταφυσική δέν ήταν προσιτή στον όρθολογισμό, έπρεπε να ξεχάσουμε την μεταφυσική».

Πάει πιά ο καιρός, λέει κάπου στο ημερολόγιό του, που μεγάλο μέρος των ανθρώπων, τόσον οι επιστημονολογούντες ζαχαρωμένοι μέσ' στον ύλισμό τους, όσο και οι θεολόγοι υπερήφανοι για την τάχα πνευματικότητά τους, είχαν καταλαγή απ' την μεγαλοπρέπεια του σκεπτομένου καλάμου, απ' την γοητεία του ανθρώπινου λογικού. Πάει αυτός ο θαυμασιός, καταλήγει ο De Launay, σήμερα, στον 20όν αιώνα. Για μένα, λέει, ο σκεπτόμενος κάλαμος παραμένει όποσδήποτε κάλαμος, καλάμι εύθναστο.

Σήμερα ή προκατάληψη-ό μαυρός αυτός ημαμπούλας-χάθηκε στο σκοτάδι. «Και ενώ μερικοί νόμισαν τον Χριστιανισμό πεθαμένο και θαμένο, παρουσιάζεται ολοζώντανος. Κι' όταν τον έγκατέλειψαν μερικοί ημιαθεΐς, βροντοφωνεί με δίκαια καύχησι ό σοφός επιστήμων, τότε βρήκε πολυαριθμούς όπαδούς μεταξύν των μεγάλων έρευνητών του πνεύματος και μεταξύν των φημισμένων επιστημόνων».

Κι' ή ελικρινής αυτή όμολογία είναι ή γνωριμία του συγχρόνου ανθρώπου με τον πνευματικό του έλευθερωτή. «Η Πίστις που ξεπερνάει τό ανθρώπινο λογικό, αυτή μόνο μπορεί να φέρη μιá ριζική θεραπεία». Η Πίστις στο Χριστό και μόνη, διακηρύττει ό De Launay, δίνει μιá πιο συγκε-

κριμένη και αφάνταστα ικανοποιητική απάντησι στον πνευματικό άγώνα που κάνει για τον προσανατολισμό του ό άνθρωπος.

Νά προσπεράσουμε με άδιαφορία μπροστά στο Χριστό όπωσ πολλοί επιχειρούν; Άνόφελος κόπος. Νά τον άγνοήσουμε; Άπλή προσποίηση, άπόπειρα να γελάσουμε τον έαυτό μας. Πάντα μιá θέσι πρέπει να πάρουμε απέναντί του. Άπ' τη στιγμή που παρουσιάστηκε στη γή ό Υιός του Άνθρώπου ως τά σήμερα, άτομον και λαών ή ιστορία γράφεται απ' τη στάσι που παίρνουν μπροστά του. 'Ο Χριστός ύποχρεώνει όλους τους ανθρώπους των γενεών να καθορίσουν την θέσι τους απέναντί του. «'Ο νέος της Ναζαρέτ, λέει, που δέν έδειλί-ασε ούτε μπρός στις θλίψεις, ούτε μπρός στους πειρασμούς, ούτε μπρός στις δοκιμασίες, ούτε στην άγωνία του όρουσ των Έλαιών, είναι ό Έσταυρωμένος Άπόστολος των 20 αιώνων, που και σήμερα, άν και παραγνωρίζεται, υβρίζεται κακολογείται, φέρνει στον κόσμο την πίστι που δναι πάντα νέα»⁽³⁾ 2.000 τώ ρα χροόνια, ενώ όλα άλλαξαν, ή Πίστις μόνο έμεινε άναλλοίωτη. «Γιατί ή διδασκαλία του Χριστού, και προπάντων ή επί του όρουσ 'Ομιλία, δίνει απαντήσεις στα ζωτικά προβλήματα της καρδιάς, καθώς και τους εύγενείς πόθους της ψυχής μας. Τό Εδαγγέλιο είναι εκείνο που δίνει την πιο ικανοποιητική απάντησι, τονίζει ό μεγάλος γεωλόγος, που δόθηκε ποτέ στο έρώτημα: ποιός είναι ό σκοπός της πρόσκαιρης αυτής ζωής».

Γι' αυτός εκατομμύρια ανθρώπων κάθε τάξεως και κάθε ηλικίας έτρεξαν και τρέχουν να ακολουθήσουν τον Χριστό, άν και δέν ύπόσχεται ούτε πλούτη, ούτε δόξα, ούτε τιμές, παρά μόνο την

(3) Fumées de l' Encens.

Αγιότητα, το μάρτύριο. "Οσο λιγώτερο ή Εκκλησία ανακατεύεται με την πολιτική, τόσο περισσότερο είσερχεται στο πνεύμα του Κυρίου». Και έδω θυμάται ο De Launay τους μάρτυρες. Οι μάρτυρες, λέει, είναι τα πιο ευγενικά παιδιά της ανθρωπότητας, οι αγνότεροι ήρωες της πίστεως, που έδωσαν το αίμα τους σπονή στο βωμό του αληθινού πολιτισμού. Στους μικρούς ή μεγάλους ήρωας, όπως λέει και ο Pascal, που δέχτηκαν να θυσιασθούν για την πίστι τους, οφείλει ο Χριστιανισμός την πρωταρχική θέση που κατέχει στην σκέψη και των συγχρόνων ακόμα ανθρώπων. Η Γραφή μελετάται και σήμερα από μυριάδες ανθρώπων. Τα βιβλία που γράφονται για αυτήν γεμίζουν ολόκληρες βιβλιοθήκες.

Για την Καινή Διαθήκη γράφει: «Η Αγ. Γραφή είναι ένα θεόπνευστο κείμενο μοναδικής ωραιότητας γιατί είναι διαποτισμένο από τη ζωοποιό ουσία του Θεανθρώπου».

Μά είναι αξιόπιστα τα Ευαγγέλια; «Δεν θα τους απαντήσω εγώ. "Ας έρωτήσουμε τον Pascal: «Πιστεύω, λέει ο μεγάλος Pascal, μ' όλη μου την ψυχή την ιστορία για την οποία οι μάρτυρες έδεδίχθησαν να κατακρεουργηθούν».

Κι' όλα αυτά γιατί ο Χριστιανισμός έχει ένα μυστικό: ένώνει το σύγχρονο με την αιωνιότητα, το παρόν με το άπειρο. «Ελκύει τον σοφό του 20ού αιώνας όπως και τον ψαρά της Ναζαρέτ. Ίκανοποιεί έναν Pasteur ή έναν Pascal όπως ικανοποίησε και τον φιλόσοφο Αύγουστινο. Η βασιλεία του είναι ή ήθικη κυριαρχία πάνω στις ψυχές των ανθρώπων που τις μεταβάλλει σε ήθικες προσωπικότητες. Ο Χριστιανός γίνεται αληθινά ο υπεράνθρωπος», σημειώνει επιγραμματικά ο De Launay. Τίποτε δεν φαίνεται πιο

αντίθετο στην άμαρταλή εποχή μας παρά οι άνθρωποι της πίστεως, οι άνθρωποι που βρήκαν την αληθινή παρηγορία στην προσευχή. «Όπου βλέπω ανθρώπους προσευχομένους, θέλω να γονατίσω μαζί τους».

«Αλλ' ακόμα ο Χριστιανισμός, τονίζει ο σοφός καθηγητής, δίνει στην κοινωνία νέους ταπεινούς, γλυκείς, ειρηνικούς, χαρούμενους, γιατί ή χαρά έρχεται απ' τη στιγμή που ξέρει ο νέος γιατί ζη. "Όλα δύσκολα στα νεαίατα είναι, το ξέρω, γράφει. Ός την έπιτυχία συχνά μεσολαβεί μια μεγάλη απόσταση, μια ύλσιδα από θυσίες, κόπους, αγωνίες σιωπηλές, αλλ' ο νέος πούχει τη δύναμη του Χριστού δεν δειλιάζει ποτέ. Αντιμετωπίζει την έσωτερική πάλη και τις έξωτερικές εναντιότητες: τον κόσμο, τους σοφούς, τα πάθη, με το βλέμμα ψηλά, το πνεύμα καθαρό. Έτσι γίνεται ο θριαμβευτής της ζωής».

Ο Χριστιανισμός, μακρινά από το να είναι θρησκεία δούλων, είναι όμως κάτι άλλο: Είναι θρησκεία απελευθερών. «Ο Χριστός δίνει την νίκη και τη χαρά όχι μόνο στους πιστούς αλλά και στους πλησιάζουν, έστω κι' αν έχουν πόνους κρυμμένους μιας ζωής τσακισμένης στα μονοπάτια της άμαρτίας». Από τη στιγμή που λούζονται στα γάργαρα νερά της Πίστεως ανορθώνονται, γίνονται νικητά της ζωής, χαιρόνται με τ' άλλα παιδιά της Πίστεως μέσα στο πνευματικό βασίλειο της ελευθερίας. «Χαίρονται τη λίτρωσι που τους χάρισε ο Μεγάλος Έλευθερωτής, τους: ο Έσταυρωμένος Ίησους, ο Σωτήρ τους, ο Άδελφός τους».

«Ο Ίησους-θά το ίδητε σε λίγο από την πείρα σας και σεΐς, λέει στους ανθρώπους που πρωτογνωρίζονται με το Χριστό-ο Ίησους είναι το ασφαλέστερο μέσο να υπάρχουν ακόμα άνθρωποι ευτυχισμένοι. "Ανθρώποι

ποὺ ζοῦν μὲ φτερά, ποὺ εἶναι πλημμυρισμένοι ἀπὸ φῶς ὁ δρόμος τῆς ζωῆς τους. Ἔξερουν, σημειώνει ἄλλου, ὅτι ἡ εὐτυχία δὲν βρίσκεται στὶς ἡδονές, στὴν ἁμαρτία ἐκεῖ ποὺ τὴν ζητοῦν οἱ ἐχθροὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ. Εὐτυχία ἀληθινή, μόνιμη, ὑπάρχει μόνο στὴν πνευματικὴ ζωὴ. Στὴν ἀνώτερη ζωὴ μὲ τὰ ἰδανικά. Στὴ ζωὴ ποὺ εἶναι ἄξια νὰ τὴ ζητῶναι.

»Μιλοῦν γιὰ ἀδελφосὺνη. Δὲν μποροῦν νὰ τὴν πετύχουν ἔξω ἀπ' τὸν Χριστιανισμό. Ὁ Χριστιανισμὸς μονάχα ἐπέτυχε τὴν πραγματικὴ ἀδελφосὺνη γιὰτὶ ἐκήρυξε τὴν ἀγάπη μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ μὲ σύνδεσμο «ἐν τῷ Χριστῷ»... Ἀκόμα ἔδωσε στοὺς σκλάβους τὴν ἐλπίδα, τοὺς ἀνύψωσε, τοὺς ἀποκατέστησε στὴν κοινωνία. Ὅλοι οἱ ἄνθρωποι εἶναι ἀδελφοί. Ἡ χριστιανικὴ ἀδελφосὺνη δὲν στηρίζεται πάνω σὲ αἰσθητήματα καὶ χαρακτηρισ, ἀλλὰ πάνω στὴν κοινὴ ἔξαγορὰ ὅλων μας «διὰ τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ»... Γιατί ἄς τὸ νοιώσωμε: Ὁ Χριστιανισμὸς εἶναι μιὰ ἀλυσιτὴ θανααστὴ ποὺ ξεπερνᾷ τὰ ὅρια τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς καὶ ἀγκαλιᾶζει ταυτόχρονα ὅλους τοὺς αἰῶνες».

Τὸ φῶς τοῦ πιστοῦ δὲν μένει χωρὶς ἀκτινοβολία. Ἡ χαρὰ ποὺ σκορπίζει γύρω του ὁ Χριστιανὸς κάποιες ψυχές πάντα θὰ ζεστάνη, ἐργάζεται γιὰ τοὺς ἄλλους sub specie aeternitatis, καταντᾷ νὰ εἶναι ἡ μοναδικὴ ἐλπίδα στὶς σημερινές κοινωνίες τοῦ πόνου, μοναδικὸς δείκτης κατευθύνσεως στοὺς παραστρατημένους. «Σήμερα μάλιστα, ποὺ, ὅπως διακηρύττει ὁ De Launay δίνοντας τὴ μόνη λύσι, ὁ πολιτισμὸς κατήντησε σὲ πρόωρα γεράματα. Ὁ σύγχρονος δυτικὸς πολιτισμὸς εἶναι ἕνας πολιτισμὸς γερασμένον κόσμον, στὸν ὅποιον ζοῦνε πολλοὶ μὲ τὸ ὄνομα μόνο Χριστιανοί. Κι' ὅποιος ἀπὸ μᾶς γυρίσει τὰ μάτια του στὰ κατὰβῆθρα τῆς ψυχῆς του θὰ δῇ

ὅτι δὲν εἶναι ἀληθινὸς Χριστιανός. Ζοῦμε δυστυχῶς σὲ ἐποχὴ ἀποστασίας». Ἐ! τότε γιατί διερωτῶνται καὶ ἀποροῦν πολλοὶ γιὰ τὶς μυριάδες τῶν ὀβίδων ποὺ γζρέμισαν κωδωνοστάσια καὶ κατέστρεψαν πόλεις, ποὺ ἔσφαξαν συντάγματα ἀνθρώπων σὰν κοπάδια ζώων; Γιατί νὰ ἀποροῦν ὅτι ἀντὶ γιὰ μιὰ νέα θρησκεία ποῦσαν ὑποσχεθῆ ὡς ἐρζάτες τοῦ Χριστιανισμοῦ, βρήκαμε πόλεμο, πείνα, δυστυχία;» ρωτᾷε ὁ De Launay.

«Ἀλλὰ ἀντὶ τῆς παρωδίας αὐτῆς τῶν δῆθεν χριστιανικῶν κρατῶν τῆς δύσεως ἄς σταθῶμε μιὰ στιγμὴ καὶ ἄς ὀραματισθῶμε μιὰ Εὐρώπη ποὺ θὰ ἐφήρμοζε τὸν Χριστιανισμό. Θὰ ἦταν ἀληθινὰ μιὰ Εὐρώπη ποὺ θὰ πετύχαινε αὐτὸ ποὺ οἱ ἄνθρωποι ζητοῦν μὲ ὀργανισμοὺς καὶ συνέδρια, ποὺ εἶναι ὁμως μόνο ἐπαινετὲς χμαιοικὲς προσπάθειες. Γιατί ὁ Χριστιανισμὸς εἶναι ὁ μοναδικὸς ἰκανὸς δεσμὸς νὰ ἐνώσῃ τὰ ἔθνη σὲ μιὰ μεγάλη ἐνότητα, νὰ λύσῃ τὸ ἀγωνιώδες κοινωνικὸ πρόβλημα, νὰ στερεώσῃ μιὰ εἰρηνὴ δικαία, ποὺ θὰ στηρίζεται στὸ σεβασμὸ ὅλων τῶν ἀνθρωπίνων ἀξιών καὶ δικαιωμάτων.

»Ἐμεῖς οἱ Χριστιανοὶ ἐπιστήμονες δὲν εἶμαστε σὰν τοὺς ἐπιστήμονες ἐκείνους ποὺ κλείονται μέσα στὴν περιορισμένη ἀτμόσφαιρα τοῦ ἐργαστηρίου των καὶ περιορίζουν τὸ σῆμαν στὸ πεδίο ἐνός γυαλιοῦ (μικροσκοπίου ἢ τηλεσκοπίου). Ὅχι. Ἐμεῖς ἀφοῦ ἐργασθῶμε πολὺ χρόνον, ἔχομε ἀνάγκη ν' ἀφήσωμε τὰ μικροσκοπία καὶ τὶς ζυγαριές μας γιὰ νὰ δοῦμε ὅ,τι τὰ ὄργανά μας δὲν δείχνουν, αὐτὸ ποὺ ἀντιλαμβάνεται καὶ προαισθάνεται ἡ ψυχὴ μας, γιὰ νὰ γονατίσωμε σὲ θεομὴ προσενηί ποῦνα συνομιλία μὲ τὸν ἀγαθὸ Δημιουργὸ μας.

»Ὅλοι σεῖς ποὺ διψᾶτε καὶ αισθάνεσθε ὀδυνηρὴ τὴν κενότητα τῆς ὑλιστικῆς ζωῆς πλησιάστε τὸν Χριστό. Εἶναι ἐκεῖνος ποὺ εἶπε καίτετε καὶ δοθῆσεται

υμίν». Ἐλάτε σ' Αὐτὸν μὲ ἀγάπη γιατί
εἶν' ὁ πρῶτος του νόμος.

»Διαβάστε καὶ ξαναδιαβάστε τὸ Εὐ-
αγγέλιο. Καταλάβετε το. Γίνετε ἀπλῶς
μαθηταὶ τοῦ Ἰησοῦ, σάν ὁ Χριστὸς νὰ
ἦταν ἀκόμα πάνω στὴ γῆ. Ὡ πόσο εἶ-
ναι παρηγορητικὸς ὁ λόγος αὐτὸς γιὰ
δσοὺς πλανῶνται ἀπελπιστικὰ στοὺς
δρόμους τῆς ἀμφιβολίας, ἀναζητῶντας
τὴν αἰώνια ἀλήθεια... Κι' εἶναι τόσες
σήμερα φτωγὲς καρδιὲς ποὺ μποροῦν
νὰ ποῦν μαζὺ μὲ τὸν Δαβὶδ «ἐκ βαθέων
ἐκέκραξά σοι Κύριε».

Μὲ τίς γραμμὲς αὐτὲς ὁ μεγαλύτερος
Γάλλος γεωλόγος καὶ ἀκαδημαϊκὸς
Louis De Launay ἐντάσσεται θελημα-
τικὰ καὶ μὲ καύχησι στὴ χορεία τῶν με-
γάλων φυσικῶν ὄλων τῶν αἰώνων ποὺ
θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ τοὺς ἀναγνωρί-
ζη μὲ τὸν τιμητικὸ τίτλο οἱ «προσευχό-
μενοι σοφοί». Ξαναζῆ στὸ πρόσωπο τοῦ
Louis De Launay ἡ ποιητικὴ μορφή
ἐνὸς Ampere, ἐνὸς Leverier, ἐνὸς
Maxwell, ἐνὸς Pasteur ποὺ μπρὸς στὸν
Ἑσταρωμένο τοῦ ἐργαστηρίου των, ἡ
κοντὰ στὸ θυσιαστήριο κάποιας ἐκκλη-
σίας, ἀντλοῦσαν τὴν δύναμι καὶ τὸν ὑ-
πέρογο φωτισμὸ γιὰ νὰ χαρίσουν στίς
ἐπόμενες γενεὲς τίς θαυμαστὲς τους ἀ-
νακαλύψεις. Αὐτοὶ ἐπέτυχαν νὰ παύση
ἡ σύγχυσι ποὺ ὑπῆρχε σὲ μερικὸς ἐπι-
στήμονας, ὅσον ἀφορᾷ τίς σχέσεις θρη-
σκείας καὶ ἐπιστήμης. Πάλεψαν νὰ γκρε-
μίσουν τὸ εἶδωλο τοῦ ὕλισμου-τὸν Μο-
λὼχ αὐτὸν τοῦ μηχανικοῦ πολιτισμοῦ.
Διέλυσαν τοὺς καπνοὺς τῆς προκαταλή-
ψεως, μίλησαν μὲ παρηγοσία γιὰ τὴ δύ-
ναμι τῆς Πίστεως, ἔδειξαν τὴν ἀξία καὶ
τὴν ἀλήθεια τοῦ χριστιανικοῦ πολιτι-
σμοῦ στοὺς νέους ἐπιστήμονας.

Ι. ΕΡΜΩΝΙΚΟΣ

ΣΑΝ ΤΟΤΕ

Νὰ κελαιδεῖ ἡ καρδιά,
νὰ κελαιδεῖ
σάν τότε ποῦμον ξέγνοιαστο παιδί,
κι' ὀράματα ἑαρινὰ τῆς χλωρασιᾶς νά-
[ναι οἱ κάμποι.

Νὰ κελαιδεῖ ἡ καρδιά,
νὰ κελαιδεῖ
κι' ἡ κάθε μέρα μου, καθὼς
κρύσταλλο στῆς αὐγῆς τὸ φῶς,
νὰ λάμπει...

Καὶ νὰ περνοῦν οἱ μέρες,
νὰ περνοῦν
καὶ νὰ κυλοῦν τὰ χρόνια,
νὰ κυλοῦνε.
Ὅλους μὲ τὴ μικρὴ καρδιά μου ν' ἀ-
κι' ὄλοι νὰ μάγαποῦνε. [γαπῶ

Καὶ νάχουν ὅλα ὄψη γιορτινὴ
κι' ἓνα χαμόγελο ν' ἀνθίζει στ' ὄνειρό
Σάν τότε: [μου.
ποῦγερνε ἡ «στοργή»
πᾶ στὸ λευκὸ προσκέφαλό μου.

Σάν τότε Κύριε!

Πρὶν ν' ἀμαρωθοῦν
οἱ σκέψεις
καὶ βαριά γίνουν τὰ χρόνια...
Σάν τότε
ποὺ στὰ πάρκα τῆς ζωῆς
λαλοῦσαν ἄσπρα ἀηδόνια.

Νὰ κελαιδεῖ ἡ καρδιά,
νὰ κελαιδεῖ
σάν τότε ποῦμον ξέγνοιαστο παιδί...

ΣΤ. ΜΠΟΛΕΤΣΗΣ

Ο "ΑΚΑΘΙΣΤΟΣ ΥΜΝΟΣ,, ΩΣ ΠΟΙΗΤΙΚΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Υ

"Ας ἴδοῦμε πῶς σιμὰ τὴν ποίηση τοῦ «'Ακαθίστου». "Ας σταθοῦμε στὸ φραστικό πλοῦτο, πὺ ἀναπνέει στὴν ὄλη οἰκονομία τοῦ ποιήματος.

"Ἐχομε πρῶτα νὰ παρατηρήσουμε πῶς μετὰ τὸ «χαίρε», πρὸ ἐπαναλαμβάνεται 24 φορές στοὺς 12 περιττοὺς στίχους Α, Γ, Ε, Η, Ι, Λ, Ν, Ο, Ρ, Τ, Φ, Ψ, ἡ σύνδεση γίνεται μὲ πολλοὺς τρόπους, ἀπὸ τοὺς ὁποίους παρουσιάζουμε αὐτοὺς:

- δι' ἧς ἡ χαρὰ ἐκλάμπει (Α, 8)
- τοῦ πεσόντος 'Αδάμ ἡ ἀνάκλησις (Α, 10)
- ὕψος δυσανάβατον (Α, 12)
- ὄτι ὑπάρχεις βασιλέως καθέδρα (Α, 14)
- τὸ τῶν 'Αγγέλων πολυθρόλητον θαῦμα (Γ, 14)
- τὸ φῶς ἀρρήτως γενήσασα (Γ, 16)
- γεωργὸν γεωργοῦσα φιλάνθρωπον (Ε, 10)
- ἡ τῆς βαρθάρου λυτρουμένη θρησκείας (Ι, 14)
- κυφοροῦσα ὁδηγὸν πλανωμένους (Ν, 14)
- ἡ κλείς τῆς Χριστοῦ βασιλείας (Ο, 18)
- τεχνολόγους ἀλόγους ἐλέγχουσα (Ρ, 11)
- οὐ γὰρ ἀνεγέννησας τοὺς συλληφθέντας αἰσχροῦς (Τ, 12).

Ποικιλία στὸ «Χαίρε» τῶν ἐφυμίων τῶν περιττῶν στροφῶν διαπιστοῦμε καὶ στὰ πρόσωπα, πῶν φέρονται στὸ κείμενο νὰ τὰ ἐκφωνοῦν. "Ἐτσι στὸ Α καὶ Γ ὁ "Αγγελος, στὸ Ε τὸ βρέφος τῆς 'Ἐλισάβετ, στὸ Η οἱ ποιμένες, στὸ Ι οἱ

«παῖδες Χαλδαίων», στὸ Λ «οἱ ἐν Αἰγύπτῳ ρυσθέντες», στὸ Ν καὶ Ρ ὁ λαὸς μὲ τὸν Ὑμνογράφο, στὸ Ο ἄνυμμος, στὸ Τ «πάντες οἱ διδαχθέντες προσφωνεῖν», στὸ Φ ἡ κραυγὴ, στὸ Ψ «ὁ Κύριος ἐδίδαξε βοᾶν πάντας».

"Ἡ ἴδια ποικιλία καὶ στὶς ἄρτιες στροφές. Τὸ «'Αλληλοῦσα» λέγεται στὸ Β ἀπὸ τὸν "Αγγελο, στὸ Δ ἀπὸ «τοὺς θέλοντας θερίζειν σωτηρίαν», στὸ Ζ ἀπὸ τὸν Ἰωσήφ, στὸ Θ καὶ Κ ἀπὸ τοὺς Μάγους, στὸ Μ ἀπὸ τὸν Συμεῶν, στὸ Ξ ἀπὸ τοὺς «τῷ Θεῷ βοῶντας», στὸ Π καὶ Χ «παρὰ πάντων», στὸ Σ «ὡς Θεὸς ἀκούει», στὸ Υ ἀπὸ «ἡμᾶς τοὺς αὐτῷ βοῶντας», στὸ Ω ἀπὸ τοὺς «συμβοῶντας».

Τὰ ρήματα πῶν προηγοῦνται στὰ «Χαίρε Νύμφη ἀνύμφευτε» καὶ στὰ «'Αλληλοῦσα» εἶναι, στοὺς 24 οἴκους, τὰ ἐξῆς, ὅπως τὰ μεταχειρίζεται ὁ ποιητὴς σὲ διαφόρους τύπους τῶν: κραυγάζω (3), βοῶ (9), λέγω (2), ἀκούω (4), προσφωνῶ (1), διδάσκω (1), ψάλλω (3), κράζω (1).

"Απὸ τὴν ἴδια πλουσιότητα χαρακτηρίζεται ἡ σκηνοθεσία καὶ τὰ πρόσωπα τοῦ διαλόγου. "Ἡ ἀλληλοδιαδοχὴ προσώπων καὶ τόπων χαρίζει στὸ ποίημα ἔκτακτη κινητικότητα.

"Ἐνας καταρράκτης παρομοιώσεων εἶναι ὁ «'Ακαθίστος Ὑμνος». Ὑποκείμενο ὄλων αὐτῶν τῶν παρομοιώσεων εἶναι ἡ Παναγία. Τὸ κατηγορηματὸν κάθε προτάσεως τοῦ «'Ακαθίστου» ἀναφέρεται σ' αὐτή. "Ἡ κάθε παρομοίωση κινητοποιεῖ ὄλη τὴ δύναμη τῆς συλλήψεως, τὴ συμπληρωματικὴ ἔκφραση, τὴν ὁμοιότητα λέξεων καὶ πραγμάτων, πῶν βρῖσκει διέξοδο μὲ τὴν ἐπιστράτευση οὐσιαστικῶν συγκεκριμένων ἢ ἀφηρημέ-

νων, μὲ μιὰ ἰδιαίτερη ἀπόχρωση κάθε φορά.

Ἡ σειρά τῶν παρομοιώσεων εἶναι κάποτε συγγενῆς στὴ συζυγία τῶν στίχων:

κλῆμα-κτῆμα (Ε)
 παύσασα-ἀπαλάττουσα (Ι)
 φιλοσόφους-τεχνολόγους(Ρ)
 ἀστραπή-βροντή (Φ)
 πύργος-τείχος (Ψ).

Ἀντιθέσεις δὲν ὑπάρχουν ἀπὸ τὴν ἀποψη τοῦ παρομοιοζομένου, γιατί, καθὼς σημειώσαμε εὐθὺς προηγήτερα, πάντα ἀπευθύνεται ὁ ὕμνογράφος στὴν Παναγία. Ἡ ἀντίθεση μεταξὺ ἐνοιῶν ἀπολήγει στὴν ἴδια βαθύτερη συμφωνία:

ὕψος-βάθος (Α)
 τῶν Ἀγγέλων-τῶν δαιμόνων (Γ)
 τὰ οὐράνια-τὰ ἐπίγεια (Η)
 ἀνθρώπους-κατάπτωσις (Λ)
 τῶν ἀπίστων-τῶν πιστῶν (Ο).

Πρέπει ἀκόμα νὰ προσεχθεῖ τὸ λεπτὸ ἐκεῖνο σύνορο, ποῦ χωρίζει ἢ ποῦ ἐνώνει τὴν κυριολεξία μὲ τὴ μεταφορά. Τίποτα δὲν εἶναι πρόχειρο καὶ τὸ ζύγισμα οὐσιαστικῶν καὶ ἐπιθέτων εἶναι πάντα εὐστοχο. Ἀπὸ μιὰ ἀποψη ἀποβαίνουν περιφράσεις ὅλα ὅσα ἀφοροῦν τὴν Παναγία. Παίρνω ἐντελῶς τυχαία ἀπὸ τὸν οἶκο Γ τρεῖς περιπτώσεις ἀπὸ τὶς πολυπληθέστατες:

βουλῆς ἀπορρήτου μύστις,
 σιγῆς δεομένων πίστις,
 τῶν θαυμάτων Χριστοῦ τὸ προοίμιον,
 τῶν δογμάτων αὐτοῦ τὸ κεφάλαιον,
 κλίμαξ, ἐπουράνιος, δι' ἧς κατέβη ὁ
 [Θεός,
 γέφυρα μεταγούσα τοὺς ἐκ γῆς πρὸς
 [οὐρανόν.

Δὲν βρίσκονται ἰδιωτισμοὶ στὸν Ἄκαθιστο, ὅπως σὲ ἄλλα μέρη τῆς Ὑ-

μνογραφίας μας, ὅπου ἀπαντῶνται στερεότυπες ἐκφράσεις. Κι' ἐκεῖ ἀκόμα, ποῦ γίνεται χρῆσις συνωνύμων, καὶ πά-λι μιὰ διαφορῆτικὴ δύναμη τὰ ὄθει στὴν ἰδιαίτερη ἔκφραση, μιὰ γενικότητα ποῦ πάντα παλεῦει πρὸς τὴ λεπτομέρεια.

Ὁ «'Ακάθιστος» εἶναι συναρμογὴ δυὸ σχημάτων: τῆς παρονομασίας καὶ τοῦ ὁμοιοτέλετου. Στὸ πρῶτο, θὰ ἴδουμε σὲ παρηχητικὴ κατάταξη πλῆθος τύπων τῆς ἴδιας λέξεως, κοντὰ τοποθετημένους στὸ λόγο, ἢ θὰ συναντήσουμε δι-ἀφορες ρίζες λέξεων ποῦ θὰ περιέχουν τοὺς ἴδιους φθόγγους. Μερικὰ παραδείγματα:

ἐξίστατο καὶ ἴστατο (Α, 6)
 γνῶσιν ἀγνωστον γνῶναι (Γ, 1)
 γεωργὸν γεωργοῦσα (Ε, 10)
 φθάσαντες τὸν ἀφθαστον (Θ, 6)
 τὸν Ἡρώδην ὡς ληρώδη (Κ, 6-7)
 ὁμοίῳ τὸ ὁμοιον (Σ, 6)
 ἐπεδήμησε δι' ἑαυτοῦ πρὸς τοὺς ἀπο-
 [δήμους τῆς αὐτοῦ (Χ, 4-5).

Ἀπ' αὐτὲς τὶς παρηχήσεις ἔγινε ἡ ρυθμικὴ ὁμοιοκαταληξία στὴ νεώτερη ποίηση. Τέτοια εἶναι ἡ παρήχησις στοὺς ἀρχαίους ποιητῆς, ἀκόμα καὶ στοὺς πεζογράφους. Ἄς θυμηθοῦμε τὸ στίχο ἀπὸ τῆ Σαπφῶ, ἀπόσπ. στίχ. 118: μῆτ' ἔμοι μέλι μῆτε μέλισσα. Οἱ ὁμηρικὲς περιπτώσεις ἢ τῶν τραγικῶν ἢ τῶν ἀρχαίων μελοποιῶν δὲν ἦσαν ἀγνωστες στὸν συνθέτη τοῦ «'Ακαθίστου». Ἀλλὰ οἱ παρηχήσεις τοῦ «'Ακαθίστου» εἶναι συχνότερες. Ὁ «'Ακάθιστος» εἶναι μιὰ συνεχῆς παρήχησις.

Στὸ δεύτερο, ποῦ ἀφορᾷ τὸ ὁμοιοκατάληκτο, χαίρεται κανένας στὶς ἐπάλληλες προτάσεις τοῦ «'Ακαθίστου» μιὰ διαρκῆ μουσικὴ, τὴ μουσικὴ τοῦ ὁμοιοτέλετου, στὴν ἀρχή, στὴ μέση, στὸ τέλος τῶν στίχων. Θὰ παραθέσω περιπτώσεις τέτοιων ὁμόηχων στίχων:

- α') "Όλες οἱ λέξεις-καὶ οἱ 3-ἔχουν ὁμοιοκαταληξία με τὶς ἄλλες 3 τοῦ ἐπόμενου στίχου:
βλαστοῦ ἀμαράντου κλημα—
καρποῦ ἀκηράτου κτημα (Ε)
- β') "Από τὶς 4 λέξεις, οἱ 3 κάθε στίχου:
ἄρουρα βλαστάνουσα εὐφορίαν οἰκτιρῶν—
τράπεζα βαστάζουσα εὐθηνίαν ἰλασῶν (Ε)
- γ') "Από τὶς 6 λέξεις, οἱ 5:
σὺ γὰρ ἀνεγέννησας τοὺς συλληφθέντας
[αἰσχροῦς—
σὺ γὰρ ἐνουθέτησας τοὺς συληθέντας τὸν
[νοῦν (Τ)
- δ') "Από τὶς 5 λέξεις οἱ 4:
τὸ τῶν Ἄγγλων πολυθρύλητον θαῦμα—
τὸ τῶν δαιμόνων πολυθρήνητον τραῦμα (Γ)
- ε') Οἱ 2 πρῶτες λέξεις:
θαυμάτων Χριστοῦ τὸ προοίμιον—
δογμάτων αὐτοῦ τὸ κεφάλαιον (Γ)
- στ') Οἱ 2 τελευταῖες λέξεις:
τίμιον διάδημα βασιλέων εὐσεβῶν—
καύχημα σεβάσμιον ἱερέων εὐλαβῶν (Ψ)
- ζ') Οἱ 2 τελευταῖες ἀπὸ 3 λέξεις:
ἀοράτων ἐχθρῶν ἀμυντήριον—
παραδείσου θυρῶν ἀνοικτήριον (Η)
- η') "Η 1η καὶ 3η ἀπὸ 3 λέξεις:
βουλῆς ἀπορρήτου μύστις—
σιγῆς δεομένων πίστις (Γ)
- θ') "Η 1η ἀπὸ 3 λέξεις:
πυρὸς προσκύνησιν παύσασα—
φλογὸς παθῶν ἀπαλλάττουσα (Ι)
- ι') "Η 2η ἀπὸ 3 λέξεις:
ἀπίστων ἀμφίβολον ἄκουσμα—
πιστῶν ἀναμφίβολον καύχημα (Ο)
- ια') "Η 3η ἀπὸ 3 λέξεις:
κριτοῦ δικαίου δυσώπησις—
πολλῶν παιόντων συγχώρησις (Ν)
- ιβ') "Η 2η ἀπὸ περισσότερες ἀπὸ 3 λέξεις:
θάλασσα ποντίσσασα Φαραῶ τὸν νοητόν—
πέτρα ἢ ποτίσσασα τοὺς διψῶντας τὴν ζωὴν(Λ).

Τὸ ἴδιο καὶ στοὺς ἄρτιους οἴκους θὰ βροῦμε πολλές ὁμοιοκαταληξεις, ὅπως καὶ στὰ προοίμια τῶν περιττῶν οἴκων.
"Ενα παράδειγμα:

Βλέπουσα ἡ Ἄγία
ἐαυτὴν ἐν ἀγνείᾳ (Β).
"Απὸ μιᾶ ὁμοιοκαταληξία ἔχουν καὶ οἱ οἴκοι Δ, Ζ, Θ, Ξ.

Σ' ἄλλο παράδειγμα ἡ ὁμοιοκαταληξία εἶναι ἐπαναλαμβανόμενη, καὶ ἀποτελεῖ πάρισο:

Μέλλοντος Συμεῶνος
τοῦ παρόντος αἰῶνος
μεθίστασθαι τοῦ ἀπατεῶνος (Μ).

Ἡ συμμετρία τῶν οἰκῶν τοῦ Ἀκαθίστου, ποῦ στηρίζεται καὶ στὸν τονισμὸ τῆς λέξεως, εἶν' ἐπίτηδες, θαρρεῖς, καμωμένη γιὰ νὰ δείξει πόσο τὸ μουσικὸ αἶσθημα εἶν' ἐλεύθερο καὶ πόσο γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ ἡ προσῳδία μένει ἔτσι χωρὶς περιεχόμενο. Ἡ ἐπιζητημένη συμμετρία εἶναι συμφυῆς πρὸς τὸν «Ἀκάθιστο». Ἀκόμα καὶ οἱ ἐπιθετικοὶ προσδιορισμοὶ τοῦ οὐσιαστικοῦ συμφωνοῦν ἰσόρροπα στοὺς στίχους:

βλαστοῦ ἀμαράντου—
καρποῦ ἀκηράτου (Ε)
στερρὸν τῆς πίστεως ἔρεισμα—
λαμπρὸν τῆς χάριτος γνώρισμα
[(Η).

Ἀκόμα καὶ ἡ πρόθεση διατηρεῖ τὴν ἀναλογία αὐτή:

Θεὸς πρὸς θνητοὺς εὐδοκία—
θνητῶν πρὸς Θεὸν παρησία (Ε).

Ἀκόμα καὶ ἡ ἀντωνυμία:
χρωτὸς τοῦ ἐμοῦ—ψυχῆς τῆς ἐμῆς
[μῆς (Ψ).

Ἡ ὁμοιοκαταληξία εἶναι συνηθέστερα ἐσωτερικὴ. Εἶναι πλήρης ἢ καὶ χαλαρότερη κάποτε. Εἶναι χαρακτηριστικὸ ὅτι οἱ λιγώτερες ὁμοιοκαταληξίες εἶναι τοῦ τέλους τῶν στίχων καὶ οἱ περισσότερες τῶν ἐνδιάμεσων λέξεων. Διαπιστώνουμε πολλὰς φορές φαινόμενο ὡς αὐτό, ποῦ ὁμοιοκαταληκτοῦν ὄλες σχεδὸν οἱ ἄλλες λέξεις ἐκτὸς ἀπὸ τὴν τελευταία τῶν δύο στίχων:

τῶν Ἀποστόλων τὸ ἀσίγη—
[τον στόμα—
τῶν ἀθλοφόρων τὸ ἀνίκη—
[τον θάρσος (Η).

Ὁμοιοκαταληξίες τῶν τελευταίων λέξεων θὰ βροῦμε 2 στὸ Α, 2 στὸ Γ, 3 στὸ Ε, 1 στὸ Η, καμμιά στὸ Ι καὶ Λ, ἂν καὶ χαλαρὲς ὁμοιοκαταληξίες μποροῦν ν' ἀναζητηθοῦν κι' ἄλλες στοὺς περιττοὺς οἰκούς, ἀλλὰ στεκόμαστε στὶς αὐστηρότερες, 3 στὸ Ν, 1 στὸ Ο, 2 στὸ Ρ, 2 στὸ Τ, 2 στὸ Φ καὶ 2 στὸ Ψ.

Θὰ τονίσουμε κι' αὐτό: ὅπου ἡ ὁμοιοκαταληξία δὲν εἶναι αὐστηρή, καὶ πάλι μιὰ ὁμοιότητα κυριαρχεῖ στὸ ποίημα τοῦ «Ἀκαθίστου». Ἀντιγράφω στὴν τύχη:

δένδρον ἀγλαόκαρπον—ξύλον εὐσκι—
[όφυλλον (Ν)

ὄχημα πανάγιον—οἰκημα πανάριστον
[(Ο)

ὅτι τὸν πολύφωτον ἀνατέλλεις—ὅτι
[τὸν πολύρρυτον ἀναθλύξεις (Τ).

Στὸ σημεῖο αὐτὸ πρέπει νὰ προσεχθεῖ ὁ «Ἀκάθιστος» ἀπὸ ἐκείνους ποῦ γράφοντας ἐλεύθερους στίχους ἔχουν περιπέσει στὴν ἀσυνείδηση τῆς ἀπομακρύνσεως ἀπὸ κάθε μουσικὸ καὶ ρυθμικὸ δεσμό.

Στὴν ἀρχαία μελικὴ ποίηση κάποτε τὰ κῶλα εἶναι μεταξύ τους ἐνωμένα, ἐπεὶδὴ ἡ ἴδια λέξη μὲ τὴ λεκτικὴ τῆς συνάφεια ἀνήκει καὶ στὰ δύο. Παραδείγματα ἔχουμε συχνά (Σιμωνίδης: ἦνικ' Ἀριστο-γεῖτων, Σοφοκλῆς: πανδάκρυτον οὐ-τω βιστάν' ἀλλὰ καὶ στὸν Σολωμό: τὰ θερι-σμένα ἀστάχια). Στὸν «Ἀκάθιστο Ὑμνο» ἔχουμε κάποιες περιπτώσεις:

τοῖς θέλουσι θερίζειν σω-
τηρίαν ἐν τῷ ψάλλειν οὕτως (Δ)
οἱ τούτων δὲ ρουσβέντες ἀν-
εθῶν πρὸς τὴν Θεοτόκον(Λ)
καὶ τόκος ἐκ Παρθένου θε-
ολήπτου ἀκουούσης ταῦτα (Ο)

Ἀπὸ τὴν ἀποψη τῆς συντάξεως ἢ τῆς θέσεως τῶν λέξεων ἢ τοῦ βαθμοῦ τῆς ἀρτιότητος τοῦ λόγου, ὄλα τὰ σχήμα-

τα μπορεί ν' αναζητήσει ο αναγνώστης του «'Ακάθιστου». Μιά σειρά προτάσεων καταφατικών είναι ο «'Ακάθιστος», που θα τις θεωρούσαμε προτάσεις κρίσεως, ανάμεσα σε μία διαρκή λιτότητα και υπερβολή, οι οποίες ζούν μαζί, χωρίς να συγκρούονται, μέσα στους στίχους. Οι άνεξάρτητες αυτές προτάσεις ενώνονται στην κοινή λατρεία προς την Παναγία. Κάθε περιφραστικό κατηγορηματικό περιέχει φράση θυματισμού, είναι ένας χαιρετισμός που δεν στερείται και από έπιφωνηματική δόνηση.

Τά γλωσσικά παίγνια και τά πάρισα είναι άφθονώτατα στον «'Ακάθιστο», ιδίως όταν παραλληλίζονται έννοιες στην ομοιότητα τους ή και στην αντίθεσή τους ή και όταν αυτές αναπτύσσονται. Φυσικά όταν μιλάμε για λογοπαίγνιο στον «'Ακάθιστο», προϋποτίθεται ότι ή τέτοια χρήση, στο κείμενο αυτό, τó ανυψώνει από τη χρήση της ειρωνείας στη σοβαρή, στην άψογη απόθewσή του, που έκμεταλλεύεται σε θρησκευτικό θέμα την εύκολη εύρυθμία για να την αναγάγει σε λόγο ποιητικό.

Ύστερα, τó πάθος του «'Ακάθιστου», που ή μεγαλύτερη του είναι τεχνικώτατη, τó εκφράζουν τά πρωτότυπα επίθετά του. Είναι εκείνα τά επίθετα, που κάνουν τó κείμενο πλαστικό, ένα κέντημα πλουμιστό, έναν κήπο πολύανθο, έναν ουρανό έγχρωμο τή δειλιή ώρα των χαιρετισμών τής Θεοτόκου. Τά επίθετα, μαζί με τ' ανάλογα διαλεγμένα ούσιαστικά είναι συνεχή ξαφνίσματα.

"Αν και τó θέμα του «'Ακάθιστου» περικλείνεται από δυό περιορισμούς, που ό ένας είναι ή διηγηματική μορφή των πρώτων και ό δεύτερος ή δογματική τυπικότητα των τελευταίων οίκων, όμως οι τολμηρές εκφράσεις δεν λείπουν από πολλά σημεία του. Μακριά από κάθε στερεοτυπία, από κάθε κώδικα που περιφίγγει τó λεξιλόγιο, όπως συμ-

βαίνει σε άλλα σημεία τής εκκλησιαστικής ύμνογραφίας, ό «'Ακάθιστος» είναι, θα νόμιζε κανένας, ένα ποίημα που άπαγγέλλεται και που τείνει να μην άποτελεί τάχα έναν αναπόσπαστο ύμνο μιάς ώρισμένης εκκλησιαστικής 'Ακολουθίας. Ίδου μερικές ένδείξεις:

Τό δε βρέφος... έχαιρε και άλλαισι ως άσμαινι έβόα προς τήν Θεοτόκον (Ε).

Θεωρούσι τούτον ως άμνόν άμωμον έν τή γαστρί Μαρίας βοοκηθέντα (Η). Θεοδρόμον άστέρα... ως λύχνον κρατούντες αυτόν, δι' αυτού ήρεώνων κρατούν άνακτα (Θ).

Ίσαρίθμους γάρ τή ψάμμω ώδάς αν προσφέρωμέν σοι, βασιλευ άγιε, ουδέν τελοῦμεν άξιον (Υ).

Τό γάρ άυλον άπτουσα φώς, οδηγεί προς γνώσιν θεϊκήν άπαντας (Φ).

VI

Ό ποιητής του «'Ακάθιστου» δεν άγνοούσε-άλλά και δεν ήταν σ' αυτόν ύποταγμένος-τόν σύγχρονό του βυζαντινό ζωγράφο. Ό δεύτερος, όπως είναι γνωστό, έκδηλωνόταν και τότε και άργότερα μέσα σε μία διάθεση εξαύλώσεως και σύγχρονα σ' έναν μορφικό έξπρεσιονισμό. Έτσι ή χριστιανική τέχνη διατηρεί πάντα τή θρησκευτική σημασία της, ενώ ή τέχνη τής κλασσικής έλληνικής έποχής είναι κοινωνικότερη και αντίθετη προς τήν υπερβατικότητα τής βυζαντινής τέχνης.

Ό βυζαντινός ύμνογράφος του «'Ακάθιστου» έχει ένα τέλει ζωγραφικό άίσθημα. Σύγχρονα όμως στηλώνει και προς τά γύρω τή ματιά του. Είναι κάποτε στραμμένος προς τó ωραίο θέμα, εκεί που αισθάνεται τήν έξταση του ύψηλου όσο και ήθικού θέματος. Τό ζωγραφικό χρώμα τó αντικαθιστά ή μουσικότητα, ένα λυρικό δράμα, και ή όπτασία κατεβαίνει στον κόσμο των αί-

σθήσεων, στην έντυπωμένη φυσική εικόνα. 'Ο κόσμος τῶν ἰδεῶν σμίγει με τὰ ὕλικά πλάσματα. "Ένας ἐξωτισμός διαφαίνεται στο περίγραμμα τῆς μορφικῆς διαπλάσεως τοῦ «'Ακαθίστου». "Αν φανταστοῦμε στην περίοπτη θέση τῆς τῆν Πλατυτέρα, ζωγραφισμένη στην ἀψίδα τοῦ ἱεροῦ, ἔτσι ὅπως συμβολίζει μιὰ σύνθεση τῆς γῆς με τὸν οὐρανό, τότε θὰ καταλάβουσε τὸν ὕμνογράφο τοῦ «'Ακαθίστου» καθὼς ἀγωνίζεται διαρκῶς νὰ συνενώσει ἔννοιες μετάρσιες, χαρακτηρισμοὺς ἀνάμεσα πραγματικότητας καὶ ἰδεαλισμοῦ.

Κοινὴ σὲ ὅλο τὸ ποίημα εἶναι ἡ παρένθεση εἰκόνων, με παρατήρηση τοῦ φυσικοῦ θαύματος, ποῦ θέλει ὁ ποιητῆς νὰ τὸ προσαρμόσει στο θαῦμα τῆς Θεοτόκου. 'Ο τύπος τῆς ἐξωτερικῆς ἐμφάνισης καὶ ἡ ἐσωτερικὴ στροφή τοῦ ποιητῆ ἀπαρτίζουν μιὰν ἐνότητα αὐστηρή. 'Ο ποιητῆς ἀντλεῖ πάντ' ἀπὸ ποιητικὴ πηγὴ. "Αν προσέξει ὁ ἀναγνώστης τὸ τί ἐκλέγει νὰ ὑμνήσει ὁ ποιητῆς ἀπὸ τὰ περιστατικά τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς Παναγίας καὶ τῆς Γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ καὶ τί ἀπὸ τῆ δογματικῆς διδασκαλία γιὰ τῆ Θεοτόκο, θὰ ἰδεῖ μιὰν ὀπτασιαζόμενὴ διαρκῶς ψυχὴ τοῦ ὕμνογράφου, ποῦ κι' ὅταν δανεῖζεται περιστατικά τῆς Καινῆς Διαθήκης ἢ ὅταν ἀπὸ τὴν Παλαιὰ Διαθήκῃ εἰσαγεῖ ἀκροθιγῶς ἔννοιες ἢ ὅταν ἀποταμιεῖ κάποια σημεῖα ἀπὸ ἐκκλησιαστικούς συγγραφεῖς, δὲν παύει νὰ συνεκφράζει ἕναν ἔντονο ἐσωτερισμό, ποῦ διαρκῶς κυφορεῖ ἕνα γνήσιο φρόνημα ποιήσεως, ὅπου ἡ θρησκευτικὴ ἐκδήλωση εἶναι προτροπὴ τῶν ἐγκάτων καὶ τὸ ἐγκώμιο ἀποβαίνει διθυραμβικὴ μελωδία.

Οἱ εἰκόνες τοῦ ποιητῆ τοῦ «'Ακαθίστου» ποτὲ δὲν εἶναι ἀσαφεῖς, καὶ πάντα εἶναι λιγόλογες. Κάθε εἰκόνα τῆν ἀπαρτίζουν μερικὲς λέξεις καὶ τῆν πυκνώνουν σύγγραμμα.

"Ἄλλοτε ὑψώνεται στὰ σώματα τοῦ οὐρανοῦ:

ἀστὴρ ἐμφαίνων τὸν ἥλιον(Α).

"Ἄλλοτε συμβολίζει στέρεα τὸ πραγματικό:

Τὴν εὐκαρπὸν ταύτης νηδὺν ὡς ἀγρόν ὑπέδειξεν ἡδὺν ἅπασι τοῖς θέλουσι θερίζειν σωτηρίαν(Δ).

"Ἄλλοτε ἀναφέρεται σὲ ὕλικά αἰσθητά:

πέτρα, ἢ ποτίσασα τοὺς διψῶντας τῆν [ζωὴν(Λ).

"Ἄλλοτε ἡ ἔννοια τοῦ θαύματος συνδυάζεται με μιὰν εὐδαιμονία ἐπίγεια: τῶν ἀλιέων τὰς σαγήνας πληροῦσα (Ρ).

'Επίσης ἡ συνέπεια στὴν εἰκόνα καὶ ἡ ὀλοκλήρωση τῆς λεπτομέρειας εἶναι μιὰ ἐπιζήτηση ποῦ ἀκολουθεῖται ἀπὸ τὴν ἐπίτευξη. 'Ο ποιητῆς προσηλώνεται βέβαια στὴν αὐστηρὴ παρομοίωση, ἀλλὰ τὴν καταυγάζει με ἕνα φῶς λέξεων, ποῦ ὅλες καθρεφτίζουν τὴν ὕμνογραφικὴ ἀγαλλίαση:

Φωτοδόχον λαμπάδα τοῖς ἐν σκότει φανεῖσαν... τὸ γὰρ αὐλον ἄπτουσα φῶς... αὐγῆ τὸν νοῦν φωτίζουσα...(Φ).

Καὶ ἡ συνέχεια στο ἐφύμνιο τοῦ ἰδιοῦ οἴκου:

ἀκτὶς νοητοῦ ἡλίου... βολὴς τοῦ ἀδύτου φέγγους... ἀστραπὴ τὰς ψυχὰς καταλάμπουσα... τὸν πολύφωτον ἀνατέλλεις φωτισμόν(Φ).

'Ο στατικός-θὰ τὸν λέγαμε ἀπὸ τὴν ἀποψη τῶν σύμμετρων φράσεων τοῦ ὕμνου παίρνει ἕναν ποιητικὸ δυναμισμό, ποῦ ξεδιπλώνεται καθὼς προχωρεῖ, κι' ἔτσι ἡ κύρια ἰδέα, ἐδῶ στὸν οἶκο Φ, ποῦ εἶναι ὁ συμβολισμὸς τῆς Παναγίας με τὸ φῶς, ἀναλύεται συνεχῶς, προσδιο-

ρίζεται καλύτερα, παίρνει μιὰ λεξιλογικὴ διαμόρφωση. Ὁ ὑποκειμενισμὸς τοῦ ὕμνογράφου τείνει πάντοτε πρὸς ἐμᾶς. Ὅμως ὁ βυζαντινὸς ποιητὴς τοῦ «'Ακαθίστου» καὶ ὁ βυζαντινὸς ζωγράφος ἔχουν τὴν ὁμοιότητα στὸ ὅτι ἀκολουθοῦν ὁ καθένας ἓνα σχῆμα, ἀλλὰ καὶ τὴ διαφορὰ στὸ βαθμὸ τῆς δεσμεύσεώς τους σ' αὐτό.

VII

Ἡ ἀπόσταση τῆς ἐκκλησιαστικῆς γλώσσας ἀπὸ τὴ λαϊκὴ, ἐνῶ δὲν τὴν ὑποτάσσει τέλεια στὴ λογία παράδοση, τὴ δείχνει μ' ἓναν παλμὸ λυρισμοῦ, πού δὲν τοῦ λείπει ἡ θέρμη, ἔτσι σταματημένη καθὼς εἶναι κάπου στὸ χρόνο. Ὁ βυζαντινὸς ὕμνοφδὸς μᾶς ἔδωσε τὴν ποίηση τοῦ θρησκευτικοῦ περιεχομένου, ὅπως ὁ λαϊκὸς τραγουδιστὴς μᾶς ἐχάρισε τοὺς ἀγῶνες τοῦ ἔθνους γιὰ τὴ διατήρησή του. Καὶ τὰ δυὸ εἶναι πατροπαράδοτες ρίζες, πού κράτησαν ἀλώθητο τὸν πυρῆνα τοῦ χριστιανικοῦ ἑλληνισμοῦ, παρὰ τὸν ὀποιοδήποτε συγχρωτισμὸ μὲ ἀνατολικούς ἢ βόρειους ἢ δυτικούς λαούς. Κι' οἱ δυὸ αὐτοὶ ποιητικοὶ κύκλοι εἶναι διπλῆ ἔκφραση: ὁ πρῶτος μιᾶς ἐνδοστρέφειας τῆς θρησκευουσας ψυχῆς καὶ ὁ δεύτερος μιᾶς ἐξωστρέφειας σ' ἐπικὸ πλαίσιο.

Στὸν «'Ακάθιστο» ἀποφεύγονται οἱ ἀρχαϊκοὶ τύποι, πού θὰ τὸν ἔκαναν ὑπόλειμμα ἢ ἐπιγέννημα σχολαστικῆς διαθέσεως στὴ γλώσσα. Ὁ «'Ακάθιστος» παρὰ τὴν ὑψηλὴ ἀναδρομὴ του, ἔχει κάτι τὸ εὐληπτο γιὰ τὸν λαό. Ἐπλάστηκε ἀκριβῶς γιὰ νᾶναι προσιτὸς στοὺς ἀκροατὲς του.

Ἄς προσέξουμε σύντομα τὸν μηχανισμὸ τῆς γλώσσας τοῦ «'Ακαθίστου». Ἡ παρουσία τῆς εὐκτικῆς, τοῦ ἀπαρεμφάτου καὶ τῆς δοτικῆς εἶναι ἀσφαλῶς δεῖγμα ἀπουσίας τῆς δημοτικῆς γλώσσας.

Καὶ πρῶτα σὲ ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν εὐκτικὴ. Στὸ κείμενο τοῦ «'Ακαθίστου» ἡ εὐκτικὴ ἀδρανεῖ, εἶναι ἀνύπαρκτη. Αὐτὸ δὲν εἶναι τυχαῖο. Ἀπὸ τοὺς ρηματικούς τύπους τῶν ἐγκλίσεων, ἡ νέα γλῶσσα ἔχει τὴν ὀριστικὴ, τὴν προστακτικὴ καὶ τὴν ὑποτακτικὴ. Ἡ εὐχή, ἡ δέηση, ἡ ἐπιθυμία τῆς ἀρχαίας εὐκτικῆς ἀναπνέει στὶς τρεῖς αὐτές. Θὰ μπορούσαμε ὅμως ν' ἀναζητήσουμε φράσεις τοῦ «'Ακαθίστου» στὶς συντακτικὲς ἐγκλίσεις, πού εἶν' ἐκτὸς ἀπὸ τὶς τρεῖς ἐγκλίσεις, πού ἀναφέραμε, σ' εὐχητικὴ ἢ δυνητικὴ μορφή.

Ἦστερα, γιὰ τὸ ἀπαρέμφατο. Ὁ «'Ακάθιστος» ἀπαρέμφατα στοὺς διαφόρους οἴκους ἔχει αὐτὰ μόνο: Α (εἰπεῖν), Γ (γνώναι, τεχθῆναι), Δ (θερίζειν, ψάλλειν), Ι (θεραπεῦσαι, βοῆσαι), Κ (ψάλλειν), Ξ (ἐλκύσαι), Ρ (λέγειν, τεκεῖν), Τ (προσφωνεῖν), Υ (συνεκτείνεσθαι), Χ (δοῦναι). Ὡς ρηματικὸ οὐσιαστικὸ, τὸ ἀπαρέμφατο ἔχει τὴν ἀπλούστευσή του. Ἄς σημειωθεῖ πὼς σὲ κάθε χρόνο τὸ ἀπαρέμφατο ἔχει μιὰ μόνο κατάληξη, κι' εἶν' ἔτσι πολὺ ἀπλούστερο ἀπὸ τὴν εὐκτικὴ, πού γιὰ τὸ μειονέκτημά της ἀκριβῶς αὐτό, ἀπὸ τὴν ἀποψη τοῦ εὐληπτοῦ, δὲν συνηθίζεται στὸν «'Ακάθιστο». Ἐπίσης, τὸ ἀπαρέμφατο στὸν «'Ακάθιστο» εἶναι σχεδὸν πάντοτε ἐνεργητικῆς φωνῆς. Ἀπὸ τὶς 14 περιπτώσεις ἀπαρεμφάτου, πού σημειώνω, οἱ 12 εἶναι ἐνεργητικῆς διαθέσεως, κι' αὐτὸ δὲν εἶναι χωρὶς σημασία. Καὶ τὸ σπουδαιότερο, τὸ ἀπαρέμφατο στὸν «'Ακάθιστο» δὲν εἶναι ποτὲ παρακειμένου ἢ τετελεσμένου μέλλοντος, πού εἶναι ἀρχαικώτερα. Καὶ εἶναι βέβαια γνωστὸ πὼς ἡ δημοτικὴ γλῶσσα στερεῖται ἀπαρεμφάτου, κι' ἔχουμε ἀποδόσεις μόνο καὶ τοῦ εἰδικοῦ καὶ τοῦ τελικοῦ ἀπαρεμφάτου σ' αὐτή. Ἄν ὁ ποιητὴς τοῦ «'Ακαθίστου» χρησιμοποιεῖ αὐτὰ τὰ ἐλάχιστα ἀπαρέμφατα, πρέπει νὰ ληφθεῖ ὅπ'

ὄψη ἢ ἐποχὴ πού γράφηκε ὁ Ὑμνος, καί τότε θά βροῦμε φυσικώτατη μιὰ τέτοια μερικώτατη χρῆση, πού στήν ἀρχαία γλῶσσα ἦταν τόσο συχνή. Ἄλλωστε καί στήν κοινὴ ὀμιλουμένη καί γραφομένη-δὲ θ' ἀναφερθοῦμε στὴ σύγχρονή μας καθαρεύουσα, ὅπως τ' ἀπαρέμφατα χρησιμοποιοῦνται ὅπωςδὴποτε -συναντᾶμε πότε-πότε ἀπαρέμφατα. Ὁ Ἄχ. Τζάρτζανος, στὴ «Νεοελληνικὴ Σύνταξη», τόμ. Α' σελ. 328-329, παραθέτει ἀπαρέμφατα πού συνηθίζονται στὴ νέα γλῶσσα, ὅπως τ' ἀρχαία ἀπαρέμφατα εἶναι καί λέγειν, κάποια τῆς φιλοσοφικῆς γλώσσας, ἀκόμα καί λέξεις πού εἶναι ἀρχαία ἀπαρέμφατα κατὰ τὴν προέλευσή τους.

Ἦ υπολείπεται ἡ δοτικὴ. Ἐκείνη ἡ πλάγια πτώση πού ἐξαφανίστηκε πειὰ ἀπὸ τὴ νέα γλῶσσα μας καί μένει μόνο μὲ κάποια στερεοτυπία σὲ μερικές λόγιες ἐκφράσεις. Εἶχαμε τὴν περιέργεια νὰ μετρήσουμε τίς δοτικές, πού εἶναι κί' αὐτές, σάν τ' ἀπαρέμφατα πού ἀριθμήσαμε πιὸ πάνω, ἀπλούστατες, συνηθέστατες, κατανεμημένες ἔτσι σὲ ὄλη τὴν ἔκταση τοῦ «'Ακαθίστου»: 2 σὲ Α, 2 σὲ Β, 1 σὲ Δ, 2 σὲ Ε, 1 σὲ Η, 2 σὲ Θ, 3 σὲ Ι, 1 σὲ Κ, 2 σὲ Λ, 2 σὲ Μ, 1 σὲ Ν, 1 σὲ Ξ, 1 σὲ Ο, 2 σὲ Π, 2 σὲ Ρ, 1 σὲ Σ, 2 σὲ Τ, 6 σὲ Υ, 3 σὲ Φ, 4 σὲ Χ. Ἄν προσέξουμε, θά ἴδοῦμε ὅτι ὁ ποιητὴς τοῦ «'Ακαθίστου» ἀπέφυγε σὲ πολλές περιπτώσεις τὴ χρῆση τῆς δοτικῆς κί' ἐχρησιμοποίησε τὴ γενικὴ ἀντὶ γιὰ τὴ δοτικὴ. Στὸ κείμενο τοῦ «'Ακαθίστου» μπορούμε νὰ σπουδάσουμε πῶς ἐγίνε ἡ βαθμιαία ἀντικατάσταση τῆς ἀρχαίας δοτικῆς ἀπὸ τὴ γενικὴ: ἀκριβῶς μὲ τίς παράλληλες συντάξεις ἄλλοτε μὲ δοτικὴ κί' ἄλλοτε μὲ γενικὴ ὀνομάτων ἢ ρημάτων, χωρὶς ἀξιόλογη διαφορὰ στὴ σημασία.

Ἐπειδὴ ἡ ἔρευνα αὐτοῦ τοῦ εἴδους ἀποβαίνει ἀνατομικὴ, σχετιζόμενη μὲ τὸ ποίημα, θά μπορούσε νὰ ἐξεταστῆ ἐδῶ καί ἡ ἐπικρατέστερη λέξη τοῦ ὕμνου, πού ὁ ἦχος τῆς εἶναι ἀδιάκοπος μέσα στὸν «'Ακάθιστος». Εἶναι ὁ χαιρετισμὸς στὴν ἀρχὴ κάθε στίχου τοῦ ἑμφυμίου τῶν περιττῶν οἰκῶν, τὸ ἀλλεπάλληλο «χαῖρε». Νομίζουμε πῶς δὲν πρέπει νὰ παροραθεῖ αὐτὸ ὡς φόρμα φιλολογικὴ.

Προφανέστατα ὁ ὕμνογράφος παίρνει τὴ λέξη αὐτὴ ἀπὸ τὸν εὐαγγελικὸ χαιρετισμὸ: «χαῖρε, κεχαριτωμένη» (Λουκάς, α, 28).

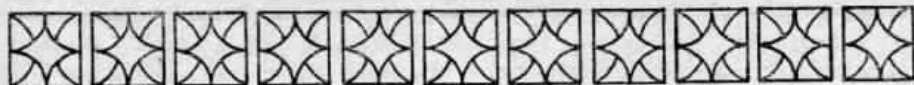
Ὁ ὕμνογράφος ὁμοίως δὲ φαίνεται ν' ἀγνοεῖ πῶς τὸ «χαῖρε» ἀπαντᾷ καί στὴν Παλαιὰ Διαθήκη, πού ἔχει μάλιστα ἐπιδράσεις κί' ἀπ' αὐτὴ, σὲ ἄλλες περιπτώσεις («χαῖρε καὶ εὐφραίνου, γῆ», Ἰωήλ, κεφ. β', 21—«χαῖρε σφόδρα, θύγατερ Σιών», Ζαχαρίας, κεφ. θ', 9—κλπ.).

Εἶναι χαρακτηριστικὸ πῶς καί στὴν Παλαιὰ Ἀνθολογία ὑπάρχουν ἐπιγράμματα, πού μὲ τὸ ἴδιο «χαῖρε» ἀρχίζουν. (Στὰ «Προτρεπτικὰ Ἐπιγράμματα», τὸ Χ, 104, τοῦ Κράτητος Φιλοσόφου, ἀναφερόμενο στὴν Εὐτελία, τὴν ἔγγονο τῆς Σωφροσύνης: «χαῖρε, θεὰ Δέσποινα».—Στὰ «Ἐπιγράμματα διαφόρων μέτρων», τὸ ΧΙΙΙ, 1, τοῦ Φιλίππου: «Χαῖρε, θεὰ Παφίη».—Στὰ «Χριστιανικὰ Ἐπιγράμματα», τὸ Ι, 52: «Χαῖρε, Σιών θύγατερ».—Στὰ «Ἐπιτύμβια» τὸ ΙΙ, 644, ἀδέσποτο ἐπίγραμμα: «Χαῖρε, καλῆ»).

Ἐνα τέτοιο μακρόσυρτο, μόνον «χαῖρε» κατακλύζει τὸν «'Ακάθιστος ὕμνος», κί' ὅπως εἶναι γνωστὸ ἔχει ἀπεραντὴ ἐπανάληψη αὐτὸ σὲ ὄλη τὴν ἐκκλησιαστικὴ μας ὕμνογραφία.

ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΞΥΔΗΣ

(Συνεχίζεται)

Η ΖΩΗ ΚΑΙ ΤΟ ΕΡΓΟ ΜΙΑΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΗΡΩΪΔΟΣ

Δέκα πέντε ολόκληροι αιώνες μᾶς χωρίζουν ἀπὸ τὴ φωτεινὴ μορφή μᾶς λησμονημένης κοινωνικῆς ἐργάτιδος, πού ἔζησε κι' ἔθρασε στὸ Βυζάντιο κατὰ τὰ τέλη τοῦ τετάρτου αἰῶνος.

Καὶ ὅμως ἡ Ὀλυμπιάς, ἀν ἀπέχη τόσο ἀπὸ μᾶς, παρουσιάζει ἕνα ἐξαιρετικὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὸν σύγχρονο κοινωνικὸ ἄνθρωπο. Ἡ υπέροχη αὐτῆ φυσιογνωμία ἀποτελεῖ τὴ δόξα τοῦ σώματος τῶν «δικαιουσῶν», πού μᾶς δόθηκε ἡ εὐκαιρία σὲ προηγούμενο ἄρθρο νὰ γνωρίσουμε καλύτερα⁽¹⁾.

Πολλοὶ σύγχρονοὶ τῆς καὶ μεταγενέστεροι ἱστορικοὶ ἀσχολήθηκαν μὲ τὴ ζωὴ καὶ τὴ δράσι τῆς Ὀλυμπιάδος. Κι' ὅλοι τὴν ἀναφέρουν πλαίϊ στὸν Ἰωάννη τὸ Χρυσόστομο, πού στάθηκε γι' αὐτὴν πατέρας κι' ὀδηγός, στὴ δόξα καὶ στὸν πόνο. Μήπως ὅμως κι' αὐτὴ δὲν υπῆρξε σύμβουλος καὶ στήριγμα καὶ συνεργάτις τοῦ μεγάλου ἀνδρός στὸ δύσκολο καὶ τραχὺ ἔργο του; Νὰ γιατί τὸ ἔργο τῆς μπορεῖ νὰ κατανοηθῆ μόνο ὅταν μελετηθῆ μέσα στὸ πλαίσιο τῆς στενῆς συνεργασίας μὲ τὸν Χρυσόστομο. Ἄλλωστε, ἴσως αὐτὴ ἡ συνεργασία, πού πήγαζε ἀπὸ μιὰ βαθύτερη ψυχικὴ ὁμοιότητα τῶν δύο ἐκείνων υπερόχων ψυχῶν, νὰ εἶναι καὶ τὸ μυστικὸ τοῦ μεγάλου καὶ τῆς δόξας τῆς Ὀλυμπιάδος.

Μιά ματιὰ στὴ ζωὴ τῆς, πρῶτα, θὰ μᾶς βοηθήσῃ νὰ ἐμβαθύνωμε ἔπειτα στὴν προσωπικότητά καὶ τὸ ἔργο τῆς.

Εἶν' ἀλήθεια ὅτι οἱ πληροφορίες γιὰ τὴς λεπτομέρειες τῆς καταγωγῆς τῆς καὶ τὴν οἰκογενειακὴ τῆς κατάστασι δὲν παρουσιάζουν ἀπόλυτη ὁμοφωνία. Εἶναι, πάντως, γεγονός ὅτι ἡ Ὀλυμπιάς γεννήθηκε γύρω στὰ 370 μ. Χ. ἀπὸ γονεῖς εἰδωλολάτραις. Ἡ οἰκογένειά τῆς ἦταν ἀρχοντικὴ. Ὁ πατέρας τῆς κόμης τῆς βυζαντινῆς αυτοκρατορίας. Ἡ μόρφωσις πού τῆς δόθηκε δὲν μπορούσε παρὰ νὰ εἶναι ἀνάλογη μὲ τὰ πλούτη καὶ τὴν κοινωνικὴ τῆς θέσι. Ἡ ὀρφάνια ὅμως πού ἤρθε πρόωρα νὰ σκιασῇ τὰ παιδικὰ τῆς χρόνια ἦταν τὸ προοίμιο τῆς μακρυῆς ἀλυσίδας τῶν θλίψεων, πού ἐπρόκειτο νὰ γίνουσι ὁ ἀχώριστος σύντροφος τῆς ζωῆς τῆς. Ὁ θεῖος τῆς Προκόπιος πού τὴν ἀνέλαβε τώρα, εἶναι φίλος τοῦ Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ. Τῆς ἄρεσε τῆς μικρῆς Ὀλυμπιάδος νὰ τὸν φωνάζη «πατέρα» τὸν Γρηγόριο, ὅσο ἦταν στὴν Κωνσταντινούπολι⁽²⁾. Ἡ πατρικὴ ἀγάπη τοῦ Μεγάλου Γρηγορίου πρὸς τὴν Ὀλυμπιάδα ἐξηγεῖ καὶ τὸ ποίημα πού ἀργότερα τῆς ἀφιέρωσε στὸ γάμο τῆς⁽³⁾.

Ὁ γάμος τῆς Ὀλυμπιάδος μὲ τὸν Νεδρίδιο, νέον ὑψηλῆς κοινωνικῆς θέσεως, πρὶν κἂν περάσουν δυὸ χρόνια τὴν ρίχνει σὲ καινούργιο πένθος μὲ τὸν πρόωρο θάνατό του. Δὲν περνᾷ πολὺς καιρὸς καὶ οἱ προτάσεις γιὰ δεύτερο γάμο πολιορκοῦν κυριολεκτικὰ τὴ νέα χήρα.

(1) Ἰδὲ Φοίβη Στεφανῶ «Οἱ Δικαιούσαις στὸ Βυζάντιο» «Ἀκτίνας» τ. 1946, σ. 270.

(2) Γρηγορ. Ναζ. Ἐπ. 57.

(3) A Biographical Dictionary of the Saints, F. G. Holweck (1924).

Ὁ αὐτοκράτωρ Θεοδόσιος ἀσκει τρομερὴ πίεσι ἐπάνω της, θέλοντας νὰ τὴν ἐξαναγκάσῃ νὰ πανδρευθῆ τὸν συγγενὴ του Ἐλπίδιο. Μὰ ἡ Ὀλυμπιάς ἀρνεῖται σταθερά. Τὴν πρῶτῃ χηρεῖα της τὴν θεωρεῖ κλησι θεία καὶ ἀποφασίζει ν' ἀφιέρωσῃ τὴ ζωὴ της στὴν ὑπηρεσίᾳ τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς κοινωνίας.

Ἡ πίεσις ὁμοῦ τοῦ αὐτοκράτορος δὲν ὑποχωρεῖ. Ὁ δεσποτισμὸς του φθάνει σὲ τέτοιον σημεῖο, ὥστε διατάσσει τὴ δήμευσι τῆς μεγάλης περιουσίας της. Ἡ ἀπάντησις τῆς Ὀλυμπιάδος στὸν Θεοδόσιο εἶναι ἓνα γράμμα ἀξιοπρεποῦς σαρκασμοῦ. «Πρέπουσαν βασιλεῖ καὶ ἀριότουσαν ἐπισκόπῳ ἀρετὴν εἰς ἐμὲ τὴν ταπεινὴν ἐπεδείξω, δέσποτα, κελύσας παραφυλαχθῆναι μου τὸ βαρύτερον φορτίον περὶ οὗ ἐφρόντιζον ὅπως διοικηθῆ. Μεῖζον δὲ ποιήσεις, προστάξας αὐτὸ τοῖς πενομένοις καὶ ταῖς ἐκκλησίαις διασκοπισθῆναι» (*).

Τὴν δήμευσι τῆς κολοσιαιᾶς περιουσίας ἀκολούθησαν καὶ ἄλλοι περιορισμοί. Ὁ Ἐλπίδιος, γιὰ νὰ τὴν ἀναγκάσῃ νὰ τὸν δεχθῆ γιὰ σύζυγο, τῆς στερεῖ τὴν γλυκύτερη ἀπασχόλησί της. Τῆς ἀπαγορεύει νὰ πηγαίῃ στὴν ἐκκλησία.

Τί μποροῦν νὰ ἐπιτύχουν ὁμοῦ ἡ ἐξωτερικὸς καταναγκασμὸς καὶ οἱ πίεσις σὲ μιὰ ψυχὴ ἀδέσμευτη, σὲ μιὰ καρδιὰ φλογισμένη ἀπὸ τὴν ἀγάπη; Τὸ πνεῦμα νικᾷ τὴν ὄλη κ' ἡ ἀγάπη τὴ βία. Ὁ αὐτοκράτωρ, ντροπισμένος ἐπὶ τέλους γιὰ τὴν τυραννικὴν του διαγωγὴν, ἀνακαλεῖ τὴν διαταγὴν του κ' ἡ περιουσία τῆς Ὀλυμπιάδος ἐπανέρχεται πάλι στὰ χέρια της.

Τώρα πιά ἡ Ὀλυμπιάς εἶναι ἐλεύθερη νὰ ρυθίμῃ ὅπως θέλει τὴ ζωὴ της. ἔχει ὅλας τίς ἐξωτερικὰς καὶ ἐσωτερικὰς

κὲς προϋποθέσεις γιὰ μιὰ ζωὴ χαρᾶς καὶ γι' αὐτὸ μὲ χαρὰ τὴν ἀφιερώνει στὰ ἔργα τῆς ἀγάπης. Μὲ τὴν χαρὰ ἐκείνου ποῦ ξέρει τί πιστεύει καὶ τί ἐπιδιώκει. Ἀπὸ δῶ καὶ πέρα ἡ ζωὴ τῆς πιστῆς χήρας εἶναι μιὰ ζωὴ ἀφιερωμένη «ἀπὸ Ἀγάπῃ ποῦ πιστεύει καὶ ἀπὸ Ἡσίου ποῦ ἀγαπᾷ». Στὰ τριάντα της χρόνια χειροθετεῖται διακόνισσα ἀπὸ τὸν προκάτοχο τοῦ Χρυσόστομου στὸν πατριαρχικὸ θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως Νεκτάριο καὶ ἐντάσσεται ἔτσι μέσα σ' ἓνα ὀργανωμένο σύνολο, κατατάσσεται ἐθελοντικὰ στὸ στρατὸ τῶν γυναικῶν τῆς ἀγάπης.

Στὸ μεταξὺ ἀνεδαίνει στὸν πατριαρχικὸ θρόνον ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος. Ἡ Ὀλυμπιάς γίνεται δεξί του χέρι. Δὲν ἄργησαν ὁμοῦ λύκοι βαρεῖς νὰ σκορπίσουν καὶ ποιμένα καὶ πρόβατα. Τοῦς διωγμοὺς καὶ τὴν ἐξορία, τὰ ποικίλα δεινὰ τοῦ μεγάλου Ἱεράρχου τὰ συμμερίζεται κ' αὐτὴ ἀπὸ μακρῶν καὶ σχιζεται κυριολεκτικὰ ἡ εὐαίσθητη γυναικεῖα της καρδιά. Τὴν συκοφαντοῦν, τὴν σέρνουν στὰ δικαστήρια μὲ τὴ βαρεῖα κατηγορία ὅτι εἶναι ἔνοχη γιὰ τὴν πυρκαϊὰ τῆς βασιλικῆς τῆς ἁγίας Σοφίας. Στὴν αὐστηροτάτῃ ἀνάκρισι ποῦ ἔγινε, τὸ ἥρεμο θάρρος της καὶ ἡ δηκτικὴ εἰρωνεία στίς ἀπαντήσεις της τοῦς κατέπληξε ὁλοῦς.

Ἀλλὰ δὲν ἔφθαναν οἱ ἥθικοι πόνοι καὶ τῆς καρδιάς τὸ αἰμάτωμα. Ἦρθε καὶ ἡ βαρεῖα ἀρρώστεια, «πρὸς ἐσχάτας ἀναπνοάς», νὰ συμμαχῆσῃ μὲ τὰ ἄλλα βάσανα, μὲ τὸ βαρὺ πρόστιμο ποῦ τῆς ἐπεβλήθη καὶ μὲ τοὺς διωγμοὺς ἀπὸ τόπο σὲ τόπο, ποῦ ἀπογέμιζαν ἀργὰ καὶ σταθερὰ τὸ ποτήρι τῆς ζωῆς της μὲ πίκρες. Ἐπρεπε κ' αὐτὴ νὰ γευθῆ σὰν τὸ διδάσκαλό της τῆς ἐξορίας τὰ βάσανα γιὰ μιὰ ἀλτία τόσο τιποτένια: Γιατί δὲν ἠθέλησε νὰ ἐπικοινωνήσῃ μὲ τὸν ἀνάξιο ἐπίσκοπο Ἀρσάκιο.

Δὲν εἶναι γνωστὸ πόσα χρόνια μετὰ

(4) Διάλογος ἱστορικὸς περὶ τοῦ βίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσόστομου, Παλλαδίου Ἑλληνικῆ Πατρολογία Migne. Τόμος 47.

τὸ θάνατο τοῦ Χρυσοστόμου ἔζησε ἡ Ὀλυμπιάς, οὔτε ξέρομεν τὴν ἀκριβῆ χρονολογία τοῦ θανάτου της. Φαίνεται ὅμως ὅτι ἀσφαλῶς ζοῦσε ὅταν ὁ Παλλάδιος ἔγραψε (408 μ. Χ.) τὸ γνωστὸ διάλογο γιὰ τὸν Ἰωάννην τὸν Χρυσόστομο.

*

Μιὰ ἀπλὴ ζωὴ, μιὰ ζωὴ μὲ θλίψεις, μιὰ ζωὴ μὲ εὐγενικὰ ὄνειρα, ὅπως ἡ ζωὴ τῶσων ἄλλων, εἶναι ἡ ζωὴ τῆς Ὀλυμπιάδος, θὰ σκεφθῆ καθέννας ποῦ διάβασε τίς παραπάνω γραμμές. Κοινοτοπία λοιπὸν μιᾶς ζωῆς μὲ ὀρισμένα χαρακτηριστικὰ καὶ μὲ τὸ ἀπαραίτητο «τοπικὸ χρώμα», ποῦ δὲν εἶναι πάντοτε καὶ τόσο ἀξιόλογο; «Ὁχι! Ἡ μελέτη τοῦ χαρακτήρος, τοῦ ψυχικοῦ πλοῦτου, τοῦ ἠθικοῦ μεγαλείου καλῶτερα, τῆς Ὀλυμπιάδος μέσα στὴν ἐποχὴ ποῦ ἔζησε, δίνει ἀρνητικὴ ἀπάντησι στὸ ἐρώτημα αὐτό.

— «Ποταπὴ γυνὴ τυγχάνει οὕσα; ἐρωτᾷ τὸ ἓνα ἀπὸ τὰ δύο πρόσωπα ποῦ συνομιλοῦν στὸ διάλογο τοῦ Παλλάδιου.

— Μὴ λέγε γυνή, ἀλλ' ὅλος ἄνθρωπος» ἀνὴρ γάρ ἐστι παρὰ τὸ τοῦ σώματος σχῆμα, ἀπαντᾷ ὁ ἄλλος.

— Ἐν τίνι;

— Ἐν τε βίῳ καὶ πόνοις καὶ γνώσει καὶ τῇ τῶν περιστάσεων ὑπομονῇ».

Ἡ ἀνδρεία, ἡ ἡρωϊκὴ ὑπομονή, ἡ μόρφωσις, εἶναι τρία ἀπὸ τὰ πνευματικὰ μαργαριτάρια ποῦ κοσμοῦν τὴν «ἀνδρείαν γυναίκα», ὅπως τὴν ὀνομάζει ὁ Παλλάδιος, «ἦς ὁ ἔπαινος ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις ἐμπολιτεύεται πολλῶν ἔνεκεν, καὶ γένει καὶ πλοῦτιν καὶ παιδεῖα μαθημάτων πολυτελῶν». Κανεὶς ἀπὸ ὄσους κρίνουν ὀρθὰ δὲν τῆς βρῖσκει ψεγάδι, «ἐκ τῶς μέμφωσις ἔσται Ὀλυμπιάς», ὅπως διακηρύττει ὁ ἴδιος σύγχρονός της ἱστορικός. Μέσα στὸν πόνο ποῦ ἀπὸ τὰ παιδικὰ της χρόνια τὴν συντράφεψε, ὡς τὸν τάφο, ξεδίπλωσε ἡ Ὀλυμπιάς τὸ μεγάλο της ἀνάστημα.

Ἄς ἀφήσωμε καλύτερα τὸν Χρυσόστομο νὰ μιᾶς δώσῃ μιὰ σκιαγραφία τῶν παθῶντάς της. Σὲ μιὰ ἀπὸ τίς 17 ἐπιστολὰς του πρὸς τὴν Ὀλυμπιάδα, ποῦ σφίζονται καὶ θεωροῦνται ὄχι μόνο ἔργα χριστιανικῆς φιλοσοφίας, ἀλλὰ καὶ φιλολογικὰ μνημεῖα ἀνυπέρβλητα, τῆς γράφει: «Τί γὰρ ἂν τις εἴποι τὴν ὑπομονὴν τὴν ποικίλην καὶ πολυειδῆ καὶ πολῦτροπον, καὶ πόσος ἡμῖν εἰς τοῦτο ἀρκέσει λόγος, πόσον δὲ ἱστορίας μέτρον, εἴ τις τὰ ἐκ πρώτης ἡλικίας μέχρι τοῦ νῦν παθῆματά σου καταλέγοι, τὰ παρὰ τῶν οἰκείων, τὰ παρὰ τῶν ἀλλοτρίων, τὰ παρὰ τῶν φίλων, τὰ παρὰ τῶν ἐχθρῶν, τὰ παρὰ τῶν γένει προσηκόντων, τὰ παρὰ τῶν μηδαμόθεν προσηκόντων, τὰ παρὰ τῶν ἐν δυναστείαις, τὰ παρὰ τῶν εὐτελῶν, τὰ παρὰ τῶν ἀρχόντων, τὰ παρὰ τῶν ἰδιωτῶν, τὰ παρὰ τῶν εἰς τὸν κληρον τελούντων; Τούτων γὰρ ἕκαστον, εἴ τις διεξιῖο αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ μόνον, ἱστορίαν ὀλόκληρον ποιῆσαι τὸ διήγημα».

Καὶ ὅμως ὅλα αὐτὰ δὲν ἔκαμπταν τῆς ἀνδρείας γυναικὸς τὸ θάρρος, ἀλλὰ «τῷ πλήθει τῶν κακῶν καὶ νεανιεῦν μειζόως καὶ τῶν ἀγώνων ἡ προσθήκη, προσθήκη σοι δίδωσιν ἰσχύος», ὅπως τῆς γράφει ὁ ἐξόριστος ἐπίσκοπος.

Κι' ἔπειτα, κοντὰ στὰ πρῶτα, ἄλλα στολίδια ἀνεκτίμητα κάνουν πῶς θελκτικὴ τὴν ψυχικὴ της ὠραιότητα. Ἡ ἠθικὴ ἀνωτερότης καὶ ἀξιοπρέπεια, ἡ εὐγένεια τῆς ψυχῆς, ἡ σταθερότης, ἡ ἀπλότης, τὸ πνεῦμα τῆς θυσίας καὶ τοῦ ἡρωϊσμοῦ. Ποῖα ἀπ' ὅλα αὐτὰ τὰ ἀτίμητα στολίδια νὰ πρωτοθαυμάσῃ κανεὶς;

«Ἐγὼ οἶδά σου τῶν λογισμῶν τὴν εὐγένειαν», τὴν βεβαιώνει ὁ σεβαστός της διδάσκαλος, «οἶδα τῆς εὐλαθεοῦς σου ψυχῆς τὴν ἰσχύν, οἶδα τῆς συνέσεως τὸ πλήθος, τῆς φιλοσοφίας τὴν δύναμιν...».

Σταθερότης ποῦ δὲν ἐλύγισσε οὔτε μπροστὰ στὶς ἀπειλὰς καὶ τίς πιέσεις τοῦ ἰσχυροτέρου προσώπου τῆς βυζαντινῆς

αὐτοκρατορίας, τοῦ αὐτοκράτορος. Ἄξι-
οπρέπεια πού ἀπεσθόλωσε δικαστὴς καὶ
ἰσχυροὺς τῆς γῆς καὶ ἔκαμε σεβαστὴ μιὰ
νεκρὰ ἀδύνατη χήρα. Νὰ καὶ τῆς ἀπλό-
τητός της τὸ ἐγκώμιον: «Οὐ γὰρ τὴν
εὐτέλειαν θαυμάζω τῆς περιβολῆς μόνον
τὴν ἄφατον, καὶ αὐτοὺς τοὺς προσαιτου-
τας ὑπερακοντιζούσας, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀ-
σχημάτιστον μάλιστα, τὸ ἀνεπιτήδευτον
τῶν περιβλημάτων, ἅπερ ἅπαντα χρώ-
ματὰ ἐστὶν ἀρετῆς, τὴν ἐναποκειμένην
τῇ ψυχῇ φιλοσοφίαν ἐξωθεν ἀναζωγρα-
φούσας».

Καὶ αὐτὰ σὲ μιὰ ἐποχὴ πολυτελείας
ἀμύθητης μέσα στὴ βασιλεύουσα καὶ ἀ-
πὸ μιὰ κυρία τῆς ἀνωτέρας ἀριστοκρα-
τίας! Ἄλλ' ἀκριθῶς ἢ κυρία αὐτῆ ξε-
χωρίζε: ἀπὸ ἄλλες τις ἄλλες σύγχρονες
καὶ ὁμοίες της, γιατί δὲν ξεπάστηκε ἀ-
πὸ τὸν πλοῦτον της καὶ τὰ ἐξωτερικά της
προσόντα, ἀλλ' ἐκαλλιέργησε καὶ ἐπλού-
τησε τὸν ψυχικὸν της θησαυρὸν. Καὶ ἀκρι-
θῶς γι' αὐτὸ ἐπετέλεσε ἕνα τόσο μεγάλο
ἔργο πού καιρὸς εἶναι νὰ τὸ δοῦμε.

*

Εἶναι, ἀλήθεια, δύσκολο νὰ παρουσιά-
σῃ κανεὶς ἕνα ἔργο ἀγαθοποιῆς καὶ ἀ-
γάπης, ὅταν ἔχῃ γίνει ἀπὸ ἄνθρωπο πού
τὸ κάνει ἀφανῶς καὶ μὲ σύνθημα τὸ «μὴ
γνώτω ἢ ἀριστερά σου τί ποιεῖ ἢ δεξιὰ
σου». Κι' εἶναι βέβαιον πὼς ἡ παρουσί-
ασις αὐτῆ πολὺ θὰ ὑπολείπεται ἀπὸ τὴν
πραγματικότητά.

Στὸ μεγάλο σταθμὸ τῆς ζωῆς της, στὴν
κρίσιμη στιγμή πού σχηματίζονται οἱ
μεγάλαις ἀποφάσεις της γιὰ μιὰ ζωὴ ὁλο-
κληρωτικὰ ἀφιερωμένη, κάνει ἀμέσως
ἀποσυμφόρησι τῶν περιττῶν πραγμάτων,
πού εἶχε στὸ σπίτι της. «Τὰ σερικὰ ἡ-
μιφόρια τοῖς θυσιαστηρίοις ἐδωρήσα-
το»⁽⁶⁾. Τώρα πιά τὸ σπίτι της εἶχε ἄλ-

λον προορισμὸν. Ἐπρόκειτο νὰ γίνῃ κέν-
τρο πνευματικῆ, φιλοξενίας κέντρο, πού
θὰ ἔθωνε Ἀνατολὴ καὶ Δύσι καὶ θὰ πα-
ρεῖχε δωρεὰν κατοικία στοὺς χριστιανοὺς
πού συνέρρεαν στὴν Κωνσταντινούπολι
ἀπὸ ὅλον τὸν χριστιανικὸν κόσμον. Πόσα
καὶ πόσα σημαίνοντα πρόσωπα τῆς χρι-
στιανωσύνης, ἀλλὰ καὶ ἀπλῆς καὶ ἀγνω-
στες παρθένου, δὲν ἐφιλοξενήθησαν στὸ
φιλόξενο σπίτι τῆς Ὀλυμπιάδος, καὶ δὲν
ἤθραν περιβάλλον χριστιανικόν, ἀτιμό-
φαира ζεστή, περιποιήσεις καὶ κάθε ξε-
κούρασμα. Καὶ ὅταν στὰ 401 μ. Χ. 40
μοναχοὶ πρόσφυγες καταφεύγουν στὴν
Κωνσταντινούπολι ἀπὸ τῆ Νιτρία, καὶ
πάλι τὸ σπίτι τῆς Ὀλυμπιάδος εἶναι ἀ-
νοικτὸ γιὰ νὰ τοὺς δεχθῇ ὅλους⁽⁶⁾. Ἐ-
νας ἀπὸ τοὺς ὑψηλοὺς φιλοξενουμένους
της, ὁ ἀδελφὸς τοῦ Μ. Βασιλείου, ὁ ἁ-
γιος Γρηγόριος ὁ Νύσσης, τῆς ἀφιερώσει
ἀργότερα, κατὰ τὴ μαρτυρία τοῦ Παλλα-
δίου, τὰ σχόλια κάποιου ρητοῦ τοῦ Ἁ-
σματος τῶν Ἀσμάτων, πού ἔγραψε εἰ-
δικὰ γι' αὐτήν.

Μὰ μήπως ἦταν μόνον ἡ φιλοξενία, ἡ
τόσο ταίριαστὴ αὐτῆ ἀρετῆ στὴ χριστι-
ανὴ γυναίκα; Ἦσαν καὶ τόσες ἄλλες
ἐκδηλώσεις τῆς πολυπλευρῆς ἀνιδιοτε-
λοῦς ἀγάπης πού κάνουν τὴ χριστιανικὴ
καρδιά τῆς γυναίκας νὰ χωρῇ μέσα της
ὅλο τὸν κόσμον. «Ἀναλόγισαι», τὴν προ-
τρέπει ὁ Χρυσόστομος ἀπὸ τὸν τόπον τῆς
ἐξορίας του. «πὼς ἐκ πρώτης ἡλικίας
ἕως τῆς παρουσίας ἡμέρας οὐκ ἐπαύσω
τρέφουσα τὸν Χριστὸν, διψῶντα ποτίζου-
σα, γυμνὸν ἐνδύουσα, ξένον συνάγουσα,
ἄρρωστοῦντα ἐπισκοποῦσα, πρὸς δεδεμέ-
νον ἀπιοῦσα. Ἐνόησόν σου τῆς ἀγάπης
τὸ πέλαγος, ὃ τοσοῦτον ἠνέμφας, ὡς
πρὸς αὐτὰ τῆς οἰκουμένης τὰ πέρατα
μετὰ πολλῆς ἀφικέσθαι τῆς ρύμης». Καὶ
ὁ Παλλάδιος προσθέτει: «Καὶ τοὺς ἐλε-

(6) Παλαδίου, Λαοσιακὴ ἱστορία LXI, 3.

(6) Dictionary of Christian Biogra-
phy (IV) Smith-Wace.

εινούς οὐ μετρίως ἀνέψυξεν ἐν πᾶσι κἄν ἀπλῶς ἐκ μέρους πάντας τοὺς ἐπιδημοῦντας ἱερατικούς, ἀσκητῶν δὲ ἢ παρθένων ἀναριθμήτους». Ἐκεῖ ὁμοῦς ἔπου ἢ ἐφευρετικότης τῆς ἱεραῆς ἀγάπης τῆς Ὀλυμπιάδος ξεπερνοῦσε κάθε ὄριο, ἦταν στίς φροντίδες γιὰ τὸ Χρυσόστομο. Τί δὲν ἐπινοοῦσε ἢ εὐγενῆς διακόνισσα γιὰ νὰ τὸν ἀνακουφίσῃ!

Ἀλλὰ δὲν ἐσκόρπιζε ἀπὸ τὸν πλοῦτο της ἢ Ὀλυμπιάς μόνον στὴν Κωνσταντινούπολι, σὲ ὅσους εἶχαν ἀνάγκη. Ἡ ἀκτινοβολία τῆς ἀγάπης της, τῆς «μυρίας νικῶσης καμίνους», ἐφθασε σὲ χώρες μακρυνές κ' ἔρημες. Ὡς τὰ πέρατα τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας εἶχε φθάσει ἢ δόξα της. Καὶ χρησιμοποιοῦσε γιὰ ὄργανο στὴν ἱερῇ διακονίᾳ τῆς ἀγάπης, τὸν μεγαλόφωνο κήρυκα τῆς ἀγάπης, τὸν Χρυσόστομο, στὸν τόπο τῆς μαρτυρικῆς του ἐξορίας. «Ὅπως γράφει ὁ ἱστορικός Σωζόμενος, «ὁ Ἰωάννης καὶ φεύγων ἐπισημότερος ἐγένετο» χρημάτων γὰρ ἔχων ἀφθονίαν, ἄλλων τε πολλῶν προσφερόντων καὶ Ὀλυμπιάδος τῆς διακόνου πειμπούσης, πολλοὺς αἰχμαλώτους παρὰ τῶν Ἰσαύρων ληστῶν ὄνειτο καὶ τοῖς ἰδίοις ἀπέδιδου, πολλοῖς δὲ δεομένοις τὰ ἀναγκαῖα ἐχορῆγει...». Ὁ δὲ Μαρτύριος γράφει: «Ἐν ἐρημίᾳ καθήμενος ὁ Χρυσόστομος ψυχὰς μυρίας τὰς μὲν ἐκ τῶν βαρβαρικῶν ἐξωνοῦμενος χειρῶν, ὅς εἶχε μικροὺς καὶ πενιχροὺς χρήμασι... ἐτέροις λιμῶ καὶ φυγῇ πολειοῦμενος τοῖς τῆς ἀγίας ἡρώδος διατρέφων ἀλεύροισι» (7).

Καὶ δὲν ἦταν μόνον ἢ διατροφή τῶν πεινασμένων, ἢ ἐπίσκεψις τῶν ἀρρώστων καὶ οἱ χίλιες δυὸ ἀγαθοεργίες, μοναδικῇ ἀπασχόλησις τῆς Ὀλυμπιάδος. Εἶχε καὶ ἄλλα δύσκολα καὶ ὑπεύθυνα καθήκοντα: «Χαίρω εὐφραίνόμενος ἐπὶ τῇ σῇ

μεγαλοφροσύνῃ καὶ ταῖς ἐπαλλήλοις νίκαις, γράφει ὁ μαρτυρικός ἀρχιεπίσκοπος ἀπὸ τὴν Κουκουσό, οὐ διὰ σὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν μεγάλην καὶ πολυάνθρωπον πόλιν ἐκείνην, ἢ καὶ ἀντὶ πυργου καὶ λιμένος γέγονας καὶ τείχους, λαμπρὰν τὴν διὰ τῶν πραγμάτων ἀφείσα φωνή» (8). Κι' ἀλήθεια, τὰ πράγματα φωνάζουν ὅτι ἢ Ὀλυμπιάς ἦταν τὸ στήριγμα τῆς βασιλευούσης. Ὁ προκάτοχος τοῦ Ἰωάννου τοῦ Χρυσόστομου στὸν πατριαρχικὸ θρόνο Νεκτάριος εἶχε τὴν Ὀλυμπιάδα σύμβουλὸ τοῦ στὰ ἐκκλησιαστικὰ ζητήματα ὄχι λιγώτερο ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Χρυσόστομο. Καὶ γίνεται ἔτσι μιὰ γυναῖκα σύμβουλος ἐκείνου πὸ κατεῖχε τὸν πρῶτο ἐκκλησιαστικὸ θρόνο τῆς Ἀνατολῆς. Τόση ἦταν ἢ σύνεσις της καὶ ἢ κριτικὴ της ἰκανότης. Ἀλλὰ καὶ δεῖν ἢ τρομερῇ θύελλα ἔρχεται νὰ πετάξῃ τὸ στοργικὸ ποιμενάρχη στὰ ἄξανα βουνὰ τῆς Ἀρμενίας, καὶ τότε ἢ Ὀλυμπιάς μένει πιστὴ στὴν προσφορὰ τῶν πολυτίμων ὑπηρεσιῶν της. Σύμφωνα μὲ τὶς ὁδηγίες πὸ τῆς δίνει στίς μακρὲς ἐπιστολές του, φροντίζει ἢ Ὀλυμπιάς γιὰ τὸν διακονισμὸ σοβαρῶν ζητημάτων τῆς Ἐκκλησίας. «Ὅταν ὁ Χρυσόστομος πληροφορηθῆι τὸ θάνατο τοῦ ἐπισκόπου Γοθίας Οὐνίλα, ἀμέσως τὴν εἰδοποιεῖ νὰ φροντίσῃ αὐτὴ γιὰ τὴν ἀντικατάστασί του! Κι' ἐνῶ ἔνα τέτοιο μέγαλο καὶ πολύπλευρο ἔργο ἔφερε εἰς πέρας ἢ Ὀλυμπιάς, ἢ ταπεινοφροσύνη της ἦταν κατὰ τὸ θαυμαστό. Ποτὲ δὲν φρονοῦσε ὅτι εἶχε κάμει κάτι σπουδαῖο.

Ἀλλὰ καὶ πόσες ὑπεράνθρωπες ἐνεργεῖες δὲν ἔκαμε γιὰ νὰ γλυτώσῃ τὸ σεβαστὸ της ἱεράρχη ἀπὸ τὴν ἐξορία! Ὁ βαθύς της πόνος γιὰ τὸ χωρισμὸ ἀπὸ τὸν ἀγαπητὸ διδάσκαλο καὶ πνευματικὸ της πατέρα, μὲ τὸν ὅποιο τὴν συνέδεαν δεσμοὶ τόσο ἱεροί, ἀλλὰ καὶ ὁ πόνος γιὰ

(7) Ἐγκώμιον εἰς Ἰωάννην Χρυσόστομον Migne, τόμος 47, σελ. XI, III.

(8) ΣΤ' ἐπιστολῇ.

τόν τρομερό σάλο πού είχε δημιουργηθῆ στην Κωνσταντινούπολι μετὰ τὴν ἀποχώρησί του, τὴν κάνουν νὰ κινήσῃ πάντα λίθον γιὰ νὰ τὸν ἐπαναφέρῃ, ἢ, τουλάχιστον, νὰ τοῦ βελτιώσῃ τίς συνθήκας τῆς ζωῆς του. Μάταιες προσπάθειες πού μεγαλώνουν τὸν πόνο καὶ σχίζουν τὴν καρδιά τῆς γυναίκας μετὰ τὴν ἀτσαλένια θέλησι. Καὶ θαυμάζει κανεὶς, μέσα στὰ ἀθάνατα αὐτὰ ἀριστουργήματα τῆς ἐπιτολιμαίας χριστιανικῆς φιλολογίας, τὸ θαυμασιὸ τοῦ μεγάλου πατρὸς μπροστὰ στὸ ἱθιῶκό μεγαλεῖο τῆς Ὀλυμπιάδος. Τὴν παρατηρεῖ καὶ συγχρόνως τῆς ψάλλει: ἐγκώμια. «Οἶδα σου τῆς φιλοσόφου ψυχῆς τὰ νεύρα!»⁽⁹⁾, τῆς γράφει, πού ὅσο αἰ θλίψῃς καὶ οἱ διωγμοὶ ἐμεγάλωναν, τόσο καὶ αὐτὰ ἐγίνοντο «ἐντονώτε-

ρα» καὶ ἡ ψυχικὴ ἀντοχὴ γιγαντωνόταν, δυναμιωμένη ἀπὸ τὰ λόγια τῆς παρακλήσεως, πού εἶναι ἀπόσταγμα ἀπὸ τὰ λόγια τῆς Γραφῆς, ὅπου «ὁ Θεὸς πάσης παρακλήσεως» τὰ ἔχει θησαυρίσει.

Καὶ ὅταν ὁ ἥρωϊκὸς ποιμενάρχης ὑποκύπτει στὶς ἀφάνταστες κακουχίες καὶ περνᾷ ἀπ' τὴ ζωὴ αὐτὴ στὴ ζωὴ τῆς αἰωνιότητος, ἡ Ὀλυμπιάς μένει ἀκόμη γιὰ νὰ σκορπίξῃ τὴ χαρὰ στοὺς πονεμένους, πού τοὺς ἐνοιώθε τόσο βαθεῖά! Συνεχίζει τὴ ζωὴ τῆς ἐκδαπανήσεως στὸ βωμὸ τῆς ἀγάπης καὶ «ἐν τοσοῦτοις κατορθώμασι κομῶσα» καὶ «τῆς ἀψίδος τῶν οὐρανῶν ἀψαμένη»⁽¹⁰⁾ προγεύεται ἀπ' αὐτὸν τὸν κόσμον τὴ χαρὰ τοῦ οὐρανοῦ.

ΦΟΙΒΗ ΣΤΕΦΑΝΑ

(9) Β' ἐπιστολῆ.

(10) Β' ἐπιστολῆ.

Ο ΑΥΤΡΩΤΗΣ

Ἀπόψε σπᾶσαν τὰ δεσμά μας...
Ἀπόψε καθὼς ἡ ἀστάρτη μᾶς φιλοῦσε
μὲ τὸ χλωμὸ τῆς φῶς...
—Σκλάβων σφετετὸς—
Κι' ἦταν συντρόγιατα τὰ δνειρά μας,
καὶ κανεὶς πιά δὲν καρτεροῦσε.
Μαύρη κωθρὴ ἢ ἐλλίδα,
γύρω μας πάντα τὰ σκοτάδια,
καὶ στὴν καρδιά μας πούταν ἄδεια
καμμιὰ ἡλιοῦ χρυσὴ ἀχτίδα...
Κι' εἴμαστε πάντα ἀγαροὶ ραγιαδες,
καὶ τὸ μικρὸ ψωμί μ' αἷμα ραντισμένο,
χωρὶς σκοπὸ σκυμένοι δαυλευτάδες
σὲ κάποιο κάστρο ἐρημωμένο.
Μακροῦ ἀπ' τὴ γῆς,
μακροῦ ἀπ' τὸν ἥλιο, καὶ τὸ φῶς,
χωρὶς τὸν πόθο μᾶς μαρμαρυγῆς.
Ἐνα κοπάδι θλιμμένων στρατοκόπων,
χωρὶς τὴ δύναμη τοῦ νοῦ καὶ τῆς ψυχῆς,
μὲ τὴν σφραγίδα τῶν τρελλῶν καὶ τῶν
[εἰλώτων,

τινφλά σκουλήγια μέσ' στὸ τέλημα τῆς σι-
[γῆς.
Μ' ἀπόψε στὴν καρδιά μας λὲς καθὼς
γλύστρησε μιὰ φωτὸς ἀχτίδα,
—γαλάζια ἐλλίδα!—
καὶ στὴ γαλήνη κάποιου ἐσπερινοῦ
τὰ κουρασμένα ἀπλώσαμε φτεροῦ μας.
κάποιος μᾶς ἔδειξ' ἀπὸ κεῖ τὸν δρόμο...
κάποιος μᾶς ἔσπασε ἀπόψε τὰ δεσμά,
καὶ στὸ σκοτάδι τῆς νυχτιᾶς
ἐτάραξε τὰ στάσιμα νερά
ἀπόψε πού μουχλιάζαν στὴν καρδιά μας.
Κι' ὕστερα ζωντανέψαν τὰ δνειρά μας...
μέσα σὲ φῶς, γαλάζιο φῶς, καὶ ἥλιο
γίναμ' ἐργάτες στὸ μεγάλο τὸ Βασίλειο
μ' ἕνα παλιὸ γιγάντιο, ὠραῖο,
μ' ὀδηγητὴ τὸ Ναζωραῖο,
τὸν Ναζωραῖο!
Βρήκαμε τῆς ζωῆς μας τὸ σκοπὸ,
—γέλιο, ἀγάπη, τραγοῦδι χαρωπὸ.

ΝΙΚΟΣ ΚΑΜΒΥΣΗΣ

Φως στό σκοτάδι

ΔΙΗΓΗΜΑ

Ἄπ' ὅλα τὰ παιδιά τῆς «Χριστιανικῆς Συντροφιάς», ὁ Νίκος ἔτυχε νά γνωρίσει περισσότερο μερικούς πού καθόντουσαν στόν Πειραιᾶ. Ἔτσι πού τόν ἔχανες, πού τόν εὕρισκες-τότε νά τρέχει βιαστικός στή Λεωφόρο Σωκράτους, πηγαίνοντας νά συναντήση τοὺς φίλους του μέ τῆν καρδιά γεμάτη χαρούμενη προδοκία, τότε νά κἀνη μαζί τους περίπατο στήν Πειραιϊκή καὶ τότε στό γραφειάκι πούχαν νοικιάσει κάπου κοντὰ στή Φρεατῦδα.

Ἦταν ἓνα χωριστό καμαράκι μέ μιὰ ταρτσούλα μπροστά. Ψηλά, ἀνέβαινες μέ μιὰ ξύλινη ἀνεμόσκαλα. Σάν περιστεριώνας-ἔτσι τῶλεγαν κι' αὐτοὶ καὶ γελῶγαν. Τὸ ἀγαποῦσαν ὅμως. Ἦτανε παμπάλαιο, ἀλλὰ τ'ῶχανε πνίξει στόν ἀσβέστη μόνοι τους κι' εἶχανε ντύσει τὸ ταβάνι μέ σανίδες. Τί γέλοια πού κάμανε κείνο τ' ἀπόγευμα, πού κουβαλάγανε κάτι πελώριες τάβλες μέσα στά κέντρα, κοτζᾶμ ἀκαδημαϊκοὶ πολίτες, σοῦ λέει ὁ ἄλλος!

Ἐκεῖ μαζενόντουσαν καὶ συζητάγανε, ἀλλὰ συχνὰ μεταφέρανε τῆ συζήτησι σὲ κανένα ζαχαροπλαστεῖο μέ ζεστοὺς λουκουμάδες ἢ σὲ περίπατο, στήν Κασιέλλα καὶ στήν Πειραιϊκή.

Ἦτανε μιὰ θαυμάσια παρέα. Κανόνιζαν τί θὰ διαβάσουνε γιὰ νὰ συμπληρώσουνε τῆ γενική τους μόρφωσι, φρόντιζαν καὶ γιὰ τὴν ἄλλη τουρ μελέτῃ τὴν πανεπιστημιακή, ἔκαναν ἐκδρομές, κο-

λυμποῦσαν. Παρακολοῦθούσανε καὶ τὴν πνευματικὴ κίνησι τοῦ τόπου, τὰ βιβλία, τὰ περιοδικὰ, κύτταζαν νά γνωρίσουνε καὶ προσωπικὰ ὅποιον ἐφανέρωνε κάτι σύμφωνο μέ τίς ἰδέες τους. Ἄλλὰ ὅλ' αὐτὰ, πές, δὲν εἶναι τίποτε, μπροστά σ' ἐκεῖνο πούχανε μοναδικὴ τὴ συντροφίαν ἐτούτῃ: Λέγαν ὁ ἓνας στόν ἄλλο ὅ,τι ἀποτελοῦσε τὴν ἐσώτερη πείρα τους. Ἐκτός ἄπ' τὸν Νίκο, ὅλοι οἱ ἄλλοι-ποιὸς λιγώτερο ποιὸς περισσότερο-εἶχανε γνωρίσει ἀπὸ χρόνια τὸν Χριστιανισμό. Τὸν ἐξοῦσανε ὁλοένα κι' ἀνταλλάζανε τίς ἰδέες καὶ τὰ αἰσθήματα πού τοὺς γεννοῦσε.

Στόν Πειραιᾶ κατέβαινε κι' ὁ «ἀρόμοδος» γιὰ τὴν ὁμάδα τῶν φοιτητῶν τῆς «Χριστιανικῆς Συντροφιάς». Λοιπόν, αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος ἦτανε κάτι σπουδαῖο, κάτι ἄξιο νά τὸ γνωρίσης, ἓνα... θαῦμα! Ἐνα θαῦμα μέ κρέας καὶ μέ κόκαλα ὅπως ἐμεῖς, μέ τὴν περιποιημένη ἐμφάνισι σοβαροῦ κυρίου τῆς ἐποχῆς. Ἄλλ' αὐτὸ ἦταν τὸ πῶθ θαυμάσιο: Γιάτι μέσα σὲ τέτοιο ἐξωτερικὸ δὲν εἶχε ξαναβορῆ ὁ Νίκος παρόμοιο περιεχόμενο! Μὲ λίγα λόγια: Ἐνας ἄνθρωπος εὐτυχιμένος-στόλεγε καθαρά κι' ἀδίσταχτα, ἀλλὰ στό φώναζε κι' ὅλη ἡ συμπεριφορὰ του-πού σὲ καλοῦσε καὶ σένα νά γνωρίσης τὸ ἀπλὸ μυστικὸ του. Μποροῦσε νά τὸ συνοψίσῃ σὲ μιὰ λέξι, σ' ἓνα ὄνομα: «Χριστός».

Δὲν εἶχε τίποτα τὸ ἀπόκοσμο, τίποτα τὸ διαφορετικὸ, τὸ ἰδιαίτερο. Ἦταν ἓνας οἰκογενειάρχης μέ γυναῖκα καὶ παιδιὰ-γυναῖκα καὶ παιδιά τῆς ἰδίας μ' αὐτὸν θαυμαστῆς πάστας, ἐπαίξε ὅλα τ' ἀθλητικὰ παιγνίδια, ἀγαποῦσε πολὺ τὸ

(*) Καὶ τὸ διήγημα αὐτὸ ἀποτελεῖ αὐτοτελῆ συνέχεια τῶν τριῶν ἄλλων πού δημοσιεύθηκαν στό προηγούμενα τεύχη τῶν «Ἀκτίνων».

κολύμπι καὶ τὸ κουπί, τοῦ ἄρρεσε ἡ εὐ-
χάριστη συντροφιά καὶ τὰ νόστιμα ἀ-
στεία. Ἀκόμα, ἦτανε διαβασμένος κι' ἔ-
νοιωθε με πολλὴ θεριμότητα τὴν τέχνη.
Κι' ὅμως μέσα σ' αὐτὸ τὸ συνηθισμένο
ἔξωτερικό ἔβλεπε ἀναμένη μιὰ φωτιά!
Μιὰ θεώρατη φωτιά, πού τριζοβολαίει
καὶ σπιδίζει, ὅλη κίνησι καὶ ζωή. Δὲν
μποροῦσες νὰ τὸν ἐξηγήσης παρὰ με-
τὴν ἀκόλουθη ὑπόθεσι, πού κι' αὐτὸς
σοῦ τὴν ἐπιβεβαίωνε-ναί, ἀγαπητὲ Νί-
κο, ἔτσι ἀκριβῶς εἶναι, ὅπως λέτε-πὼς
αὐτὴ τὴν εὐτυχία πού τὴν κυνηγᾶμε ὅ-
λοι μας στὰ πιὸ ἀνόμοια καὶ τὰ πιὸ ἀ-
πίθανα πράγματα, αὐτὸς τὴν εἶχε βρῆ.
Εὐτυχία ἀληθινή, χειροπιαστή, ὄχι ψέμ-
ματα. Ὅχι φαντασίες καὶ ὄνειροπολή-
ματα καλλιτεχνικά ἢ ἀρρωστημένα. Εὐ-
τυχία νὰ σοῦ ἡμερεῦη τὴν ὅποια πίκρα,
νὰ σὲ βαστάη ὁρθὸ μ' ὅποια καταφορά,
νὰ καταλαγιάζη μέσα σου τὴν ἀσίγα-
στη σ' ἐμᾶς ἀναήτησι καὶ νὰ σοῦ γε-
μίξη τὸ στήθος ἀπὸ φῶς. Καὶ τὴν εἶχε
βρῆ τὴν εὐτυχία ὄχι στοὺς πόλους τῆς
Γῆς, σὲ μακρονήν ἔρημο ἢ σ' ἀνεξε-
ρευνήτες ἄξενες χῶρες. Οὔτε σὲ παλά-
τια πού πρόλει, γιὰ νὰ πατήσης τὸ κα-
τώφλι τους, νὰ κάμης τ' ἀκατόρθωτα καὶ
τ' ἀδύνατα. Τὴν εἶχε βρῆ τὴν εὐτυχία
ἐκεῖ δὰ προστά μας, κάτω ἀπ' τὰ μάτια
μας, πὲς μέσα στὴν τσέπη μας! Καὶ μιὰν
εὐτυχία τόσο ἀπέραντη, πού δὲν κινδυ-
νεύει νὰ σωθῆ, ὅσα στόματα κι' ἂν ρι-
χτοῦν ἀπάνω της νὰ ξεδιψάσουν.

Ὁ Νίκος εἰσέπλεσε ἀπὸ κοντά. Δὲν
τ' ἀποφάσισε. Ἐπίασε τὸν ἑαυτὸ του
πού τὸν κίλας ἀρχίσει. Γιατί σ' αὐτὸ
τὸν ἄνθρωπο ὅλα τὰ παραπάνω μεταφο-
ζόντουσαν σὲ κάποια ἔλξι, ἔλξι ὄχι ἀπ'
τὴν προσωπικότητά του, ἀλλ' ἀπὸ κά-
ποιαν οὐσία πού τὸν εἶχε ποτίσει καὶ τὸν
εἶχε ἀλλάξει ἴσαμε τὸ μικρὸ του δαχτυ-
λάκι.

Ἐκεῖνος εἶδε τὴν ὄρεξι τοῦ Νίκου καὶ
δὲν τοῦ ἀρνῆθηκε, ὅταν τοῦ ζήτησε νᾶρ-

χεται κι' αὐτὸς στὸν κύκλο τους.

—Διαβάζουμε, τοῦ εἶπε, ἕνα κομμάτι
ἀπ' τὴ Γραφή καὶ συζητᾶμε πάνω σ'
αὐτό. Ἀφοῦ σᾶς ἐνδιαφέρει, εὐχαρίστως
ναρθῆτε.

Κι' ἐπῆγε. Συναντήθηκαν, ἕνα ἀπο-
μεσήμερο, πίσω ἀπ' τὴν Ἀκρόπολι, κά-
που κοντὰ τὸ ἀρχαῖο Θέατρο τοῦ Διο-
νύσου. Βρῆσαν ἕνα ἡσυχο μέρος, ἀνά-
μεσα σὲ μικρὰ πεῦκα, κι' ἐκάθησαν χά-
μω, σὲ πέτρες.

Διαβάστηκαν μερικοὶ στίχοι ἀπόνα
Εὐαγγέλιο κι' ἡ ἔννοιά τους ἀναπτύχθη-
κε με τὴ συζήτησι. Ἐλεγαν γιὰ κάποια
ἀλλαγὴ τῆς οὐσίας τοῦ ἀνθρώπου πού
γίνεται Χριστιανός. Ὁ ἴδιος ἄνθρωπος,
πού τὸν βλέπεις ὅμοιον ὅπως καὶ χιτῆς,
δὲν εἶναι πιά ὁ ἴδιος, ἅμα πιστέψη. Ὁ
ἄνθρωπος, βέβαια, δὲν εἶναι τὸ ἔξωτε-
ρικό του. Εἶναι κάτι ἄλλο, κάτι πού πα-
σχίζουμε, λόγου χάρι, νὰ τὸ ἰδοῦμε ν'
ἀνεβαῖν στὴν ἐπιφάνεια στὰ μάτια τοῦ
φίλου, κάτι πού ὄρες-ὄρες φωτᾶει ἐκεῖ
μέσα, σὲς κόρες τῶν ματιῶν, σὰν τρε-
μουλιαστὸ ἀστεράκι. Λοιπόν, αὐτὴ ἡ ἄ-
γνωστη οὐσία, κρυμμένη μέσα σὲ τέτοιο
ἄφθαστο βάθος, ὅταν ἐνωθῆ με τὸν Θεό,
ἀλλάζει, χρωματίζεται, γίνεται φωτερὴ
καὶ λαμπρῆ. Γίνεται κάτι ἀκόμα πιὸ ἀ-
πιαστο κι' ἀδιανόητο ἀπὸ πρῖν, γιατί
μπολιάζεται με τὴν θεϊκὴν οὐσία. Δὲν
μπορεῖς νὰ τὴν ἰδῆς με τὰ μάτια σου
τὴν ἀλλαγὴν ἐτούτη. Μπορεῖς ὅμως νὰ
ἰδῆς, ν' ἀκούσης, νὰ ψηλαφήσης τ' ἀπο-
τελέσματά της. Ἄκου: Πρῶτα-πρῶτα
παύει τὸ ἀγρίωμα τοῦ ἀνθρώπου, πού
νοιῶθε μονάχος μέσα στὴ θάλασσα τῆς
πολνκοσμίας. Μιὰ ἀνακούφισι, ἕνα αἰ-
σθημα γαλήνης. Κάποια τάξι παραβια-
σμένη ξανάρθε στὴ θέσι της. Μιὰ ἀνω-
μαλία ἔφυγε ἀπ' τὴ μέση. Κάτι στραβὸ
κι' ἀνάποδο, πού στεκόταν ἐκεῖ μπροστά,
ἐμπόδιο σὲ μάτια καὶ σὲ πόδια, ἀνοιξε
τὸ δρόμο: Εἶναι γιατί τώρα, με τὴν πί-
στι, ὁ ἄνθρωπος ἐνώθη με τὸν Θεό.

Σὰν ἓνα χαμένο πρόβατο πὸν ξαναβρέθηκε μέσα στὸ κοπάδι του, σὰ μιὰ σταγόνα νεροῦ πὸν ἔγινε ἓνα μὲ τὴ μεγάλη θάλασσα. - Εἰπούτος ὁ κόσμος δὲν ἔχει εἰκόνα ἀνάλογη μ' αὐτὸ τὸ θαῦμα. Τὸ πολὺ πὸν μπορεῖς νὰ πῆς: "Ἐνα αἰσθημα ἁρμονίας.

"Ἔτσι τ' ἄκουσε ὁ Νίκος αὐτὰ πὸν εἶπαν τὰ παιδιὰ ἐκεῖνο τ' ἀπόγευμα. Καὶ νὰ ἰδῆς πὸν τὰ λόγια τους τὰ τόνιζε ὁ ἥλιος. "Ἀστραφταν ἐκεῖ δά, κάτ' ἀπὸ τὴς πράσινες βελόνες τῶν πεύκων, σὰ χαρούμενες φλογίτσες, σὰ μικρὲς ἀστραπὲς χαρῶς. Καὶ τὸ γαλάζιο τ' οὐρανοῦ, σὰν ἓνα χαμογελαστὸ μάτι, εἶχε ἔρθει ὡς κάτω, εἶχε ἀκουμπήσει πάνω στὴς κορφὲς τῶν δέντρων κι' ἄκουγε κι' αὐτό. Τριγύρω γελαστά, εὐτυχισμένα, πρόσωπα.

*

Γνωρίστηκε λοιπὸν ὁ Νίκος μὲ τὸ Εὐ-αγγέλιο. Μέσα στὸ βιβλίο αὐτὸ ἔνοιωθες κάποια παρουσία. Τὰ λόγια βγαίνουν ἀπ' τὸ χαρτί, ἀνεβαίνουν, ζωντάνευαν μπροστά σου. Κι' ἦτανε κάτι πὸν εἰσχωροῦσε μέσα σου. Σ' ἔκανε πρῶτα-πρῶτα νὰ γνωρίσης τὸν ἑαυτὸ σου. Ἐκεῖ ποῦ-ξαιρες πὸς θαύρισκες σκοτάδι, σοῦριχνε φῶς. Ἐβλεπες. Κι' ἦταν τόσο ἀπλό αὐτό: "Ὅπως τὸ νὰ φέρης ἓνα φῶς σ' ἓνα σκοτεινὸ μέρος.

Μερικὲς φορὲς ἔπιανες τὸν ἑαυτὸ σου πὸν ζήτηγε νὰ ρίξη κουρτίνες πάνω σὲ κάτι ποῦθελε νὰ τὸ κρύψει. Ἀποτραβίσσον πρὸς τὰ πίσω. "Ὅμως τὸ φῶς προχωροῦσε δίχως τίποτα νὰ μπορῆ νὰ τὸ ἐμποδίσῃ. Ἐκείνη ἡ φρασούλα ἦταν ἓνα κοφτερὸ μαχαίρι πὸν ἔφτανε ἴσαμε τοὺς ἄρμους τῆς ψυχῆς.

"Ὅμως αὐτὸ τὸ ἀποτράβηγμα δὲν ἐβάσταγε πολὺ. Μόνον στὴν ἀρχὴ ξαφνιαζέσαι, τρομάζεις καὶ πᾶς νὰ κρυφτῆς,

νὰ ταμπουρωθῆς. Ἄλλὰ ὕστερα καταλαβαίνεις: Δὲν ἔρχεται κανένας νὰ σὲ χτυπήσῃ. Νά, γιὰ κῦττα. Τὸ φῶς αὐτὸ πὸν πλησιάζει τὴς ντροπὲς σου, δὲν τὸ βαστάει χέρι. Δὲν θὰ βρῆς πίσω του ἓνα μοχθηρὸ μούτρο. Εἶναι μονάχο φῶς. Ἄλλα μάτια δὲν εἶν' ἐδῶ μέσα, ἐκτός ἀπὸ τὰ δικὰ σου. Γιὰ νὰ σὲ ὑπηρετήσῃ λοιπὸν ἦρθε τὸ φῶς.

Ξεθαυρεῖς λίγο, προχωρεῖς κῦττα-ζοντας ὀλοένα ἐρευνητικά, πηγαίνεις παντοῦ, βεβαιώνεσαι. Ἀλήθεια, δὲν εἶναι κανεὶς.... Τί περίεργο!

Λίγο-λίγο συνθίζεις, σοῦ περνάει ὀλότελα ὁ τρόμος. Καὶ τότε ἀρχίζει ἡ χαρά. Τώρα πὸν βλέπεις, μάλιστα. Μπορεῖς νὰ κινήθῃς, νὰ ἐνεργήσῃς, ν' ἀγωνιστῆς.

Λοιπὸν, ὁ Νίκος ἐρρίχτηκε μὲ τὰ μούτρα σ' αὐτὸ τὸ βιβλίο πὸν τὰ ξέρει ὅλα. "Ὅ,τι σὲ πονάει, ὁ,τι σ' ἀνησυχεῖ καὶ σὲ ταράζει. Τὸ κῦτταζε μὲ δέος κάθε φορὰ πὸν τῶνοιωθε νὰ τὸν ξεσκεπάζῃ. Τὸ κρατᾶς στὸ χέρι σου ὕστερα-ἓνα μικρὸ βιβλίο-κι' ἀπορεῖς πὸς δὲ σὲ λιώνει ἓνα τέτοιο βάρος.

"Ἄλλ' αὐτὰ στὴν ἀρχή. "Ὑστερα ἦρθε κάτι ἄλλο, πιὸ καλὸ καὶ πιὸ σπουδαῖο: Ἐκεῖ μέσα ἦταν ὁ Φίλος, ὁ Θεσαυρὸς. Κλαῖς; Φωνάζεις; Ἀγριεύεις μέσα στὴ νύχτα; Ληστὲς σ' ἄρπαξαν, θηρία σὲ τραβᾶνε; Ἡ κραυγὴ σου ξεσηκώνει τοὺς τρόμους μὲ τὴν ἀπόγνωσί της μέσα στὸ σκοτάδι; Σκοῦξεις ἀτελεισιμένα γιὰ ὄλους ἐτούτους τοὺς ἐχθρούς, φυλακισμένους μέσα στὸ στήθος σου; Ἄκου: Μέσ' ἀπὸ τὰ φυλλάρια τούτου τοῦ βιβλίου θὰ βγοῦνε στὸν ἀέρα τὰ βάλσαμα. Μερεῦνουν τὰ θηρία, κάνουνε τοὺς ληστὲς νὰ σπάσουνε τὰ σπαθιά τους, ξεμερώνουνε τὴν πιὸ ὄμορφην Ἀδύη. Τὰ βάλσαμα.

ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ ΤΗΣ ΖΩΗΣ

Στό καλοκαιριάτικο δειλινό, είχα τὴν καλὴ τύχη ν' ἀπολαμβάνω τὴ δροσιά ποὺ χαίρξει μὴ καταπράσινη γωνιά τοῦ Ζαπλείου καὶ ἡ συντροφιά ἐνὸς ποιητῆ.

Μπροστά μας, στὴ μέση τῆς μικρῆς πλατείας τοῦ πάγκου, ἔστεκε, σκαλισμένος σὲ μάρμαρο, ἕνας ἐθνικὸς εὐεργέτης, σφιγμένος σὲ ψηλὸ κολάρο καὶ ρεντεγκότα. Ὑπομονητικὰ φαίνεται νὰ πέρασε τὴ ζέστη τῆς ἡμέρας καὶ τώρα, χωρὶς νὰ σκυθρωπάζῃ τὸ καλοκάγαθο πρόσωπό του, ἀνέχεται τὶς χαριτωμένες—ὄχι ὅμως καὶ ἀβλαβεῖς στὴ λευκότητα τοῦ μαρμάρου του—ἐπισκέψεις σπίνων, χελιδονιῶν καὶ σπουργιτιῶν τοῦ κήπου.

—Δὲν βγάζει πιά ἡ νεώτερη Ἑλλάδα ἐθνικοὺς εὐεργέτες, εἶπε ἀπλᾶ ὁ φίλος μου, κνιτάζοντας τὸν παληωμένο μαρμάρينو ἀνδριάντα.

Ἔτσι ἦταν.

—Γιατί ἄραγε; Ξαναεἶπε κυλώντας

μὲ τὸ παπούτσι τοῦ ἑνα χαλικάκι, ποὺ χαράκωνε μὲ τὸ κύλισμά του στὴ γῆ ρόμβου. Ἴσως ἢ φτώχεια...

—Λές; Νομίζω, μᾶλλον τὸ κλίμα δὲν τοὺς σήκωνε. Τὸ περιφρημὸ «μοντέρνο» κλίμα...

Τὸ θέμα ἦταν ἐνδιαφέρον καὶ ἡ ὥρα κατάλληλη γιὰ κουβεντούλα, ἔπειτα ἀπὸ τὴ δουλειά τῆς ἡμέρας. Ἐλαφριά καὶ ἀθόρυβη ἢ ἀπογευματινὴ αὔρα-προνόμιο τῆς ἀθηναϊκῆς πλατείας-τράτερε τὴν ὥρα, πάνω στοὺς ἀέρινους δίσκους τῆς, ἀκριβὰ ἀρώματα ἀπὸ τὸ ἀντικυρῶντο παρτέρι.

Μᾶς διέκοψε ὅμως ἕνας συμπληθηκὸς κύριος μὲ ὄχρὸ πρόσωπο. Σταμάτησε μπροστά μας, ἔπιασε μὲ οἰκειότητα τὰ δύο χέρια τοῦ φίλου μου καὶ τὰ σφιγγεῖ θεομᾶ. Κάθεται ἔπειτα κοντά μας, στὸ περίσσειμα τοῦ πάγκου καὶ μὲ φανερὴ συγκίνηση ἀπευθύνεται στοῦ φίλου μου.

—Μὲ συγχωρεῖτε γιὰ τὸ πολὺ θάρρος μου—δὲν τὸ δικαιολογεῖ ἴσως ἢ μικρὴ ὡς τώρα γνωριμία μας. Δὲν φαντάζεσθε ὅμως πόσο καλὸ μοῦ κάνετε, χωρὶς νὰ τὸ ξέρετε... Εἶμαι πολὺ συγκινημένος πὸν ὅς συνήντησα ἔτσι Ξαφνικά...

Ἀπόρησε ὁ φίλος μου.

—Ἐγὼ οἶς ἔκανα καλὸ; Πότε;

—Σεῖς, μάλιστα, ἐπιμένει ὁ κύριος μὲ τὸ ὄχρὸ πρόσωπο.

Καὶ ἄρχισε, χωρὶς δυσκολίες νὰ μᾶς διηγῆται:

Λίγες ἡμέρες εἶχε πὺ βγῆκε ἀπὸ τὸ

νοσοκομείο. Μήνες είχε κλεισθῆ ἐκεῖ μέσα, ἔρρημος ἀπὸ συγγενεῖς-ἐργένες ἦταν -ἔξαχασμένος ἀπὸ φίλους. (Θυμῆθηκα τότε ἓνα πολὺ γνωστὸ λογοτέχνη πού διηγείτο σ' ἓνα πανηγυρικό τεῦχος γιὰ τὸν Παλαμᾶ, πὼς ἔπαψε νὰ τὸν ἐπισκέπτεται ὅταν ἀρρώστησε γιατί, ὅπως ἔλεγε, δὲν είχε πιά τίποτα ν' ἀποκομίσει ἀπὸ τὴ συντροφιά τοῦ ἀρρωστοῦ Παλαμᾶ. Ἐνῶ, ὅταν ὁ Παλαμᾶς ἦταν στὴν ἀκμή του, κάθε Κυριακὴ περνοῦσε τὸ βράδυ του δειπνῶντας στὸ σπίτι τοῦ ποιητή! Καταλαβαίνει κανεὶς τώρα τὴν ἐρημιὰ τοῦ κυρίου πὺν μᾶς μιλοῦσε, πὺν δὲν ἦταν κἂν ἓνας Παλαμᾶς....). Βιδωμένος λοιπὸν στὸ κρεβάτι του ζοῦσε τὸ γνωστὸ διπλὸ δρᾶμα τῶσων ἀρρώστων. Τὸ φυσικὸ βάσανο τῆς βαρεῖας κι' ἐπικίνδυνης ἀρρώστειας μὲ καὶ τὴν ψυχικὴ ἔρημιὰ καὶ τὴν ἐσώτερη ἐπανάσταση: «γιατί νὰ βασανίζωμαι;»

Καὶ συνεχίζει τὴν ἀφήγησή του μὲ τὴν ἀνακωιωτικότητά πὺν ἔχει ὁ χαρούμενος ἄνθρωπος.

—Μέσα στὴ θλίψη μου ὅμως μοῦ ἀποκαλύφθηκε στὸ νοσοκομείο ἓνας ἄγνωστός μου κόσμος. Ὅπως ἔλεγε «ἀδελφῶν νοσοκόμων» τῆς κλινικῆς, λέτε καὶ μ' ἄγγιξε μὲ μιὰ μαγικὴ μαπαγγέτα καὶ ἀνοιξα-τυφλὸς ἔως τότε-τὰ μάτια μου. Μιὰ ἀπίστευτη στοργή, χαρὰ καὶ δύναμη εἶχαν τὰ κορίτσια αὐτά, σὰν νὰ ἐκινούντο σὲ ἓναν ἄλλο κόσμο. Εἶχαν τὸν τρόπο νὰ πρᾶνουν τὸν ἀνεκδήλωτο ψυχικὸ πόνο τοῦ ἀρρωστοῦ, ὀδηγώντας τον στὴν εἰρηνικὴ περιοχὴ τῆς χριστιανικῆς πίστεως καὶ ἐλπίδας, ἐκεῖ πὺν ζοῦσαν κι' αὐτὲς οἱ ἴδιες. Ἄν δὲν τὰ ἔδλεπα αὐτά δὲν θὰ τὰ πίστευα! Νέες κοπέλλες, νὰ εἶναι εὐτυχημένες ν' ἀφιερῶνουν τὴ ζωὴ τους στὴν ἀνακούφιση τοῦ ταπεινωμένου καὶ ἀδύνατου πλάσματος πὺν παύει νὰ εἶναι «ὁ κύριος Α» ἢ «ἡ κυρία Β» καὶ γίνεται ἓνα νήπιον-σὰν κι' αὐτὸ ἐδῶ-πὺν συντηρεῖται στὴ ζωὴ μόνο

ἀπὸ τὸ ἐνδιαφέρον τῶν ἄλλων....

Ἐνα ξανθὸ χερουβείμ τοῦ πάγκου κυνηγώντας τὸ τόπι του τὸ πρόλαβε στὰ πόδια μας, στήριξε τώρα τὸ χεῖρ στὸ αἰχμάλωτο παιχνίδι του καὶ μᾶς χαμογελοῦσε μὲ τὰ ζαφειρένια ματάκια του, γέροντας τὸ κεφαλάκι μὲ τὶς ξανθὲς μπούκλες πὺν κυλοῦσαν στὸ πλάι. Χαρούμενη ζωντανὴ διακόσμηση τῆς πλατείας τοῦ πάγκου.

—Ἐμαθὼν ὅτι ἔγραφα κι' ἐγὼ κάποτε, συνέχισε ὁ κύριος χαϊδεύοντας ἐλαφρὰ τὸ ξανθόμαλλο κεφαλάκι τοῦ παιδιοῦ, καὶ μοῦ διάβαζαν οἱ ἀδελφὲς τακτικά, δίπλα στὸ προσκέφαλό μου, κοιμάτια ἀπὸ τὰ πρῶτα πετάγματα τῆς χριστιανικῆς φιλολογίας, πεζὰ καὶ στίχους. Πρόσεξα ὄρισμένα τραγούδια.... Εἶμιον βέβαιος πὼς ἦσαν γραμμένα ἀπὸ σᾶς. Ἐγνώρισα τὸν στίχο σας. Ὡ! Δὲν ξέρετε πόσο καλὸ μοῦ ἔκαναν τὰ ποιήματά σας ἐκεῖνα! Μὲ συντρόφεψαν τόσο στοργικά. Μὲ ἀνέβασαν σὲ ἓνα πρωτογνώριστο κόσμο χαρᾶς καὶ ἐλπίδας! Ἐκεῖ, τότε, ἀρχίζα νὰ ζῶ! Οἱ ἀδελφές, ἐκεῖνα τὰ ποιήματα, γίνηκαν ἡ ἀφορμὴ, μιᾶς καινούργιας, χαρούμενης καὶ δυνατῆς ζωῆς... Καταλαβαίνετε τώρα γιατί συγκινήθηκα ὅταν σᾶς συνήντησα ξαφνικά. Εἶδα ἓνα ἀδελφὸ μου, ἓνα καινούργιο ἀδελφὸ μου! Τί ὄραία πὺν γίνεται ἔτσι ἡ ζωὴ!..

Σταμάτησε. Ἐνα δάκρυ κύλησε στὸ πρόσωπό του. Καὶ ἔπαιξε μηχανικὰ μ' ἓνα βλαστὸ ἀπὸ τὸ αἰγόκλημα πὺν πλεκτότανε στὰ διπλανά κάγκελα τοῦ κηπᾶριου.

Ὁ φίλος μου τὸν ἐκύτταξε τότε εὐτυχισμένος ἀνοίγοντας καλὰ-καλὰ τὰ μάτια του. Σωπάσαμε καὶ οἱ τρεῖς, μὲ τὸ βλέμμα καρφωμένο σὲ τρεῖς διαφορετικὰ σημεῖα, ἐνῶ στὸ μυαλό μας τριγύριζε ἡ ἴδια σκέψης.

—Καὶ νὰ σκεφθῆ κανεὶς, ψιθύρισε σὲ λίγο ὁ φίλος μου ὁ ποιητὴς σὰν νὰ ἀπαν-

τοῦσε στὴν συνείδησή του, πόσος καιρὸς πῆγε ἄλλοτε χαμένος γιὰ στίχους ποὺ ἔγραφα γιὰ παιχνίδι ἢ γιὰ νὰ ἱκανοποιήσω μάταιη, ἐγωϊστικὴ φιλοδοξία...

— Ἐνῶ, βρίσκοντας τὸν δρόμο τῆς ἐπιστροφῆς, γίνεσθε κι' οἱ ποιηταὶ εὐεργέτες μας, εἶπα, ἐγώ. 'Ο κύριος ἐδῶ τὸ εἶδε φανερὰ στὸ νοσοκομεῖο· ἡ πίστις ἔχει τὴ δύναμη νὰ κἀν τέτοιους εὐεργέτες τὴν ἐπαρχιωτοπούλα ἢ τὴν πρωτευουσιὰνα ποὺ φοροῦν τίς λευκὲς στολὲς τῆς νοσοκόμου καὶ τὸν βιοπαλαιστὴ ποιητὴ ποὺ με ἐλπιδοφόρα μηνύματα τῆς λύρας του χαρίζει μ' ἀπλογοριὰ φῶς καὶ δύναμη ἀντὶ νὰ ἐχύνῃ εἰς στίχους τὴν θανάσιμον πληξίν του ἢ νὰ παῖξῃ εἰς τραγοῦδια με τὴν ἐκλεπτυσμένη λαγνείαν του, ὅπως ἔγραφε ὁ μακαρίτης ὁ Φῶτος Πολίτης.

Τὸ βλέμμα μου ἔπεσε πάλι στὸν μαρμάρينو εὐεργέτη, στὴ μέση τῆς μικρῆς πλατείας. Ἐνας καθυστερημένος κότσουφας στάθηκε γιὰ λίγο στὸ βᾶθος τοῦ ἀγάλματος, ἐκύτταξε φιλόποτα δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ καὶ πέταξε ἔπειτα βιαστικὸς μέσα στὶς ἀπέναντι φυλλοσιὲς ποὺ ἄρχιζαν τώρα νὰ σκοτεινιάζουν στὸ σούρουπο.

— Λάθος κάναμε, εἶπα στὸν σύντροφό μου-θυμίζοντας τὴν πρώτη μας κουβέντα-νὰ καὶ σήμερα εὐεργέτες, μεγάλοι εὐεργέτες, ἀπένταροι ἴσως μὰ Κροῖσοι τῆς ἀγάπης ὅταν χτίζουν τὴν καινούργια ζωὴ στὶς ρημαγμένες ψυχές... Καὶ τότε, θὰ ἰδοῦμε πάλι καὶ τοὺς ἄλλους-ὄχι μόνον στὸ μάρμαρο-νὰ χτίζουν σκολειὰ καὶ ἰδρύματα.

ΟΥΤΙΣ

ΝΕΑ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ

Ο ΝΕΟΣ ΑΥΛΟΣ

'Ακούσανε πῶς κάπου ἐκεῖ κοντὰ με τοὺς ἀπλοῦκούς ἤρθε φαρὰδες καὶ κίνησαν ἀπὸ μακρὰ ἐξοπλήγτοι, παζοί, μ' ἕνα ροζιάρικο ραβδί κι' ἤρθαν στὸ περιγιάλι ποὺ θὰ μίλαγε ξανὰ ὁ Καλὸς τὸ δεῖλι τὸ χλωμό γιὰ σωτηρία ποὺ δὲν ἦταν μακρὰ καὶ ὅλο κινῶσε νᾶρθαι...

...Ἀνέθηκε ὁ Καλὸς μὲς στὴν φαρῶδαρα, ποὺ τὴν ἀλαφροχάϊθους τὸ κῆμα κι' ἀρχίησε νὰ λέε: τὰ λόγια τᾶγνωρα, τάνειπωτα καὶ τὰ λησημονημένα —κι' ἦταν γαλῆνη γύρω στὴ θραυὰ καὶ γύρναε ἢ σιωπῆ στὸ περιγιάλι

κι' ἦταν τὰ λόγια ἀπλὰ καὶ κύλαγαν καθὼς τὸ κῆμα στὴ ζεστὴ ἀμμουδιά... Τάκοθγαν σιωπηλοὶ οἱ φτωχοὶ στὴν ἄμμο ἐπάνω καθισμένοι με τὰ τριμμένα ροῦχα, τὰ λερά, με τὰ τραχεῖα κι' ἤλιοκαμμένα χέρια τους γεμάτχ σκόνῃ, ἰδρωτὰ καὶ πραότητα με τὸ στεγνὸ, ἰλαρὸ τους πρόσωπο τάκοθγαν καὶ λέε ἔσταζε τὸ μπάλσαμο ἀγάλι-ἀγάλι στὴν καρδιά τους κι' ἔλεγαν πῶς ἀκοῖνε τὸν αὐλὸ τὸ νέο αὐλὸ, ποὺ ξύπναε τῶν ἀγρῶν τίς παπαροῦνες καὶ τὰ κρύνα καὶ ποὺ καλοῦσε σ' ἕνα νέο βασιλεῖο τῆς ἁρμονίας, τῆς ἀγάπης, τῆς γαλῆνης...

Γιάννη Σίτση

«Τὰ ἀρχαῖα παρῆλθε...»

Ο Κόσμος των Γραμμάτων

ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ

Στο βιβλίο του «Διάστημα και Πνεύμα» (Space and Spirit) ο Sir Edmund Whittaker εκφράζει την άποψη, ότι η βαθύτερα κατανόηση του βλικοῦ σύμπαντος πού έγινε από την επιστημονική έρευνα άνοιξε νέες απόψεις και δυνατότητες στον πνευματικό άνθρωπο.

Η κοσμογονία του είκοστού αιώνας δείχνει, με διαφόρους τρόπους έρευνας, ότι τό σύμπαν δέν ήμπορεί νά προηπήρχε στό άπειρο. Πρέπει νά έγινε μία άρχή της κοσμικής τάξεως πού βλέπομε τώρα, μία Δημιουργία. Η επιστημονική πεποίθηση, ότι ο κόσμος είναι ένα σύστημα, μία ένότης με έσωτερική διάρθρωση, πού τήν ανακαλύπτεις παντού, σέ βοηθούν νά άντιληφθής τήν ύπαρξη και τήν επέμβασί του Δημιουργικού Πνεύματος. Τ. Ρ.

*

Bernard Macfadden: Η σεξουαλική ζωή του άνδρος. Μετάφρασις από τό Άγγλικό Δημ. Γω. Χρόνν.

Τό θέμα εξετάζεται από τήν άποψη της «ψυχοθεραπείας», έξω από οποιαδήποτε πνευματικά κριτήρια. Κι' από τήν άποψη του όμως τό βιβλίο αυτό φαίνεται νά καταλήγη στις διαπιστώσεις πού δικαιώνουν τόν ήθικό νόμο. Ν. ΒΑΛ.

*

Χαραλάμπος Η. Γέρου, δ. Φ. γυμνασιάρχου: Από Kant εις Fichte.

Εισαγωγή εις τήν φιλοσοφία του Fichte, διά της ανάπτυξεως της πρό αυτού (άπό του Kant και έφεξής) φιλοσοφίας, καθ' όσον αητη συμβάλλει εις τήν καλύτεραν κατανόησιν του Fichte.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΟΙΤΗΤΙΚΗΝ ΚΙΝΗΣΙΝ ΤΟΥ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ

ΝΟΤΙΟΣ ΑΦΡΙΚΗ

Η Χριστιανική Φοιτητική Ένωσις των Νέγων της Νοτ. Άφρικής, πού άσχολείται

μέ 30.000 σπουδαστές νέγρους της Μέσης και Άνωτάτης Έκπαίδευσως, άντιμαρτυρεί με θάρρος τό «πρόβλημα του χρώματος». — Οι νέγροι, πού έχουν τό ίδιο επίπεδο μορφώσεως και πολιτισμού με τούς λευκούς, συναντούν σέ κάθε τους βήμα, άδικαιολόγητη περιφρόνησι και άφάνταστα έμπόδια, για τήν επαγγελματική τους άποκατάστασι (ιατροί, καθηγηταί, κ.λ.π.) από τούς άρρωπαίους «άδελφούς» των. — Η άπέχθεια των μαύρων προς τήν χριστ. Ιεραποστολή είναι συνέπεια αυτής της στάσεως. Η Χριστ. Φοιτητική Ένωσις της Νοτ. Άφρικής, πολεμά με αγάπη για τόν διαφωτισμό των δύο παρατάξεων και τήν ειρηνική με δίκαιη λύσι του προβλήματος.

ΜΕΓΑΛΗ ΒΡΕΤΤΑΝΙΑ

Η Χριστιανική Φοιτητική Όμοσπονδία της Άγγλιας, πού συγκεντρώνει φοιτητάς όλων των δογματών, είχε, ως τώρα, ως έναν από κυριωτέρους σκοπούς της, τήν στρατολογία Ιεραποστολών για τις έξωτερικές Ιεραποστολές. Το πνεύμα της άρνήσεως, πού είχε εισχωρήσει και στά Άγγλικά πανεπιστήμια, τήν άναγκάζει νά στρέψη όλη της τήν προσοχή στην Ιεραποστολή των σπουδαστών. — Διώδεκα νέα τσώχη, πού εξετάζουν τά σύχρονα προβλήματα του Πανεπιστημίου, έχουν τεθεί σέ κυκλοφορία από τήν όμοσπονδία. Τόν προσοχή 'Ιανουάριου, τό συνέδριο της όμοσπονδίας στό Westminster, πού γίνεται κάθε 4 χρόνια και συγκεντρώνει 2.000 φοιτητάς, θά άπασοληθθί με τά επίκαιρα προβλήματα της μεταπολεμικής ζωής και της εθόννης του Χριστιανού.

ΓΕΡΜΑΝΙΑ

Ο Eric Duncan, μέλος της Έκτελ. Επιτροπής της Παγκοσμίου Χριστιανικής Φοιτητικής Όμοσπονδίας, πού τούς τελευταίους μήνες περιόδους και έπισκέφθη τις Χριστιανικές Φοιτητικές κινήσεις πολλών χωρών της Εύρώπης και ιδίως της Γερμανίας, σέ όμιλια του προς εκπροσώπους της Όμοσπονδίας, εξέθεσε τά προβλήματα και τις τάσεις των κινήσεων αυτών.

Μία ἐπιστροφή στὴν Ἐκκλησία καὶ τὴν Χριστιανικὴ ἀδελφικὴ κοινότητα χαρακτηρίζει γενικὰ τὴς φοιτητικῆς ὀργανώσεως. Μία γέφυρα ἀνάμεσα στὴν φοιτητικὸν κόσμο καὶ τὴν Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ εἶναι τὸ ἰδανικὸ τῶν Χριστιανικῶν ὀργανώσεων τῶν σπουδαστῶν.

Στὸ χάος, τὸ ἄβυσσόν τῆς πνευματικῆς σημερινῆς Γερμανίας, οἱ Ἐνώσεις τῶν πιστῶν φοιτητῶν μὲ τὴν ἐργασία ἐμβαθύνσεως τῆς πίστεως — ποῦ εἶχαν τόσα χρόνια περιφρονηθεῖς — ἀποτελοῦν τὸ μόνο αξιόλογο στοιχεῖο γιὰ τὴν ἀπακατάστασι τῆς χώρας τῶν.

ΑΠΟ ΤΑ ΑΠΙΣΤΕΥΤΑ

(Μία ὁμιλία τοῦ κ. Μπαλάνου).

Ὅτι: παρὰ τὴν ἐνθουσιώδη ὑποδοχὴν, τὴν ὁποίαν ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἐπεφύλαξεν εἰς τὴν «Διακήρυξιν τῆς Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων», ἢ μᾶλλον ἀκριβῶς ἐξ αἰτίας τῆς ὑποδοχῆς αὐτῆς, θὰ ἐνεφανίζετο καὶ ἡ πολιτικὴ καὶ ἡ προσπάθεια νὰ κτυπηθῇ ὀπωσδήποτε ἡ ἐκδήλωσις αὐτῆς χριστιανικῆς πνευματικῆς ἀναζωογονήσεως εἰς τὸν τόπον μας, αὐτὸ ἔπρεπε νὰ τὸ περιμένωμεν. Ὅτι, ὅμως, εἰς τὴν πολεμικὴν αὐτὴν θὰ ἤρχετο σύμμαχος καὶ ἕνας θεολόγος, αὐτὸ, ὁμολογουμένως, εἶναι ἀπὸ τὰ ἀπίστευτα. Καὶ ὅμως! Ὁ κ. Δ. Σ. Μπαλάνος, καθηγητὴς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν καὶ ἀκαδημαϊκός, ἔκαμαν ὁμιλίαν, ὡς θέμα τῆς ὁποίας ἀνεφέρετο «ἡ θρησκευτικὴ τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ», περιεχόμενον τῆς ὁμοῦ ἤτοι ἡ προσπάθεια νὰ γίνῃ ἀντίκρουσις τῆς «Διακήρυξεως». Διὰ τὴν προσπάθειαν αὐτὴν ἐπιστρατεύθη τὸ βῆμα τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν — ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἐγενεῖ ἡ ὁμιλία — ἀλλὰ καὶ ὁ κρατικὸς ραδιοφωνικὸς μας σταθμὸς, διότι, φαίνεται, ὕψιστα ἐθνικὰ συμφέροντα τὸ ἐπέβαλλον, ἀπὸ τὸν Ἐβρον ἕως τὴν Κρήτην καὶ ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν ἕως τὸ Κάϊρον καὶ ὅσον τὸ δυνατόν μακρότερα ἀκόμη, νὰ μὴ μείνῃ Ἑλλῆν, ὁ ὁποῖος νὰ μὴν ἀκούσῃ ὅσα ὁ κ. Μπαλάνος εἶχε νὰ εἰπῇ ἐναντίον τῆς «Διακήρυξεως».

Θὰ ἐρωτήσατε, βέβαια, τί εὐρήκας νὰ κτυπήσῃ εἰς τὴν χριστιανικὴν «Διακήρυξιν» ὁ θεολόγος ἐπικριτῆς. Μὰ, ἡ κατηγορία διατυπώνεται ἐθῶς ἀπὸ τὴν ἀρχὴν. Ἡ «Διακήρυξις» — κατὰ τὸν κ. Μ. πάντως — ὀρμάται ἀπὸ.... ὑπερβολικὴν ὄσον ἀπαισιοδοξίαν, βλέπει τὰ πάντα, γύρω, εἰς ἀπελπιστικὴν κατάστασιν, ἰδίως δὲ κατηγορεῖ τὸν Ἑλληνικὸν

λαὸν ὅτι «δὲν θρησκοῦται». Τὴν τελευταίαν αὐτὴν κατηγορίαν ἀποκρούει, γαμῆτος ἀγαπᾶται, ὁ κ. Μ., ὁ ὁποῖος, διὰ νὰ ἀντικρούσῃ τὴν «Διακήρυξιν» καὶ νὰ ἀποδείξῃ τὴν θρησκευτικότητα τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἀναφέρει «τὴν ἀσχηκτικὴν συρροὴν τῶν πιστῶν εἰς τοὺς ναοὺς, ἰδίως κατὰ τὰς προσφάτους ἡμέρας τῆς Μ. Ἑβδομάδος».

Καὶ διὰ μὲν τὰ περὶ ἀπαισιοδοξίας κ.λ.π., πράγματι δὲν ἀξίζει ἀπάντησις. Ὅποιοι ἐδιάβασαν τὴν «Διακήρυξιν» θὰ συμφωνήσῃ μαζύ μου, ὅτι εἶναι ἄστοπον καὶ νὰ ἀποκρούθῃ καὶ τοιαυτὴ κατηγορία, προσαπτομένη εἰς ἕνα βιβλίον, τὸ ὁποῖον, ἐνθὺ βλέπει μὲ ρεαλισμὸν καὶ φανερώσει μὲ παρρησίαν τῶν καιρῶν τὴν κρισιμότητα καὶ χαλαρότητα, φέρει εἰς τὸν ἑλληνικὸν λαὸν τοῦ χριστιανικοῦ λυτρωμοῦ τὸ χαροῦμενον μήνυμα, εἰς ἕνα βιβλίον ποῦ σκορπίζει, ὅπως καὶ ὄντως ἐσκόρπισε, τὴν χαρὰν εἰς τόσας μυριάδας ἑλληνικὰ σπιτία. Διαβάσατε πάλιν ἂν θέλετε, τὸ Ε' κεφάλαιον «Τὶ λέγει ἡ πίστις», ἰδίως δὲ τὴν § 71 (σ. 190), ὅπου παρουσιάζεται εἰς τὸν ἀναγνώστην ὁ Χριστιανισμὸς, ὁ ὁποῖος «ἐπιβάλλει εἰς τὸν πιστὸν νὰ ἀντικρούξῃ μὲ θάρρος καὶ μὲ χάραν τὴν ζωὴν» (αἱ ὑπογραμμίσαις εἶναι τοῦ κειμένου). Ὡς πρὸς τὸ ἂν, τώρα, ὁ ἑλληνικὸς λαὸς «θρησκοῦται», ὡς πρὸς τὸ τί στάσιν τηρεῖ ἀπέναντι τοῦ χριστιανικοῦ κηρύγματος... μὰ ἄς βεβαιωθῇ ὁ κ. Μ. ὅτι δὲν ἐπεριμένεμεν τὴν πληροφορίαν, ὅτι εἰς τὰς προσφάτους ἡμέρας τῆς Μαγ. Ἑβδομάδος ἐγένεσαν οἱ ναοί, διὰ νὰ νοιώσωμεν τὸν πνευματικὸν παλμὸν τοῦ λαοῦ αὐτοῦ. Ὅτι ὁ ἑλληνικὸς λαὸς, ὁ ὑπέροχος αὐτὸς λαὸς ποῦ δαίμων συνεχῶς καὶ εἰς κάθε περίστασιν τὴν ἀούγκριτον ἀνωτερότητά του, ὅτι ὁ λαὸς αὐτὸς ἔχει θρησκευτικότητα καὶ πίστιν καὶ δίψαν πνευματικὴν... μὰ καὶ μόνῃ ἡ, πρωτοφανὴς πράγματι διὰ τὰ ἐκδοτικὰ χρονικά, κυκλοφορία τῆς «Διακήρυξεως» θὰ ἤρκει νὰ μᾶς τὸ δείξῃ! Ἄς βεβαιωθῇ δὲ ὁ κ. Μ., ὅτι ὅλοι ὅσοι συνδέονται ἐποσῶντα μὲ τὸ ἔργον, εἰς τὸ ὁποῖον καὶ ἡ Χριστιανικὴ Ἐνωσις Ἐπιστημόνων προσφέρει τὴν συμβολὴν τῆς, ὅλοι αὐτοί, ὅχι ἀπλῶς τὴν ἐξέδουν, ἀλλὰ τὴν νοιώθουν εἰς κάθε στιγμὴν, ἡμπορῶ νὰ εἰπῶ τὴν ζοῦν, τοῦ λαοῦ αὐτοῦ τὴν πνευματικότητα, τὴν ἀνωτερότητα, τὴν βαθεῖαν καὶ ἀρίστην ποιότητα θρησκευτικότητας.

Ὅλοι αὐτοί — ὅσοι εὐρίσκονται εἰς ζωντανὴν ἐπαφὴν μὲ τὸν ἑλληνικὸν λαὸν — ἔξερουν πόσον ἀληθινὸς εἶναι ὁ ἔμνος, τὸν ὁποῖον ἡ «Διακήρυξις», εἰς τὰς σελ. 196 καὶ 197, πλέκει εἰς τὴν θρησκευτικότητα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἔμνος, ἄλλως τε, ποῦ εἶναι μίᾳ μόνον

στροφῇ ἀπὸ δσα ἐπ' αὐτοῦ λέγονται συνεχῶς καὶ αἱ «Ἀκτίνες» καὶ τὸ χριστιανικὸν ἔντυπον ἐν γένει. Ἀλλ' ἡ «Διακήρυξις» ὑπερπερθεῖ νὰ καταγγεῖλῃ καὶ τὴν ἀρνησιν, ἀπὸ τὴν ὅποιαν διεσπάρθη, εὐθὺς ἀπὸ τῆς ἀπελευθερώσεως, ἡ ἡγεσία κυρίως τοῦ τόπου αὐτοῦ. Τὰ κρατικά ὄργανα μὲ τὰς «νέας ἰδέας», ὁ ἀρνητὴς δασκαλὸς (ρητὴς ὅμως ἡ «Διακήρυξις»), εἰς σελ. 95, ἀεῖται καὶ τὸ ἔργον τοῦ καλοῦ ἐκπαιδευτικοῦ, ἡ πνευματικὴ ἡγεσία εἰς τὴν Τέχνην, τὰ Γράμματα, τὴν Ἐπιστήμην. Γνωστὰ, ἄλλως, εἰς καὶ πρὸς ἄλλοις δσα σχετικῶς ἀναφέρεται ἡ «Διακήρυξις», ὅλοι μας ἐκτός, ἴσως, τῶν ἐντελῶς νεωτέρων, τὰ ἔξωρα, τὰ εἰδωρα, τὰ συννητήρασμα εἰς κάθε βῆμα τῆς ζωῆς μας, ὅλοι μας—ὄχι ὀλιγώτερον πάντων αὐτῶς ὁ κ. Μ.—ἔχομεν τόσον πλουσίαν καὶ πικρὰν πείραν ὅλων αὐτῶν, ὥστε ἂν διὰ κατὰ τὴν ἔμπροσθεν καιρίαν—καὶ μάλιστα ἕνας θεολόγος—νὰ ἐπικρίνῃ τὴν «Διακήρυξιν» θὰ ἦτο τὸ ὑπερβαλλόντως μετριοπαθὲς ὄφρος, μὲ τὸ ὅποιον ἐπιτροχάδην μᾶλλον καὶ ὄχι μὲ τὴν ἀναλυτικότητά καὶ τὴν ἀστυρήτητα ποῦ θὰ ἔπρεπε, ἀναγράφονται τὰ κατορθώματα τῆς ἀρνήσεως εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἀρκεῖ τὰ συγκριθεῖν αὐτὸ μόνον γραμματῶν, τὰς ὁποίας ἀριεργίαι ἡ «Διακήρυξις» (σελ. 24) διὰ τὸ κατάνημα εἰς τὰ Γράμματα καὶ τὴν Τέχνην, μὲ δσα λέγονται διὰ τὸ κατάνημα αὐτὸ ὁ Φῶτος Πολίτης, ὁ Γιάννης Ἀποστολάκης, ἄκμα ὁ Ν. Δασκαρῆς καὶ ὁ Κλ. Παράγωγος. (*) Ἀρκεῖ μίαν τοιαύτη σύγκρισις, διὰ νὰ φανῇ πρὸς ποῖαν κατεστῆσιν θὰ ἤμποροῦσε ἴσως νὰ διατυπώσῃ κάποιο παράπονον ἕνας ὀρθόδοξος θεολόγος, ἐνδιαφερόμενος νὰ ξεσκεπασθοῖν ἐνῶπιον τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ νὰ στηλιτευθοῖν ὅσον τὸ δυνατόν περισσότερον τὰ κατορθώματα τῆς ἀρνήσεως τῶν χριστιανικῶν ἀξιών.

Ἄλλὰ τὸν κ. Μ. ἐνοχλεῖ καὶ τὸ ὅτι ἡ «Διακήρυξις» ἀπενθυμίζει τὰς βεβηλώσεις καὶ τοὺς βανδαλισμοὺς καὶ τὰς ἀξιοθρηνητοῦς ἱεροσυλίας, ποῦ ἔγιναν—εἶχε δὲν εἶχεν ἀκόμη πηχθῆ τὸ Ἑλληνικὸν Κράτος—κατὰ τὴν διάλειψιν Μονῶν, ἀλλὰ καὶ ἀσχέτως πρὸς αὐτήν. Διαδαστα, ἂν θέλεται, δσα σχετικῶς γράφει, ἐπιτροχάδην πάλιν καὶ μὲ συντομίαν περισσότεραν, φρονῶ, τοῦ θέοντος, ἡ «Διακήρυξις» εἰς σελ. 23, 24. Εἰς ἐπιστολὴν μου, δημοσι-

ευσθεῖσαν εἰς προηγούμενον φύλλον τῶν «Ἀκτίνων» (*) ἀνεφέρα, καὶ πάλιν ἀποσπασματικῶς μόνον, δσα σχετικῶς ἱστοροῦν ἐπ' αὐτῶν ὁ ἀείμνηστος καθηγητὴς τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας καὶ μετέπειτα Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν Χρυσόστομος Παπαδόπουλος καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος ἐξ Οἰκονόμων. Ὁ ἀείμνηστος Χρυσόστομος Παπαδόπουλος—διὰ τὸ ἀφιέρωσεν, ὡς παλιότερον, τὸν Οἰκονόμον—τὰ ἐδημοσίωσεν αὐτὰ τὸ 1920, ὁ κ. Μ. εἶχεν, ἐπομένως, ὄλην τὴν ἀνεσιν καὶ δεκδῶν ἐτῶν προηορίαν, διὰ νὰ διαφεύσῃ, ἡ, ἔστω, νὰ ἀμφισβητήσῃ, δσα γράφει ὁ κατ' ἔξοχον ἐκπρόσωπος τῆς νεωτέρας μας ἐκκλησιαστικῆς ἱστορικῆς ἐπιστήμης. Διατὶ ὁ κ. Μ. δὲν ἠμφισβητήσεν ἴδιτα ἐν ἡ μίαν κεραιάν ἀπὸ τὰ γράφομενα τοῦ ἀοιδίμου ἀνδρός; Καὶ εἰς δλα αὐτὰ, μὲχρις ἐνὸς ἴδιτα καὶ μίαν κεραιά, εἶναι γὰ γονότα, τότε πῶς στενωχωρεῖται ὁ κ. Μ. διότι τὰ γεγονότα αὐτὰ μνημονεύονται;

Ὁ κ. Μ. θέλει νὰ δικαιολογήσῃ τοὺς βανδαλισμοὺς αὐτοῦς, μὲ τὴν δικαιολογίαν ὅτι ἐπεδύλλετο ἡ διάλυσις ἀριθμοῦ τινος Μονῶν. Ἀλλὰ τί οὐκ εἶχε τὸ ζήτημα, ἂν ἐπεδύλλετο ἡ ὄχι ἡ διάλυσις τῶν Μονῶν, μὲ αὐτὰ ποῦ ὑπενθυμίζει ἡ «Διακήρυξις»; Ἄς δεχθῶμεν, ὅτι ἡ διάλυσις ἐπεδύλλετο. Λοιπὸν; Τὰ αἰσχρὰ ποῦ διαπράχθησαν, καὶ ποῦ εἶναι γεγονότα ἀθνετικῆς μαρτυρημένα καὶ μὴ ἀμφισβητήθέντα οὐτε ἀπὸ τὸν κ. Μ., τὰ αἰσχρὰ αὐτὰ ἀπο:ελοῦν τὴν—ἐπιβεβλημένην ἔστω—διάλειψιν μίαν Μονῆς; Αὐτὸ λέγεται «διάλειψιν Μονῆς», κατὰ τὸν κ. Μ.;

Ἄλλ' ὁ θεολόγος κ. Μ. ἀνυχοῦται, μήπως ἡ «Διακήρυξις» παραγνωρίζῃ τὴν εὐλογωτάτην ἀξίωσιν τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, νὰ μὴ παρεμβάλλονται προσκόμματα εἰς τὴν ἔρευναν καὶ τὴν πρόσδον αὐτῶν ἐν ὀνόματι θῆθεν τῆς θρησκείας καὶ μὴ ἀντιτάσσεται εἰς τὴν ἐπιστήμην ἢ θρησκείαν. Ὁ κ. Μ. ἐθεώρητος περὶ τὸν νὰ ἀναφέρῃ, ποῦ εἰς τὴν «Διακήρυξιν» ἀντιτάσσεται εἰς τὴν ἐπιστήμην ἢ θρησκείαν. Ὅλον τὸ νόημα τῆς «Διακήρυξεως» ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου εἶναι ἀκριβὲς ἡ ἀρμονικὴ σχέση, διὰ τὸ καθαρισμὸν τῶν ἀρμοσιότητων, θρησκείας καὶ ἐπιστήμης. Λέγει ἡ «Διακήρυξις», ὅτι: ὑπῆρξε φέμα, φέμα ἐκκλησιαστικόν, ὅτι τάχα ἡ ἐπιστήμη ἀπορρίπτει τὴν χριστιανικὴν πίστιν, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἄλλου τοιούτων: «Αὐτὸ δὲν σημαίνει, ἐνοεῖται, ὅτι ἡ ἐπιστήμη δημουργεῖ τὴν πίστιν εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ἀθεοῦ, ὅτι εἶναι ἀγγελοῦς ἐμπνευστῆς τῆς πίστεως. Δὲν εἶναι αὐτὸ λειτουργήμα τῆς ἐπι-

(*) Ἰδε ἄρθρον Γ. Βαρίτη εἰς «Ἀκτίνες» 1940, σ. 222. Ὡς πρὸς τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας, ἴδε ἄρθρον Σαργ. Παύλου, «Ἀκτίνες» 1943, σ. 84 ἐπ. Διὰ τὴν ἀπειθεσίαν τέλους—ἂν ἐκρησάζοντο μαρτυρεῖται δι' ὅτι, εἶναι κοινὴ βοή—ἴδε στοιχεῖα σχετικὰ εἰς ἄρθρον Π. Δ. Ἄλμα «Ἀκτίνες» 1944, σ. 262 ἐπ. Ἰδε καὶ Π. Μελίτη «Ἀκτίνες» 1944, σ. 211 ἐπ.

(*) «Ἀκτίνες» 1947, σ. 263 ἐπ.

στήμης» (οσλ. 106). Καὶ ὀλίγον προηγουμένως, εἰς τὴν §. 40, ὑπὸ τὸν τίτλον «ἢ τελευταία λέξεις τῆς ἐπιστήμης»: «Ὅταν — ἢ σύγχρονος ἐπιστήμη — κάνει φυσικὴν, κάνει φυσικὴν καὶ ὅταν κάνει μεταφυσικὴν ἔχει ἐπίγνωσιν ὅτι κάνει μεταφυσικὴν. Ἐχει ἐπίγνωσιν τῶν ὁρίων τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης καὶ ξέρει ποῦ εἶναι ἡ σφαῖρα τῆς ἐπιστήμης καὶ ποῦ εἶναι ἡ σφαῖρα τῆς πίστεως». (οσλ. 106). Ἰδιαιτέρως θὰ ἤθελα νὰ ἐπιστήσω τὴν προσοχὴν τοῦ ἀναγνώστου ἐπὶ τῆς § 42 τῆς «Διακήρυξεως» μὲ ἐπιγραφὴν «τὸ συμπέρασμα», ὅπου διαγραμματικῶς ἀναγράφονται τὰ συμπέρασμα τῆς ἐρεύνης, ὡς πρὸς τὸν ἰσχυρισμὸν, ὅτι τάχα ἡ ἐπιστήμη ζητεῖ ν' ἀπορρίψωμεν τὴν πίστιν. Θὰ ἦτο ἄτοπος ἢ ἐπιθυμία νὰ ἐγνωρίζωμεν, ἂν ὁ κ. Μ. διαφωνῆ πρὸς τὰ συμπέρασμα αὐτά;

Καιρὸς ὅμως νὰ λεχθῆ καὶ τοῦτο: Ἐνα ξεφύλλισμα ἀρκεῖ διὰ τὰ ἰδῆ κανεῖς, ὅτι ἡ «Διακήρυξις» εἶναι καταστάλαγμα πολλῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης, ἢ ὅποια διεξήχθη ἐπὶ δεκάδας ἐτῶν ἐδῶ καὶ εἰς τὸ ἐξωτερικόν. Καὶ τῆς «Διακήρυξεως» προηγήθησαν δέκα περίπου τόμοι τοῦ περιοδικῆ «Aktines», ὅπου τίποτε ἄλλο δὲν γίνεται, παρά συνεχῆ καὶ ἀκαταπόνητος ἀνημέρωσις πρὸς ὅτι εἶναι ἡ τελευταία λέξις τῆς παγκοσμίου ἐπιστήμης καὶ κυρίως τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν ἐπὶ τοῦ θέματος αὐτοῦ, πρὸς ὅτι κορυφαὶ τῆς ἐπιστήμης εἰς ὅλον τὸν κόσμον, μὲ μελέτας των, μὲ διαλέξεις, μὲ ἀρθρα καὶ μὲ βιβλία, ἐκθέτουν ἐπὶ τῶν μεγίστων διὰ τὸν ἄνθρωπον προβλημάτων, ὡς συμπέρασμα μίαις ζωῆς, ἢ ὅποια ἐπέρασεν ὀλόκληρον εἰς τὸ ἐπιστημονικὸν ἐργαστήριον. Καὶ γνωρίζωμεν, ὅτι, διὰ τὴν λέγωμεν σήμερον «σύγχρονος φυσικῆ», ἐννοοῦμεν κυρίως Max Planck καὶ Gustav Mie καὶ Millican καὶ Compton καὶ Fleming καὶ Morrison. Καὶ ὅταν λέγωμεν νεώτερα ἀστρονομία ἐννοοῦμεν Haddington (ὁ ὅποιος μάλιστα καὶ συνειργάσθη μετὰ τῆς Ἑλληνικῆς «Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημῶν» τῆς ὁποίας ἠπέρξεν ἐπίτιμον μέλος μετ' ἐνθουσιασμοῦ δεχθεὶς τὴν ἐκλογὴν του) καὶ Frost καὶ Jeans καὶ Milne. Καὶ ὅταν λέγωμεν σύγχρονος βιολογία καὶ βιολογικαὶ καὶ ἱατρικαὶ ἐπιστήμαι, ἐννοοῦμεν Carrel καὶ Conklin καὶ Jung καὶ Hartmann.

Καὶ αὐτῶν τῶν κορυφῶν τῆς ἐπιστήμης τὴν ἔρουν καὶ τὰ συμπέρασμα ἐπὶ τῶν μεγάλων προβλημάτων, εἰς τὰ ὅποια καὶ ἡ «Διακήρυξις» ἀναφέρεται, αὐτὴν τὴν τελευταίαν λέξιν τῆς ἐπιστήμης ἐφρόντισε νὰ φέρῃ εἰς γνῶσιν τοῦ ἑλληνικοῦ κοινοῦ ἢ «Χριστιανικῆ Ἐνωσεως Ἐπιστημῶν» διὰ

τῶν «Ἀκτίνων» καὶ διὰ τῆς «Διακήρυξεως». Καὶ ἔγκος προσπάθειας ἐργώδους Ἑλλήνων ἐπιστημόνων ἐθέσθη νὰ καταβληθῆ, διὰ νὰ εἶναι τὸ ἑλληνικὸν κοινὸν ἐνήμερον τῆς τοιαύτης ἐξελέξεως τῆς παγκοσμίου ἐπιστήμης. Καὶ ὅσοι ἀπὸ ὅλα αὐτά, νὰ ἔρχεται ἕνας θεολόγος καὶ νὰ διαμαρτυρεται, ὅτι, τάχα, ἂν ὀνόματι τῆς θρησκείας παρεμβάλωμεν προσκόμματα εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν ἐρευναν... ποιοί; ... μὰ ἀκριβῶς εἰκόμην, οἱ ὅποιοι ἔργον καὶ ζωὴν των ἔχουν τὴν ἔρουν αὐτὴν, ἢ πῶς τὸ θέλατε, τὸ πράγμα λαμβάνει πλέον τὸν χαρακτῆρα τῆς παραδοξολογίας.*

Ἄλλὰ τὸ πράγμα χειροτερεῖται, ὅταν ὁ ἐπικριτὴς (αὐτὸς ὁ κ. Μ., ὁ ὅποιος ἐξήγησε νὰ δικαιολογήσῃ τοὺς βανδαλισμοὺς καὶ τὰ ἀισχρὰ, περὶ τῶν ὁποίων ἐγένετο ἀνωτέρω λόγος), καθήρορῃ τὴν «Διακήρυξιν», ὅτι τάχα «δικαιολογεῖ καὶ αὐτὴν τὴν ἱερὰν ἐξέτασιν». Τὸ εὐνοϊκώτερον, τὸ ὅποιον θὰ ἤμποροῦσε κανεὶς νὰ ὑποθέσῃ διὰ τὸν κ. Μ., εἶναι ὅτι δὲν ἐμελέτησε τὴν «Διακήρυξιν» οὔτε εἰς τὸ κερφάλαιον αὐτό. Διότι ἄλλως καὶ ἐδῶ, ὅπου καὶ εἰς τὰ λοιπὰ σημεῖα, ὁ κ. Μ. θὰ ἐφαίνετο ἀκολουθεῖν τὴν συνταγὴν: «ὅταν δὲν ἤμπορεῖτε ν' ἀντικρούσετε ὅσα ἐλέγθησαν, ἀντικρούετε ὅσα δὲν ἐλέγθησαν»! «Ἡ Διακήρυξις» ἔχει μόνον δὲν δικαιολογεῖ, ἀλλὰ καὶ κατακρίνει καὶ χαρακτηρίζει τὴν ἱερὰν ἐξέτασιν ὡς «ἐγκλημα ἀποτρόπαιον» καὶ λέγει ὅτι «ἢ τρομοκρατία αὐτὴ προκαλεῖ ἀγανάκτησιν καὶ φρίκην καὶ πόνον» (οσλ. 166). Ἄλλὰ τὸ θέμα δὲν ἦτο αὐτό. Τὸ θέμα ἦτο κατὰ πόσον ἡ ἱερὰ ἐξέτασις ἀποτελεῖ ἀπόδειξιν τοῦ ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς, ὅπου ἐφηρέμοσθη, ἐδλάφει τὴν ἀνθρωπότητα, κατὰ πόσον, δηλαδῆ, ἡ ἱστορικὴ παῖρα ἀποδεικνύει διὰ τῆς ἱερᾶς ἐξετάσεως, ὅτι πρέπει νὰ ἀπαρνηθῶμεν τὸν Χριστιανισμὸν. Σημειωτέον,

(*) Καὶ ἀπὸ τῆς ἀπόφωσ αὐτῆς ἡ «Διακήρυξις» εἶναι πολὺ περισσότερον ἐπιφαιλακτικὴ ἀπὸ τοὺς μεγάλους σκαπανεῖς τῆς παγκοσμίου ἐπιστήμης, καὶ πολὺ περισσότερον συγκρατημένη ἀπὸ ὅτι θὰ ἔπρεπε. Οὐ μὲν γὰρ ἀναστήματα ἐπιστημονικὰ, ὅπως ὁ E. Milne, εἰς τὴν πρώτην σελίδα τοῦ ἔργου του: Relativity, Gravitation and World-Structure, Oxford 1935, χρησιμοποίησεν ῥητὰ τῆς Ἁγίας Γραφῆς, ὡς motto. Καὶ ὁ διαπρεπὴς ἀστροφυσικὸς, καθηγητὴς B. Alletti εἰς τὸ βιβλίον του: The Sun, London 1938 τὸ αὐτὸ κάμνει. Τὸ ἴδιον ἐπαναλαμβάνει εἰς πολλὰ κεφάλαια τοῦ βιβλίου του: The Earth, Cambridge 1930, ὁ νῦν διάδοχος τοῦ Haddington, καθηγητὴς H. Jeffrey. Ἀντιθέτως ἡ «Διακήρυξις» εἰς ὅλον τὸ περὶ ἐπιστήμης κεφάλαιον οὔτε ἓνα ῥητὸν τῆς Ἁγίας Γραφῆς ἀναφέρει, οὔτε παραπέμπει εἰς αὐτήν. Ἰδεὸς σημεῖον, ὡς πρὸς τὸ ὅτιον θὰ ἐπέρμενε κανεὶς, ὅτι θὰ διετύπωνεν, ἰσως, κάποιο μικρὸν παράπονον, ἕνας ὀρθόδοξος θεολόγος!

δοι, συντεταγμένη με σχολαστικὴν ἐπιστημονικὴν συστημὰ κόστητα, ἡ «Διακήρυξις» δὲν ἀφίνει ἔγνος ἀμφιβολίας καὶ ἐπὶ τοῦ σημείου αὐτοῦ. Πρῶτοθ ἀρχίστη τὴν ἔρραυαν, ἔχει εἰδικὴν παράγραφον (§ 52) με τὸν τίτλον «Πῶς τίθεται τὸ ζήτημα» (σ.λ. 138). Ἐκαὶ ἐκαθαρίζεται ἀπὸ ποίας ἀπόφωσις μὰς ἐνδιαφερόμεν αὐτὰ τὰ θέματα. Προκειμένον μὲν γαρυακτηριοθῆ ἡ ἱερά ἐξέτασις, ἡ «Διακήρυξις» κάμνει διάκριση, κατὰ τὸν σαφέστερον δυνατὸν τρόπον, ἀναλόγωσ τοῦ ἀν θὰ δεσθῶμεν τὸν Χριστιανισμόν καὶ με αὐτόν ὡσ κριτήριον θὰ κρίνωμεν ἡ θὰ μείνωμεν εἰς τὴν ἄρρηση καὶ θὰ κρίνωμεν με κριτήρια ἐξωχριστιανικά.

Ἡ «Διακήρυξις» ἐξετάζει πρῶτον τὴν περίπτωση, κατὰ τὴν ὅποιαν κρίνομεν με ἐξωχριστιανικά κριτήρια, καὶ λέγει:

«Ἡ ἱερά ἐξέτασις, με ὀληνη τὴν φοβερότητα, εἶν κριθῆ με καθαρῶσ κοσμικά ἐξωχριστιανικά κριτήρια (καὶ με τέτοια κριτήρια θὰ τὴν κρίνη ἕκαστοσ ποῦ δὲν δέχεται τὸν Χριστιανισμόν ὡσ κριτήριον) δὲν παρουσιάζει τίποτε τὸ ξένον πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην ἱστορίαν. Εἶναι φοβερόν, ἀλλὰ εἶναι ἀνθρώπινον καὶ ἀπὸ καθαρῶσ ἀνθρωπίνης ἀπόφωσις ἐξηγείται πλήρωσ» (ἔχει δὲ ἀναφέρει προηγουμένωσ ἡ «Διακήρυξις» (σ. 165), ὅτι διωγμοῦσ διὰ θρησκευτικὰ ζήτήματα εἰδικαιολόγουν, διὰ λόγους πρακτικῆσ συνοχῆσ, καὶ ὁ Πλάτων ἀλλὰ καὶ φιλόσοφοι ἀπὸ τοῦσ προσφιλεστάτοσ εἰς τὴν ἀρρηση διὰ τὴν ἀντιχριστιανικὴν τὼν διδασκαλίαν, ὅπωσ ὁ Hobbes, ὁ Locke καὶ αὐτόσ ὁ Bacon).

Μετὰ τοῦτο ἔργεται ἡ ἐξέτασις ἀπὸ χριστιανικῆσ πλευρῆσ. Καὶ συνεχίζει ἡ Διακήρυξις:

«Ἀπὸ ἀπόφωσις χριστιανικῆσ, ἡ τρομοκρατία αὐτῆ ἦτο ἐγκλημα ἀποτρόπαιον καὶ ἀπ' αὐτῆσ τῆσ ἀπόφωσις ἡ τρομοκρατία αὐτῆ προκαλεῖ ἀγανάκτηση καὶ φρίκη καὶ πόνον. Ἀλλὰ ὁ μόνον διὰ τὴν χριστιανικὴν ψυχὴν. Διὰ τὴν πόνωσ καὶ τὴν ἀγαπαιότησ, χωρὶς ὑποκρισίαν καὶ ἀσυνέπειαν, καὶ τὴν διαμαρτυρηθῆ διὰ τὴν τρομοκρατίαν αὐτὴν ἡ ἀνθρωπίνη ψυχὴ, πρέπει προηγουμένωσ νὰ γίνη ψυχὴ χριστιανικὴ. Ἡ ἀντιχριστιανικὴ ἀρρησις καλὰ θὰ κἀνη νὰ ἀπασχοληθῆ με τὸ πὼσ θὰ ἐπουλωθοῦν πληγὰ φρικταί, τὰσ ὅποιασ προσφάτωσ ἐπαύρωμεν, εἰς ὀληνη τὴν οἰκουμένην καὶ ἀπὸ παντοῦ καὶ τὰσ ὅποιασ χλιδοι Τορκουμάδοι μαζήμενοι δὲν θὰ ἦνοιγαν εἰς τόσα ἕκατομῆρια ἀνθρώπων» (σ. 166).

Αὐτὰ ὀλα ὁ κ. Μ. νομίζει, ὅτι τοῦ εἶναι ἐπιτετραμμένον, νὰ τὰ ἀποδώσ με τὰσ λέ-

ξις: «ὁ συγγραφεὺσ τῆσ Διακήρυξις, ἐν τῷ ζήλῳ του, δικαιολογεῖ καὶ αὐτὴν τὴν ἱεράν ἐξέτασι!» Εἰς ἀπόδειξιν δὲ τοῦ ἰσχυρισμοῦ του, ἀναφέρει, ὡσ καίμενον τῆσ «Διακήρυξις», τὴν φράσην, τὴν ὅποιαν ἀνωτέρωσ παρεθέσαμεν, ἦτοι ὅτι: «ἡ ἱερά ἐξέτασις, εἶν κριθῆ με καθαρῶσ κοσμικά, ἐξωχριστιανικά κριτήρια... δὲν παρουσιάζει τίποτε τὸ ξένον» κ.λ.π. Παραθέτει, λοιπόν, τὴν φράσην αὐτὴν, ἀλλὰ... με μίαν «μικρὴν» μεταβολὴν!... Ὅτι δηλ. παραλείπει ὀλόκληρον τὴν ἀρχὴν τῆσ φράσωσ: «ἡ ἱερά ἐξέτασις, εἶν κριθῆ με καθαρῶσ κοσμικά ἐξωχριστιανικά κριτήρια» κ.λ.π. καὶ παραθέτει ἐντόσ εἰσαγωγικὸν μόνον τὸ δεύτερον μέρος τῆσ φράσωσ, δηλ. τὸ «δὲν παρουσιάζει τίποτε τὸ ξένον» κ.λ.π. εἰς τρόπον ὅσπε προκαλεῖται ἡ ἐντύπωσις, ὅτι αὐτὸ ὅτι «δὲν παρουσιάζει τίποτε τὸ ξένον» κ.λ.π., εἶναι ἡ κατὰ τὴν «Διακήρυξιν» χριστιανικὴ ἀποφισ τοῦ ζήτηματοσ! Εἶχα ἀκούσει τὸ ἀνέκδοτον, κατὰ τὸ ὅποιον ἕνασ ἱεροκλήρυξ ἀπ' ἄμβωσ εἶπε τὸ γνωστόν «εἶπεν ἄρρων ἐν τῷ καρδίᾳ αὐτοῦ οὐκ ἔστι θεὸσ» κάποιος δὲ ἐμπεψῶν τὸν ἱεροκλήρυκα, διότι εἶπεν ὅτι «οὐκ ἔστι θεὸσ!» Δὲν ἐπερίμενα ὀμως, ὅτι θὰ ἐδλεπα τὸ ἀνέκδοτον αὐτὸ εἰς δεύτερον ἔκδοσιν, ἐκ τοῦ φυσικοῦ!

Ἄσ προσθέσω τώρα καὶ κατὰ ἄλλο: Εἶναι μία, ὀργήλη μἄλλον, ἐρώτησις, τὴν ὅποιαν ὁ κ. Μ. καταφέρει κατὰ τῆσ Διακήρυξις: «Καὶ ποῦ εἰρήθ ὁ θρυλούμενοσ ἐν Ἑλλάδοι πανφροῦδοσ».

Ἔνωσεται, ὅτι καὶ ἐθὼ περὶ ἄλλου πρόκειται. Ἡ Διακήρυξις ὀμιλεῖ περὶ πανοξουκλιτικῆσ ἐρμηνησίασ τῶν βιολογικῶν καὶ φυσικῶν φαινομένων. Εἰς δὲ τὸ οἰκείον κεφάλαιον (σ. 69 ἐπ.) ἡ Διακήρυξις γράφει... ἀλλὰ ἐπειθῆ ὁ κ. Μ. δὲν ἠθέλησ νὰ διαδάσ τὴν Διακήρυξιν, τὴν ὅποιαν ἐζήτησ νὰ ἀναίρεση, δὲν ἔπεται, ὅτι πρέπει ἐθὼ νὰ ἀντιγράψωμεν ὀλον τὸ καίμενὸν τῆσ, ὅπωσ οἰγὰ οἰγὰ πᾶσ: νὰ γίνη καὶ τὸ παρόν. Ὅρθότερον εἶναι, ὁ κ. Μ. νὰ διαδάσ — ἡ μἄλλον νὰ μελετήσ ἐπισταμμένωσ — ὀσα καὶ ἐπὶ τοῦ σημείοσ τοῦτοσ γράφει ἡ Διακήρυξις καὶ. ἀν θέλλη, νὰ ἐρωτήσ οἰονδήποτε, ποῦ ἐμπεψῶσ αὐτὰ τὰ πράγματα, τί θέσιν ἐπήρε ὁ φροῦδοσμοσ εἰς τὸν τόπον μαζ, μεταξὺ τῶν ἱατρῶν μαζ, τῶν ἔκπαιδευτικῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν μαθητῶν τῶν σχολείων μαζ, καὶ — last but not least — εἰς τὴν λογατεχίαν μαζ.

II.

Ὁ πόνοσ, τὸν ὅποιον δοκιμάζει κανείσ, παρακολουθῶν τὴν τοιαύτην ἄσπραττιαν ἐνοσ

θεολόγου κατά μιᾶς χριστιανικῆς διακηρύξεως τοιαύτης δλκῆς, ὁ πόνος αὐτός κορυφούται, δυστυχῶς, δταν ἀπὸ τὴν οὐσίαν ἔλθωμεν εἰς τὴν μορφήν, τὴν ὅποιαν ἔλαβεν ἡ ἐπιθεσις.

Ἡ «Διακήρυξις» φέγεται ἐπανειλημμένως ὡς «Ἰερειάς». Δὲν ἐξετάξω, κατὰ πόσον εἶναι ἀρμόζον εἰς ὀρθόδοξον θεολόγον νὰ χρησιμοποίησῃ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον καὶ διὰ τοιοῦτον σκοπὸν βιβλία τῆς Ἁγ. Γραφῆς καὶ ἕνα ἐκ τῶν μεζόνων - Προφητῶν. Ἄλλ' ὡς πρὸς τὴν «Διακήρυξιν» ὁ κ. Μ. μεταχειρίσθη ἐκφράσεις, τὰς ὁποίας δὲν ξέρω πῶς καὶ ἐπὶ τῇ βρασίᾳ τίνων συλλογισμῶν ἑθεώρησεν ὡς ἐπιτραπεύμας. Ὁ κ. Μ. ἐπιτρέπει εἰς τὸν ἑαυτοῦ του, νὰ χρησιμοποίησῃ διὰ τοῦς συντάκτας βιβλίου τῆς ἡ «Διακήρυξις», τὸν χαρακτηρισμὸν τῆς «θρησκοληψίας», χωρὶς, ἐννοεῖται, νὰ καθορίσῃ εἰς ποῖα σημεῖα τῆς «Διακηρύξεως» ἐκδηλοῦται ἡ θρησκοληψία αὐτῇ καὶ ποῖα κατὰ τὸν κ. Μ. εἶναι ἐπὶ τῶν σημείων αὐτῶν ἡ μὴ «θρησκοληπτικὴ», χριστιανικὴ ὁμοῦ καὶ δὴ ὀρθόδοξος, ἀποψις. Δὲν γνωρίζω τί ἀκριβῶς σημαίνει μὲ τὸν κ. Μ. Ἄλλὰ, ἀνεξαρκῆτως προσώπων, νομίζω, ὅτι δταν, ἀπὸ τόσον μάλιστα ἐπισήμου βήματος, ἐκτοξεύεται τοιοῦτος χαρακτηρισμὸς κατὰ τοιαύτης πνευματικῆς καὶ ἐπιστημονικῆς ἐκδηλώσεως καὶ τῶν ἐργατῶν τῆς, τότε ἡ σκέψις πού θὰ γεννηθῇ εἶναι, ὅτι ὁ τὸν χαρακτηρισμὸν αὐτὸν χρησιμοποιῶν ἢ δὲν ἠδίδεας τὴν «Διακήρυξιν» καὶ δὲν ἔχει καθόλου ἰδεῶν τοῦ σχετιζομένου μὲ αὐτὴν ἔργου, ἢ δὲν ἠξέυρει τί θὰ πῇ θρησκοληψία, ἢ δὲν ἠξέυρει τί θὰ πῇ σεβασμὸς πρὸς ἐκδηλώσεις πνευματικὰς, αἱ ὁποῖαι πρέπει νὰ εἶναι σεβασταὶ καὶ ἀπὸ ἐκείνους ἀκόμη πού θέλουσιν νὰ εἶναι πολέμοι τῶν. Καὶ τὸ κύριον ἀτύχημα τοῦτο ἦτο, ὅτι ὁ κ. Μ. δὲν ἀντελήφθη, ὅτι ἡ «Διακήρυξις» ἀπετέλει μίαν πνευματικὴν ἐκδήλωσιν, τὴν ὅποιαν ἔπρεπε νὰ σεβασθῇ.

Ἄλλὰ δυστυχῶς ὁ κ. Μ. ἐστράφη ἐτι περιεσώτερον. Εἰς τὴν ἑμιλίαν του εἶπεν, ὅτι τάχα ἡ δὴλωσις τῶν Ἑλλήνων ἐπιστημόνων, ἀνευ «προφανῶς» (!) ἰσοτερικῶς συνθέσμου πρὸς τὴν «Διακήρυξιν», προσηρτήθη «οκοπίμω» εἰς αὐτὴν. Ἦθελον νὰ ἀπορύγω, ἀλλὰ δὲν δύνανται νὰ ἀπορύγω, τὴν ἐξῆς σκέψιν: Ἴσως, ἄλλως, ὅχι κἂν ἀπὸ τοιοῦτου βήματος ἑμιλῶν καὶ χρησιμοποιῶν, εἰς τοιαύτην περίπτωσιν, τοιοῦτον χαρακτηρισμὸν, θὰ θεώρειν ὑποχρεωσίν του ἐπιτακτικὴν, ὡς ἀφῆσιν τοῦς ἀουδέτους ὑπαινεμοῦς καὶ νὰ ἐμιλίῃσιν καθαρά καὶ ἑάστερα καὶ ὑπαυθύνως: Τί ἐννοεῖ μὲ αὐτὸ τὸ «οκοπίμω»; Πρὸς ἐξυπηρέτησιν τίνος σκοποῦ; Καὶ κατὰ τί καὶ διατί ὁ σκοπὸς εἶναι διάφορος ἐκείνου, διὰ τὸν ὅποιον ἀκρι-

βῶς συντάχθησεν καὶ ἡ «Διακήρυξις» ἀλλὰ καὶ ἡ «Δήλωσις»;

III.

Ἴσως ὁμοῦ νομίσῃ κανεὶς, ὅτι ὁ κ. Μ. ἐπέφθη ὅπως ἐπέφθη, διότι τοῦχεν ἡ Χ. Ε. Ε. τὸν παρεγνωρίσας ἢ τὸ ἐκκομφέρθη ἢ, τέλος πάντων, ὅπως ἂν ἦτο τὸν ἐπροκάλεσεν. Ἄλλ' εἶμαι εἰς θέσιν νὰ γνωρίζω ἐξ ἄμεσου ἀντιλήψεως, ὅτι πᾶν τὸ ἐναντίον συνέθη. Ἄμα τῇ κυκλοφορίᾳ τῆς «Διακηρύξεως», ἀντίτιμον αὐτῆς, καὶ μάλιστα εἰς ἰδιαίτερον ἐπὶ καλυτέρου χάρτου ἐκδοσιν, τοῦ προσεφέρθη ὑπὸ τῆς Χ. Ε. Ε., τιμῆς ἕνακον. Μοναδικῆ εἰς τὴν φιλόφρονα αὐτὴν χειρονομίαν ἀπάντησις τοῦ κ. Μ. ὑπῆρξεν ἡ περὶ ἧς νῦν πρόκειται ἑμιλία... Ὁ κ. Μ. θεωρεῖ ἑαυτὸν ἐκπρόσωπον τῆς ἐλευθερίας τῆς σκέψεως. Δὲν θὰ ἐκπλαγῇ λοιπόν, ὅτι θὰ ἐκφράσω καὶ ἐγὼ ἐλευθέρως τὴν σκέψιν μου. Καὶ ἡ σκέψις μου εἶναι, ὅτι ἀφοῦ ὁ κ. Μ. «ἠγνόησε» τὴν προσφορὰν τῆς «Διακηρύξεως» καὶ τὸ προσεφέρθεν βιβλίον, εὑρεπέστερον θὰ ἦτο, νὰ ἐμμεῖνῃ εἰς τὴν περιφρονητικὴν ἄνοιαν καὶ νὰ μὴ ἀσχοληθῇ μὲ βιβλίον, τὸ ὅποιον ἔδειξε ὅτι θέλει νὰ ἀγνοῇ. Ἀφοῦ ὁμοῦ ἠθέλησεν, ἐξ ὑστέρου, νὰ ἀσχοληθῇ μὲ τὸ βιβλίον αὐτό, εὑρεπέστερον θὰ ἦτο νὰ χρησιμοποιήσῃ πρὸς τοῦτο τρόπον καὶ βῆμα, ἀπὸ τοῦ ὁποίου θὰ ἦτο ἐλευθέρῃ ἡ συζητήσις καὶ ἡ ἐναντιολογία. Ἀφοῦ ἐχρησιμοποίησεν τὸ ἀκαδημαϊκὸν βῆμα καὶ τὸ κρατικὸν ραδιοφώνον, εὑρεπέστερον θὰ ἦτο, ὡς τίτλον τῆς ἑμιλίας του νὰ χρησιμοποιήσῃ ἕνα τίτλον δηλωτικὸν τοῦ κυρίου παρεχόμενου, δηλ. τῆς ἀντικρούσεως καὶ ἐπικρίσεως τῆς «Διακηρύξεως», ὡστε νὰ ξέρουν ὅλοι περὶ τίνος πρόκειται. Ἀφοῦ δὲν τὸ ἔκαμεν αὐτό, εὑρεπέστερον θὰ ἦτο νὰ προκαλέσῃ εἰς τὴν ἑμιλίαν του τὴν Χ. Ε. Ε., ἢ τὴν σύνταξιν τῶν «Ἀκτίνων», ὡστε νὰ ἀκούσουν τὴν ἑμιλίαν του. Τὸ τελευταῖον τόσω μάλλον, ὅσον, καθὼς ἐπληροφορήθημεν, κόσμος καὶ κοσμάκης ἔλαβε τὰς, ἀπειθῶς διανεμηθείσας, προσκλησεις.

Ἄλλὰ φοβοῦμαι, ὅτι ὁ ἀναγνώστης δὲν μὲ παρακολουθεῖ πλέον ἀπερίοπτατος. Τὴν προσοχὴν του περισπᾷ ἡ ἀκόλουθος σκέψις, τὴν ὅποιαν φαντάζομαι, ὅτι οἱ πλείστοι τῶν ἀναγνωστῶν μου — ὅπως, ἄλλωστε, καὶ ὁ μικρὸς γαλατᾶς, τὸν ὅποιον ἀνέτερον ὁ «Ὀυτις» εἰς προηγούμενον «Θέατρον τῆς ζωῆς» ('Ἀκτίνες 1917 Ἰουνίος σ. 275) — θὰ κάμουν αὐτὴν τὴν στιγμὴν: Γιὰ σταθῆτε, ἀδελφε! Ἐδὼ εἶχαμε ἐπὶ τόσα χρόνια τὴν κατακραυγὴν, ὅτι αὐτὰ πού μᾶς λένε οἱ θεολόγοι μᾶς καὶ οἱ παπάδες μᾶς εἶναι κουργεζέλα, διότι τάχα ἡ

έπιστήμη απέδειξε, ότι θεός δέν υπάρχει, ότι τό Εὐαγγέλιον είναι μυθολογία, ότι ὁ Χριστιανισμός είναι κατά συνθήκην ψεύδος, όπως ἔλεγε καί ὁ Max Nordau, ότι ὅλα αὐτά είναι παραμύθια κλπ. κλπ... (τά ἔγραψε δά καί τά ἔχουμε ἀκούσει τόσες φορές ὅλα αὐτά). Ἔρχεται, λοιπόν, τώρα, μία Ἐνωσις μέ χιλίους τόσους ἐπιστήμονας μέλη, ἀπό καθηγητῶν μέχρι νεαρῶν πτυχιούχων, δίων τῶν ἐπιστημῶν, ἐπικαλεῖται καί γνωματεύσεις διαπρεπῶν ἐξεχόντων ἐπιστημόνων ξένων καί ἡμετέρων, διὰ νά μάς πῆ, ότι ἡ χριστιανική διδασκαλία δέν είναι καθόλου κουροφάεια, ότι καμμιά ἐπιστήμη δέν ἔδωσε εἰς κανένα τό δικαίωμα νά λέγῃ ἐν ὀνόματι της τέτοια πράγματα καί ότι ὁ Χριστιανισμός είναι: μία ἀξία, ἑπάνω εἰς τήν ὁποῖαν θά στηριχθῆ τό ἔθνος μας δι' ἕνα καλλίτερον μέλλον.

Ἔ, λοιπόν, ἐπειτα ἀπό ὅλα αὐτά, μέ συναντήσῃ ἡ «Διακήρυξις» αὐτή πολεμικήν καί ἐπίθεσιον. Νά ἐξαγριωθῆ κατά μιάς τοιαύτης «Διακήρυξις» ὁ ὀλισμός, τό καταλαβαίνω. Νά κτυπήσῃ τήν «Διακήρυξιν» μία πολιτική μερίς, αὐτό βέβαια δέν εἶχε κανένα λόγον, ἀλλά καί αὐτό μπορῶ, τέλος πάντων, νά τό καταλάβω. Ἀλλά νά ἐπιτεθῆ, καί μέ τόν τρόπον πού ἐπιτεθῆ, ἕνας θεολόγος, αὐτό, τί νά σὰς πῶ, αὐτό δέν τό καταλαβαίνω. Ἐπί τέλους, ἄν ἐνόμισον ότι εὐρήκα κανένα λάθος, διατί δέν ἔγραψον εἰς τήν Ἐνωσιν, διατί δέν ἔγραψον εἰς τās «Ἀκτίνας», νά γίνῃ καί αὐτά νά διορθωθῆ τό ὑποβτικόν αὐτοῦ λάθος (*), νά συμβάλῃ καί αὐτός — καί ἀναμφιβόλως θά μπορούσε νά συμβάλῃ — εἰς τήν προσπάθειαν τῆς συνεχῆς βελτιώσεως τοῦ ἔργου; Διατί, ἀντί τούτου, ἐφέρθη μέ αὐτόν τόν αὐτόχρημα ἐχθρικόν καί πολεμικόν τρόπον, μέ τόν ὅποιον ἐφέρθη καί δέν εὐρήκα μίαν, μὰ ὀ ὅ τ ε μί α ν, λέξιν ἀναγνωρίσεως, ότι κάτι τέλος πάντων καλόν καί ὀρθόν περιέχει καί τό βιβλίον αὐτό;

Ἄσων φουρικόν εἶναι τό ἐρώτημα, τόσον δυσχερῆς είναι ἡ ἀπάντησις. Τί νά πῶ καί ἐγὼ ἀναγκαστά μου; Διὰ λογαριασμόν, βέβαια, τῆς θεολογικῆς ἐπιστήμης δέν ἔγινον ἡ ἐπίθεσις αὐτή, ἐπίθεσις μέ τοιοῦτον περιεχόμενον καί, ἐξ ἄλλου, χωρίς οὔτε τήν ἐπίφασιν κἀν ἐπι-

στημονικῆς κριτικῆς καί ἀντικειμενικότητος. Νά υποθέσω, ότι ὁ κ. Μ. κατά βάσιν διαφωνεῖ μέ τήν «Διακήρυξιν» καί δι' αὐτό τήν κτυπᾷ... ἄς μὴν τό υποθέσω, προκειμένου περὶ καθηγητοῦ θεολογικῆς σχολῆς. Νά υποθέσω, πάλιν, ότι, όπως συχνά εἰς τήν Ἐλλάδα, προσωπικά ζητήματα είναι εἰς τήν μέσῃ... Τέτοια προσωπικά ἀσφαλῶς ἡ Χ.Ε.Ε. δέν ἔχει μέ τόν κ. Μ. Θά πῆτε, βέβαια, ότι ἡμεῖς οἱ Ἕλληνες ἔχομεν καί τά φανταστικά προσωπικά, πού δημιουργοῦν ἐπιθέσεις καί ὀξύτητας ἐκεῖ πού δέν τās περιμένει κανείς... Τί νά πῶ καί ἐγὼ; Στοιχεῖα θητικά δέν ἔχω, εἰς τήν ἐπίλυσιν γρίφων δέν εἶμαι εἰδικευμένος.

IV.

Ὁ κ. Μ. λέγει, εἰς τήν ἀρχήν τῆς ὁμιλίας του, ότι δέν δογματίζει, ἀλλ' ἀπλῶς διατυποῖ τās ἐπιδεκτικὰς συζητήσεως καί ἀντιπρερησικὰς ὑποκειμενικάς του ἀντιλήψεις. Ὡραία λόγια, ὑπό τόν ὄρον ότι δέν θά τά πάρῃ κανεῖς εἰς τά σοβαρά. Διότι ἄν τά πάρῃ εἰς τά σοβαρά καί τολημῆσῃ καί φέρῃ ἀντίρρησιν, τότε... γίνεται ἡ ἀπροσδόκητος ἐκείνη «ἐγὼλιωσις», ἡ ὅποια προσηρτήθη εἰς τό καίμενον τῆς ὁμιλίας τοῦ κ. Μ. Ἐπειδή θεολόγος, ἀξίαιπαίσιμος ἐργαζόμενος διὰ τήν πνευματικήν ἀναγέννησιν τοῦ τόπου, ὁ κ. Κεραμίδας, εἰς τό περιοδικόν «Ἐνωρία», ἐτόλμησε νά ἀντιλέξῃ, εἰς ὁσά ὁ κ. Μ. εἶπε, καί ἐπειδή ἐξ ἄλλου, ἡ σύνταξις περιοδικῶ ὀν ἡ «Ζωή», παρετήρησεν, ότι ὁ κ. Μ. μέ τήν ἐπίθεσίν του κατά τῆς «Διακήρυξεως» συνοδοιοπερὶ μέ τήν πολιτικήν ἐκείνην, ἡ ὅποια ἐνόμισεν ότι εἶχε λόγους νά κτυπήσῃ τήν «Διακήρυξιν», δι' αὐτό... τί Κοραῖος δέν ἐπιστραταύθη, καί Ἐπίκτητος, τί Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνός, διὰ νά ἀναλάβουν τήν εὐθύνην κοσμητικῶν, ὅπως τὰ «ληρτεν» καί «περιχόκαιαι», τά ὅποια ἐξεσφραδονίσθησαν κατά τῶν τολημητιῶν. Ὁ ὑποφαινόμενος δέν ἔχει τόσον ἄρρωστος μέ τοῦς Πατέρας τῆς Ἐκκλησίας, ὅσως νά τοῦς... ἐκσφραδονίσῃ καθ' οἰουδὴποτε, ἤκιστα δέ πάντων κατὰ τοῦ κ. Μ. Κάποιο φίλος μου ὅμως, ἀσχολούμενος ἰδιαιτέρως μέ τήν γαλλικήν φιλολογία, μού ὑπέδειξεν ἕνα κομμάτι ἀπό σατυρικόν ἐπίγραμμα τοῦ Roileau, ἕνα διάλογον μεταξύ τοῦ Ἀπόλλωνος καί τῶν Μουσῶν, ἐκ μιάς ὄχι ἐντελῶς ἀσχετοῦ ἀφορμῆς, καί ὁμολογῶ ότι δέν ἀντέχω εἰς τόν πειρασμόν νά τό παραθέσω, ὄχι βέβαιως διὰ νά τό ἐφαρμόσω κατὰ γράμμα εἰς τήν περίπτωσιν μας, ἀλλά διὰ νά διακοπῆ μέ κάτι τό εὐτάπειλον ἢ σιερά τῶν ἐξόχως ὀλιεπρῶν διαπιστώσεων, πού μάς

(*) Ὅτι οἱ «Ἀκτίνες» εὐχαριστῶς θά ἐφιλοξένουν τοιαύτην κριτικήν συναγεται καί ἀπό τήν τακτικήν πού ἐτήρησαν μέχρι τοῦδε Προχέως ἀναφέρει, ότι ἐδημοσίευσαν κριτικήν καί ἀντιπρερησικῆν πού διατύπωνον εἰς δημοσιευματικά των, οἱ καθηγηταί κ.κ. Βλασιδῆς ἡ Ἀκτίνες 1943 ο. 57) καί Κουμάρης (Ἀκτίνες 1943 ο. 245). ὁ κ. Δ. Μωρατῆς (Ἀκτίνες 1942 ο. 43), ὁ κ. Βυζάντιος (Ἀκτίνες 1943 ο. 37) καί ἄλλοι.

ἀπασχολοῦν εἰς τὴν στήλην αὐτήν. Ἐρωτῶ, λοιπόν, ὁ Ἀπόλλων διὰ κάποιαν πολεμικήν πού ἐγίνε, καὶ ἀπαντοῦν αἱ Μοῦσαι :

«Où peut on avoir dit une telle infamie ?
Est-ce chez les Hurons, chez les Topinambou ?
—C'est à Paris.
—C'est dans l'hôpital des fous ?
—Non, c'est au Louvre, c n p l e i n e A c a d é m i e »

Καὶ τῆς μὲν Ἀκαδημίας μας τὸ βῆμα καὶ παλαιότερον ἀλλὰ καὶ προσφάτως ἑνώρισα παιδιάδου ὄλην ἐξαιρέτων ἀνακρινώσεων, πού ἀποτολεῖν ἀνεκτίμητον καὶ ἐξόχως ἐλπιδοφόρον πνευματικὴν συμβολήν. Κατὰ δὲ τὰ λοιπά, θά συμφωνήσω μὲ τὸν ἀναγνώστην, ὅτι καιρὸς νὰ κλείσω τὸ παρόν, νὰ τελειώσω μὲ μίαν ὑπόθεσιν, ἣ ὅποια δὲν ἤξειε τὸν κόπον νὰ ἀπασχολῆσθαι τόσον χρόνον τῶν «Ἀκτίνων». Μόνον δύο λέξεις ἀκόμη, διὰ νὰ ἀποτολήσω μίαν ὑπόθεσιν : «Ὅταν, μὲ τὸ καλὸ, γίνῃ νέα ἔκδοσις τῆς «Διακηρύξεως», εἰς τὸ τέλος τῆς πρέπει νὰ τυπωθῇ καὶ ἡ ἑμίλια τοῦ κ. Μ. Ὀλόκληρος. Μαζὺ μὲ τὴν τοόντες... Μαζὺ μὲ τὰ «ληρεῖν» καὶ «περιχάσκειν». Θά εἶναι ἡ δικαιότερα τιμωρία!

Ἐκτός, βέβαια, ἐάν... ἐκτός ἐάν ἡ χριστιανικὴ ἐλπίς θριαμβεύσῃ καὶ ἐδῶ καὶ ἡ κατάφορος ἀπὸ εὐλογημένην καρποφορίαν προσπάθει, τῆς ὅποιας μία ἐκφανσις ἦτο ἡ «Διακήρυξις», ἀποκτήσῃ—διὰ τὸ ὄχι;—καὶ τὸν κ. Μ. ὄχι πλέον πολέμιον, ἀλλὰ δημοτοργόν καὶ οἰκοδόμητον. Δὲν εἶναι κανεὸς μονοπόλιον ἢ εὐτυχομένην καὶ χαρούμενην καὶ κάθε ἄλλο παρὰ μονόπλευρος ἢ ὀπισθοδρομικὴ αὐτὴ προσπάθεια. Κάθε χριστιανὸς Ἕλλην ἔχει τὴν θέσιν του εἰς τὸ ἔργον αὐτό. Ὁ Ἕλλην θεολόγος, πρῶτος καὶ καλύτερος. Νὰ μὲν μακρὰ ὁ κ. Μπαλάνος; διὰ ποῖον λόγον;

ΙΕΡ. Ι. ΚΟΤΣΩΝΗΣ

Σημ. Διευθύνσις—Κατὰχρησασμεν τὸ ἀνωτέρω δημοσίευσμα, διότι ὁ συντάκτης του, ἀντικρὺ εἰς τὴν θεολογικὴν συμπαραστάσιν τοῦ ἔργου τῶν «Ἀκτίνων» καὶ τῆς Χ. Ε. Ε., εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ ζητήσῃ νὰ ἀκουσθῇ ἐπὶ ὅσον ἐρῶδες θεολόγος, ὁ κ. Μ., εἶπεν. Κατὰ τὰ λοιπά, ὀφείλομεν νὰ δηλώσωμεν, ὅτι τὸ ὡς ἄνω δημοσίευσμα δὲν πρέπει νὰ

θεωρηθῇ ὡς ἀπάντησις εἰς τὸν κ. Μπαλάνον. Προσχημένη εἶτε ἀπὸ τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον τῆς Χ. Ε. Ε. εἶτε ἀπὸ τὴν σύνταξιν τῶν «Ἀκτίνων». Εἰδικότερον, ἡ σύνταξις τῶν «Ἀκτίνων» φρονεῖ, ὅτι ὁ κ. Μ. διὰ τῆς στάσεώς του ἔδειξεν, ὅτι δὲν περιμένει, διότι δὲν δικαιούται νὰ περιμένῃ, ἀπάντησιν τινα εἰς ὅσα ἔγραψεν ἢ εἶπεν ἐπὶ τοῦ θέματος. Τοῦτο δὲν σημαίνει, βεβαίως, ὅτι δὲν προσυπογράφει ἀδιστακτικῶς καὶ ἀνεπιφρονητικῶς τὴν ἔκφρασιν τῆς ἐπιθώσεως, μὲ τὴν ὅποιαν κλείνει τὸ δημοσίευσμα τοῦ ὁ συναργάτης μας.

ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ

κ. Γ. Καρ. Πάτρας. Ἀξιόλογα τὰ σταλέντα ἴδιος τοῦ δευτέρου, ἐνδιαφέρον εἰς τὴν ἐπιγραμματικότητά του. Χρησιάζεται διαὸς ἀκόμη νὰ προσπαθῆσθε. Νὰ καλλιεργήσεται τὴν ἐπιφροσύνην σας. Καὶ νὰ μὴς ξαναγράψετε. Περιμένουμε. — Δέξασθε Ἐλ. Μαρκ. Χαλάνδρι. Ἐλήθη ὁ τοσάλεν. Εὐχαριστοῦμεν. Ἐπιζόμεν νὰ χρησιμοποιηθῇ προσεχῶς. — κ. Λάσ. Ἐρμ. Ἐρμίδων. Πολλὰ τὰ καλὰ στοιχεῖα εἰς τὸ στολὲν Ἐξοκλουθῆτε! Περιμένουμε τὴν συνέχειαν, περισσοτέρον ἰδικὴν σας αὐτὴν τὴν φορὰν — κ. Γ. Ἄρσο. Ἐνταῦθα. Περᾶστε ἀπὸ τὰ γραφεῖα, Τρίτην ἢ Πέμπτην, 7-8 μ.μ. — κ. Ντ. Γεώργ. Πειραιᾶ. Ζημιάνει κάποια ἐπιθέσεις εἰς τὴν ἔκφρασιν. Πού κατανατῆ διαὸς ἐπιθέσεις καὶ εἰς τὴν σέφιν. Ἀπλότης, περισσότερα ἀπλότης! Προσπαθῆτε! Εἶναι καίρια νὰ ἀτονήσουν νὰ ἀναμειβῆτε προσόντα σας. — κ. Κ. Α. Ἀμρουσίου. Γνωρίζετε μὰς, παρακαλοῦμεν, τὴν διευθύνσιν σας. Θέλωμε νὰ σᾶς γράψωμεν ἰσχυρότερος. — κ. Νέστο. Μάτς Ἐνταῦθα. Εἰλικρινὰ μὰς συνεκίνησε τὸ γράμμα σας. Ἄλλα καὶ ἡ ποιητικὴ συνεργασία, εἰς τὴν ὅποιαν εὐρωμεν πολλὰ τὰ ἐνδιαφέροντα στοιχίσα. Περᾶστε ἀπὸ τὰ γραφεῖα μὰς, Τρίτην ἢ Πέμπτην, 7-8 μ.μ. — Σ. Κ. Γ. Τ. Κηφισιάν. Ἐλήθη καὶ τὸ νεώτερον. Νομίζομεν ὅτι θὰ ἡπορούσθαι νὰ χρησιμοποιηθῇ. Περᾶστε, ἀν ἐκόρητε, ἀπὸ τὰ γραφεῖα. — κ. Ἰω. Κ. Παπ. Ἐνταῦθα Εὐχαριστοῦμεν διὰ τὴν ὑπόθεσιν. Ἐλήθη ὅπ' ἔδιν. — κ. Δημ. Γκιμ. Ἐνταῦθα Ἐνδιαφέρον τὸ σταλέν. Ἀπὸ τὸ Πνευματικὸν διαὸς δὲν εἶναι, νυμίζομεν, ὀδοκλον νὰ κατεβῆτε ἔως τὰ γραφεῖα μὰς, μίαν Τρίτην ἢ Πέμπτην, 7-8 μ.μ. — Σ. Π. Φαρμ. Μεσολόγγιον. Εὐχαριστοῦμεν διὰ τὸ γράμμα, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν συνεργασίαν, ἣ ὅποια, ἐπιζόμεν, θὰ χρησιμοποιηθῇ προσεχῶς. Περιμένουμε τὴν συνέχειαν, κατὶ ἰδικὸν σας, πρωτότυπον.

Περιοδικὸν «Ἀκτίνες», ὄργανον τῆς Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημῶν — Ἐκδοσις Χριστ. Ἐνώσ. «Ἀκτίνες». Γραφεῖα: ὁδὸς Καρότυ 14, Ἀθήναι (1) Τηλ. 35-023 — Θεσσαλονίκης: Ἀγίας Σοφίας 38. — Πειραιῶς: Κολοκοτρώνη καὶ Τοξαδοῦ 67. — Ἰγυθίου, ἐπιστολαὶ καὶ χρηματικὰ ἐμβάσματα: Δ. Γ. Σταμάτης. — Ἐτησίαι συνδρομὴ ὄχι. 7000. — Προστάσιμος τυπογραφεῖου: Δ. Παπακωνσταντίνου, Μαυρομηχάλη 176. — Ἐκτύποις: «Ἑλληνικὴ Ἐκδοτικὴ Ἐταιρεία» Α.Ε. — Χειρόγραφα, δημοσιεύματα ἢ μὴ, δὲν ἐπιστρέφονται.